

NEW YORK
1167
LIBRARY
BUDAPEST

Čabiarsky
Kalendár
na rok
2002

ČABIANSKY KALENDÁR

na rok
2002

Ročník
štyridsiaty

Békéšska Čaba
2002

Čabiansky kalendár redigovali:
Helena Albertiová - Kožuchová
Anna Ištvánová
Helena Somogyiová

Jazyková spolupráca:
Eva Jastrabanová

Vydavateľ:
Čabianska organizácia Slovákov
Mestská samospráva Békésskej Čaby

Za vydanie zodpovedá:
Anna Ištvánová

Podporovatelia:
Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky
Verejná nadácia pre národné a etnické menšiny v Maďarsku
Celoštátna slovenská samospráva
Slovenská menšinová samospráva
župného mesta Békésska Čaba

Sadzba a grafická úprava:
Boglárka Drimba

Fotografie:
Ján Halaš

Tlačiareň Sirályka s.r.o.

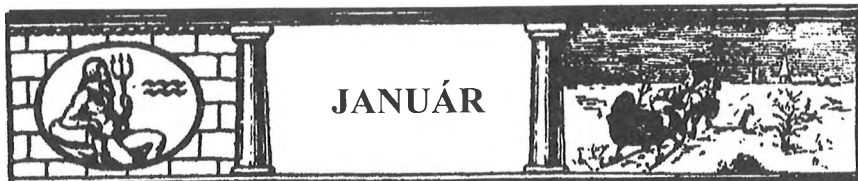
Počet strán: 131
Náklad: 600 výtlačkov

HU ISSN 0866 - 1219

**"Keď zvony ohlásia príchod
čarokrásnych Vianoc,
zabudnite na všetky starosti
a prežite ich len v šťastí,
pokoji a radosti."**

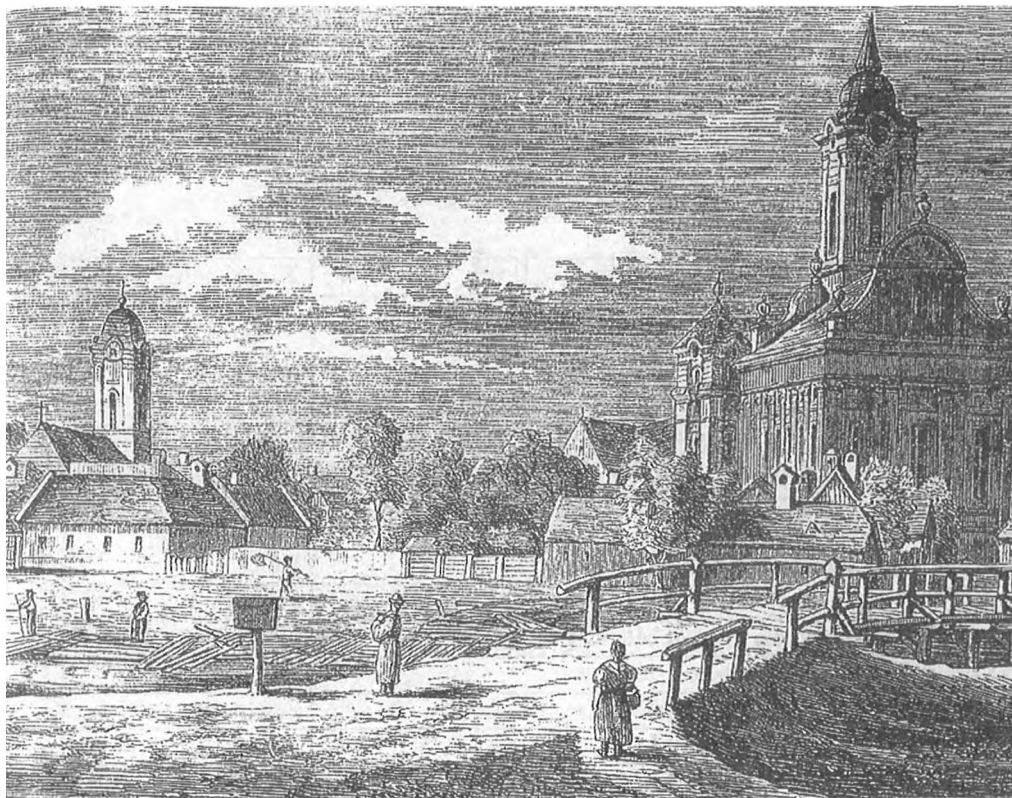
**Všetkým čitateľom Čabianskeho kalendára
želáme milostiplný Nový rok!**

	Podľa slovenského kalendára	Podľa maďarského kalendára
1. Utorok	Nový rok, Štátny sviatok	Fruzsina
2. Streda	Alexandra, Karina	Ábel
3. Štvrtok	Daniela	Genována, Benjámín
4. Piatok	Drahoslav	Titusz, Leona
5. Sobota	Andrea	Simon
6. Nedeľa	Antónia, Traja kráľi, Zjavenie Pána	Boldizsár
7. Pondelok	Bohuslava	Attila, Ramóna
8. Utorok	Severín	Gyöngyvér
9. Streda	Alexej	Marcell
10. Štvrtok	Dáša	Melánia
11. Piatok	Malvína	Ágota
12. Sobota	Ernest	Ernö
13. Nedeľa	Rastislav	Veronika
14. Pondelok	Radovan	Bódog
15. Utorok	Dobroslav	Lóránt, Lóránd
16. Streda	Kristína	Gusztáv
17. Štvrtok	Nataša	Antal, Antónia
18. Piatok	Bohdana	Piroska
19. Sobota	Drahomíra, Mária	Sára, Máriaó
20. Nedeľa	Dalibor	Fábián, Sebestyén
21. Pondelok	Vincent	Ágnes
22. Utorok	Zora	Vince, Artúr
23. Streda	Miloš	Zelma, Rajmund
24. Štvrtok	Timotej	Timót
25. Piatok	Gejza	Pál
26. Sobota	Tamara	Vanda, Paula
27. Nedeľa	Buhuš	Angelika
28. Pondelok	Alfonz	Károly, Karola
29. Utorok	Gašpar	Adél
30. Streda	Ema	Martina, Gerda
31. Štvrtok	Emil	Marcella

Čaba anno ...

Niekdajší vzhľad starej Čaby, náladu starých domov a námestí, s ktorými sa máme možnosť stretnúť už iba na starých fotografiách, nám priblíži zostavenie zo starých pohľadníc.

Pohľad na Čabu z druhej strany kanálu Kőrös zachytáva jemný výkres vyhotovený okolo roku 1867. Koryto kanálu, vykopaného námahovou prácou občanov mesta a deliaci Čabu na dva brehy, bolo na tomto mieste najširšie. Bol to prístav plti privážajúcich drevo zo Sedmohradska. Tu vidíme aj drevený mostík, slúžiaci ako prechod.

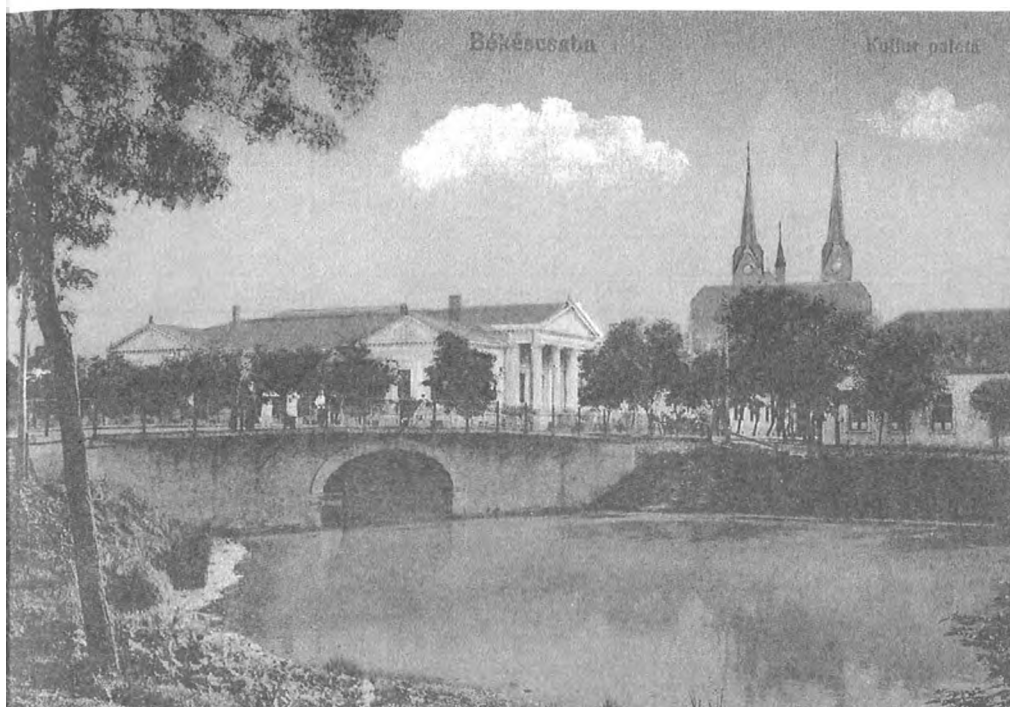
	Podľa slovenského kalendára	Podľa maďarského kalendára
1. Piatok	Tatiana	Ignác
2. Sobota	Erik, Erika, Hromnice	Karolina, Aida
3. Nedeľa	Blažej	Balázs
4. Pondelok	Veronika	Ráhel, Csenge
5. Utorok	Agáta	Ágota, Ingrid
6. Streda	Dorota	Dorottya, Dóra
7. Štvrtok	Vanda	Tódor, Rómeó
8. Piatok	Zoja	Aranka
9. Sobota	Zdenko	Abigél, Alex
10. Nedeľa	Gabriela	Elvira
11. Pondelok	Dezider	Bertold, Marietta
12. Utorok	Perla	Lívia, Lídia
13. Streda	Arpád	Ella, Linda
14. Štvrtok	Valentín, Deň zaľúbených	Bálint, Valentin
15. Piatok	Pravoslav	Kolos, Georgina
16. Sobota	Ída, Liana	Julianna, Lilla
17. Nedeľa	Miloslava	Donát
18. Pondelok	Jaromír	Bernadett
19. Utorok	Vlasta	Zsuzsanna
20. Streda	Lívia	Aladár, Álmos
21. Štvrtok	Eleonóra	Eleonóra
22. Piatok	Etela	Gerzson
23. Sobota	Roman, Romana	Alfréd
24. Nedeľa	Matej	Mátyás
25. Pondelok	Frederik, Frederika	Géza
26. Utorok	Viktor	Edina
27. Streda	Alexander	Ákos, Bátor
28. Štvrtok	Zlatica	Elemér

Objektív fotografa zachytil staré domy a motorový vozeň slúžiaci miestnej premávke na námestí Kossutha. Na ľavej strane obrazu vyčnieva postava dievčiny, držiaca rybu nad artézskou studňou, ktorá prinášala pitnú vodu takmer zo 400 metrovej hĺbky.

	Podľa slovenského kalendára	Podľa maďarského kalendára
1. Piatok	Albín	Albin
2. Sobota	Anežka	Lujza
3. Nedeľa	Bohumil, Bohumila	Kornélia
4. Pondelok	Kazimír	Kázmér
5. Utorok	Fridrich	Adorján, Adrián
6. Streda	Radoslav, Radoslava	Leonóra, Incz
7. Štvrtok	Tomáš	Tamás
8. Piatok	Alan, Alana	Zoltán
9. Sobota	Františka	Franciska, Fanni
10. Nedeľa	Bruno, Branislav	Ildikó
11. Pondelok	Angela, Angelika	Szilárd
12. Utorok	Gregor	Gergely
13. Streda	Vlastimil	Krisztián, Ajtony
14. Štvrtok	Matilda	Matild
15. Piatok	Svetlana	Kristóf, Národný sviatok
16. Sobota	Boleslav	Henrietta
17. Nedeľa	Ľubica	Gertrúd, Patrik
18. Pondelok	Eduard	Sándor, Ede
19. Utorok	Jozef	József, Bánk
20. Streda	Vít'azoslav, Klaudius	Klaudia
21. Štvrtok	Blahoslav	Benedek
22. Piatok	Beňadik	Beáta, Izolda
23. Sobota	Adrián	Emőke
24. Nedeľa	Gabriel	Gábor, Karina
25. Pondelok	Marián	Irén, Írisz
26. Utorok	Emanuel	Emánuel
27. Streda	Alena	Hajnalka
28. Štvrtok	Soňa	Gedeon, Johanna
29. Piatok	Miroslav, Veľký piatok	Augusztá
30. Sobota	Vieroslava	Zalán
31. Nedeľa	Benjamín, Veľkonočná nedeľa	Árpád

Pohľadnica z nábrežia kanálu Körös. Most s klenbou, vybudovaný z červených pálených tehál, je už dávno iba pamiatkou minulosti. Stĺpovitá budova blízkeho múzea stráži už 90 rokov historické a kultúrne pamiatky mesta.

	Podľa slovenského kalendára	Podľa maďarského kalendára
1. Pondelok	Hugo, Veľkonočný pondelok	Hugó
2. Utorok	Zita	Áron
3. Streda	Richard	Richárd, Buda
4. Štvrtok	Izidor	Izidor
5. Piatok	Miroslava	Vince
6. Sobota	Irena	Vilmos, Biborka
7. Nedeľa	Zoltán	Herman
8. Pondelok	Albert	Dénes
9. Utorok	Milena	Erhard
10. Streda	Igor	Zsolt
11. Štvrtok	Július	Leó, Szaniszló
12. Piatok	Eštera	Gyula
13. Sobota	Aleš	Ida
14. Nedeľa	Justína	Tibor
15. Pondelok	Fedor	Anasztázia, Tas
16. Utorok	Dana, Danica	Csongor
17. Streda	Rudolf	Rudolf
18. Štvrtok	Valér	Andrea, Ilma
19. Piatok	Jela	Emma
20. Sobota	Marcel	Tivadar
21. Nedeľa	Ervin	Konrád
22. Pondelok	Slavomír	Csilla, Noémi
23. Utorok	Vojtech	Béla
24. Streda	Juraj	György
25. Štvrtok	Marek	Márk
26. Piatok	Jaroslava	Ervin
27. Sobota	Jaroslav	Zita
28. Nedeľa	Jarmila	Valéria
29. Pondelok	Lea	Péter
30. Utorok	Anasztázia	Katalin, Kitti

Najveľkolepejšou budovou mesta je radnica, stojaca už 130 rokov na hlavnom námestí mesta. K jej výstavbe a projektovaniu sa pričínal mestský stavitel' inžinier Ernő Straka. Priečelie budovy bolo vybudované podľa návrhov maďarského architekta Miklósa Ybla.

	Podľa slovenského kalendára	Podľa maďarského kalendára
1. Streda	Sviatok práce	Fülöp, Jakab, Sviatok práce
2. Štvrtok	Žigmund	Zsigmond
3. Piatok	Galina	Tímea, Irma
4. Sobota	Florián	Mónika, Flórián
5. Nedeľa	Lesia, Lesana	Györgyi
6. Pondelok	Hermína	Ivett, Frida, Deň matiek
7. Utorok	Monika	Gizella
8. Streda	Ingrida, Deň víťazstva nad fašizmom	Mihály
9. Štvrtok	Roland, Nanebovstúpenie Pána	Gergely
10. Piatok	Viktória	Ármin, Pálma
11. Sobota	Blažena	Ferenc
12. Nedeľa	Pankrác, Deň matiek	Pongrác
13. Pondelok	Servác	Szervác, Imola
14. Utorok	Bonifác	Bonifác
15. Streda	Žofia	Zsófia, Sonja
16. Štvrtok	Svetozár	Mózes, Botond
17. Piatok	Gizela	Paszkál
18. Sobota	Viola	Erik, Alexandra
19. Nedeľa	Gernúda, Turíce	Ivó, Milán, Turíce
20. Pondelok	Bernard, Turíce	Bernát, Felícia, Turíce
21. Utorok	Zina	Konstantin
22. Streda	Júlia, Juliána	Júlia, Rita
23. Štvrtok	Želmíra	Dezső
24. Piatok	Ela	Eszter, Eliza
25. Sobota	Urban	Orbán
26. Nedeľa	Dušan	Fülöp, Evelin
27. Pondelok	Iveta	Hella
28. Utorok	Viliam	Emil, Csanád
29. Streda	Vilma	Magdolna
30. Štvrtok	Ferdinand, Božie telo	Janka, Zsanett
31. Piatok	Petrana, Petronela	Angéla, Petronella

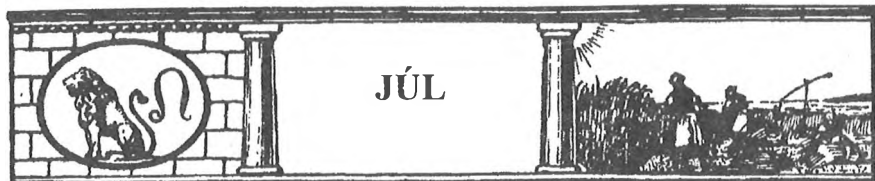
Malebná panoráma námestia Svätého Štefana. Budovy, túliace sa jedna k druhej na hlavnom námestí v rokoch 1910, vyžarujú harmóniu a pokoj.

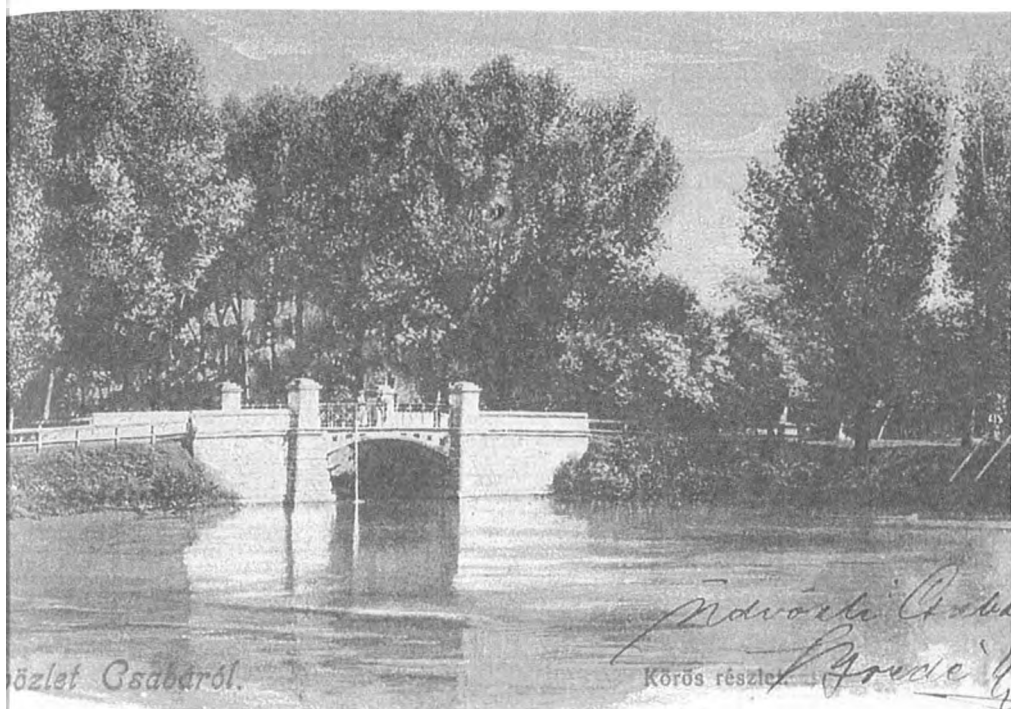
	Podľa slovenského kalendára	Podľa maďarského kalendára
1. Sobota	Žaneta, MDD	Tünde
2. Nedel'a	Xénia, Oxana	Kármén, Anita
3. Pondelok	Karolína	Klotild
4. Utorok	Lenka	Bulcsú
5. Streda	Laura	Fatime
6. Štvrtok	Norbert	Norbert, Cintia
7. Piatok	Róbert	Róbert
8. Sobota	Medard	Medárd
9. Nedel'a	Stanislava	Félix
10. Pondelok	Margaréta	Margit, Gréta
11. Utorok	Dobroslava	Barnabás
12. Streda	Zlatko	Villó
13. Štvrtok	Anton	Anton, Anett
14. Piatok	Vasil	Vázul
15. Sobota	Vít	Jolán, Vid
16. Nedel'a	Blanka, Bianka, Deň otcov	Jusztin
17. Pondelok	Adolf	Laura, Alide
18. Utorok	Vratislav	Arnold, Levente
19. Streda	Alfréd	Gyárfás
20. Štvrtok	Valéria	Rafael
21. Piatok	Alojz	Alajos, Leila
22. Sobota	Paulína	Paulina
23. Nedel'a	Sidónia	Zoltán
24. Pondelok	Ján	Iván
25. Utorok	Olívia, Tadeáš	Vilmos
26. Streda	Adriána	János, Pál
27. Štvrtok	Ladislav, Ladislava	László
28. Piatok	Beáta	Levente, Irén
29. Sobota	Peter a Pavol, Petra	Péter, Pál
30. Nedel'a	Melánia	Pál

Itylický obraz pred hotelom a reštauráciou Fiume. Zachytený moment zmeravel vďaka objektívu fotografa už takmer pred sto rokmi. Hotel bol pomenovaný podľa železničnej dráhy Viedeň-Fiume, prechádzajúcej cez Čabu. Pred obľúbeným miestom zábav sa vírilo farebné korzo.

	Podľa slovenského kalendára	Podľa maďarského kalendára
1. Pondelok	Diana	Tihamér, Annamária
2. Utorok	Berta	Ottó
3. Streda	Miloslav	Kornél, Soma
4. Štvrtok	Prokop	Ulrik
5. Piatok	Sviatok sv. Cyrila a sv. Metoda	Emese, Sarolta, Deň Slovákov v Maďarsku
6. Sobota	Patrik, Patrícia	Csaba
7. Nedeľa	Oliver	Apollónia
8. Pondelok	Ivan	Ellák
9. Utorok	Lujza	Lurécia
10. Streda	Amália	Amália
11. Štvrtok	Milota	Nóra, Lili
12. Piatok	Nina	Izabella, Dalma
13. Sobota	Margita	Jenő
14. Nedeľa	Kamil	Örs, Stella
15. Pondelok	Henrich	Henrik, Roland
16. Utorok	Drahomír	Valter
17. Streda	Bohuslav	Endre, Elek
18. Štvrtok	Kamila	Frigyes
19. Piatok	Dušana	Emília
20. Sobota	Il'ja, Eliaš	Illés
21. Nedeľa	Daniel	Dániel, Daniella
22. Pondelok	Magdaléna	Magdolna
23. Utorok	Ol'ga	Lenke
24. Streda	Vladimír	Kinga, Kincső
25. Štvrtok	Jakub	Kristóf, Jakab
26. Piatok	Anna	Anna, Anikó
27. Sobota	Božena	Olga, Liliána
28. Nedeľa	Krištof	Szabolcs
29. Pondelok	Marta	Márta, Flóra
30. Utorok	Libuša	Judit, Xénia
31. Streda	Ignác	Oszkár

Na storočnej fotografii sa preklenuje kanál železný mostík pekného tvaru. Mostík pri Széchenyiho parku pod korunami nábrežných stromov so svojim murovaným predmostím a železnými piliermi sa priam ponúka štetcu maliarov.

	Podľa slovenského kalendára	Podľa maďarského kalendára
1. Štvrtok	Božidara	Boglárka
2. Piatok	Gustáv	Lehel
3. Sobota	Jerguš	Hermína
4. Nedeľa	Dominik, Dominika	Domokos, Dominika
5. Pondelok	Hortenzia	Krisztina
6. Utorok	Jozefína	Berta, Bettina
7. Streda	Štefánia	Ibolya
8. Štvrtok	Oskár	László
9. Piatok	Lubomíra	Emőd
10. Sobota	Vavrinec	Lőrinc
11. Nedeľa	Zuzana	Zsuzsanna, Tiborc
12. Pondelok	Darina	Klára
13. Utorok	Lubomír	Ipoly
14. Streda	Mojmír	Marcell
15. Štvrtok	Marcela, Nanebovzatie, Panny Márie	Mária
16. Piatok	Leonard	Ábrahám
17. Sobota	Milica	Jácint
18. Nedeľa	Elena, Helena	Ilona
19. Pondelok	Lýdia	Huba
20. Utorok	Anabela	Sv. Štefan, štátny sviatok
21. Streda	Jana	Sámuel, Hajna
22. Štvrtok	Tichomír	Menyhért, Mirjam
23. Piatok	Filip	Bence
24. Sobota	Bartolomej	Bertalan
25. Nedeľa	Ludovít	Lajos, Patrícia
26. Pondelok	Samuel	Izsó
27. Utorok	Silvia	Gáspár
28. Streda	Augustín	Augusztín
29. Štvrtok	Nikola, Štátny sviatok	Beatrix, Erna
30. Piatok	Ružena	Rózsa
31. Sobota	Nora	Erika, Bella

V záhradke pred pavilónom zo sveta rozprávok, v parku Széchenyiho, sa pozerajú do objektívu fotografa veselé deti - je tomu už deväť desaťročí.

	Podľa slovenského kalendára	Podľa maďarského kalendára
1. Nedeľa	Drahoslava, Štátny sviatok	Egyed, Egon
2. Pondelok	Linda	Rebeka, Dorina
3. Utorok	Belo	Hilda
4. Streda	Rozália	Rozália
5. Štvrtok	Regina	Viktor, Lőrinc
6. Piatok	Alica	Zakariás
7. Sobota	Marianna	Regina
8. Nedeľa	Miriama	Mária, Adrien
9. Pondelok	Martina	Ádám
10. Utorok	Oleg	Nikolett, Hunor
11. Streda	Bystrík	Teodóra
12. Štvrtok	Mária	Mária
13. Piatok	Ctibor	Kornél
14. Sobota	Ludomil	Szeréna, Roxána
15. Nedeľa	Jolana, Sedembolestá Panna Mária	Enikő, Melitta
16. Pondelok	Ludmila	Edit
17. Utorok	Olympia	Zsófia
18. Streda	Eugénia	Diána
19. Štvrtok	Konštantín	Vilhelmina
20. Piatok	Ľuboslav, Ľuboslava	Friderika
21. Sobota	Matúš	Máté, Mirella
22. Nedeľa	Móric	Móric
23. Pondelok	Zdenka	Tekla
24. Utorok	Ľuboš, Ľubor	Gellért, Mercédesz
25. Streda	Vladislav	Eufrozina, Kende
26. Štvrtok	Edita	Jusztina
27. Piatok	Cyprián	Adalbert
28. Sobota	Václav	Vendel
29. Nedeľa	Michal, Michaela	Mihály
30. Pondelok	Jarolím	Jeromos

Hékkéscsaba. Pötér.

Detail hlavného námestia zo začiatku minulého storočia. Malý a Veľký evanjelický kostol - dve budovy, určujúce vzhľad mesta. Bohato zdobená budova po ľavej strane, prvá poschodová budova mesta, bola postavená pred 115. rokmi.

OKTÓBER

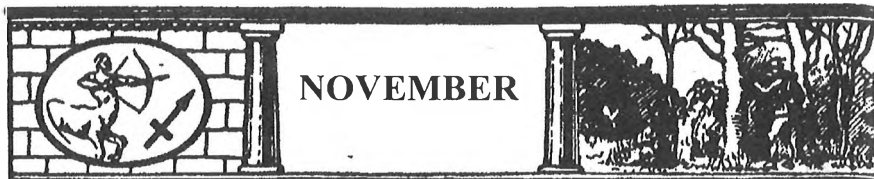

	Podľa slovenského kalendára	Podľa maďarského kalendára
1. Utorok	Arnold	Malvin
2. Streda	Levoslav	Petra
3. Štvrtok	Stela	Helga
4. Piatok	František	Ferenc
5. Sobota	Viera	Aurél
6. Nedeľa	Natália	Brúnó, Renáta
7. Pondelok	Eliška	Amália
8. Utorok	Brigita	Koppány
9. Streda	Dionýz	Dénes
10. Štvrtok	Slavomíra	Gedeon
11. Piatok	Valentína	Brigitta
12. Sobota	Maximilián	Miksa
13. Nedeľa	Koloman	Kálmán, Ede
14. Pondelok	Boris	Helén
15. Utorok	Terézia	Teréz
16. Streda	Vladimíra	Gál
17. Štvrtok	Hedviga	Hedvig
18. Piatok	Lukáš	Lukács
19. Sobota	Kristián	Nándor
20. Nedeľa	Vendelín	Vendel
21. Pondelok	Uršula	Orsolya
22. Utorok	Sergej	Előd
23. Streda	Alojzia	Gyöngyi, <i>Národný sviatok</i>
24. Štvrtok	Kvetoslava	Salamon
25. Piatok	Aurel	Blanka, Bianka
26. Sobota	Demeter	Dömötör
27. Nedeľa	Sabína	Szabina
28. Pondelok	Dobromil, Dobromila <small>Deň vzniku samostatného Československa</small>	Simon, Szimonetta
29. Utorok	Klára	Nárcisz
30. Streda	Šimon, Simona	Alfonz
31. Štvrtok	Aurélia	Farkas

Békésásába. *Andrássy ut a városi színházzal.*

Čabiansky ľudový kroj na hlavnej ulici. Na fotografii priam pulzuje niekdajší život ulice. Z hlavných budov vyniká krásou budova divadla.

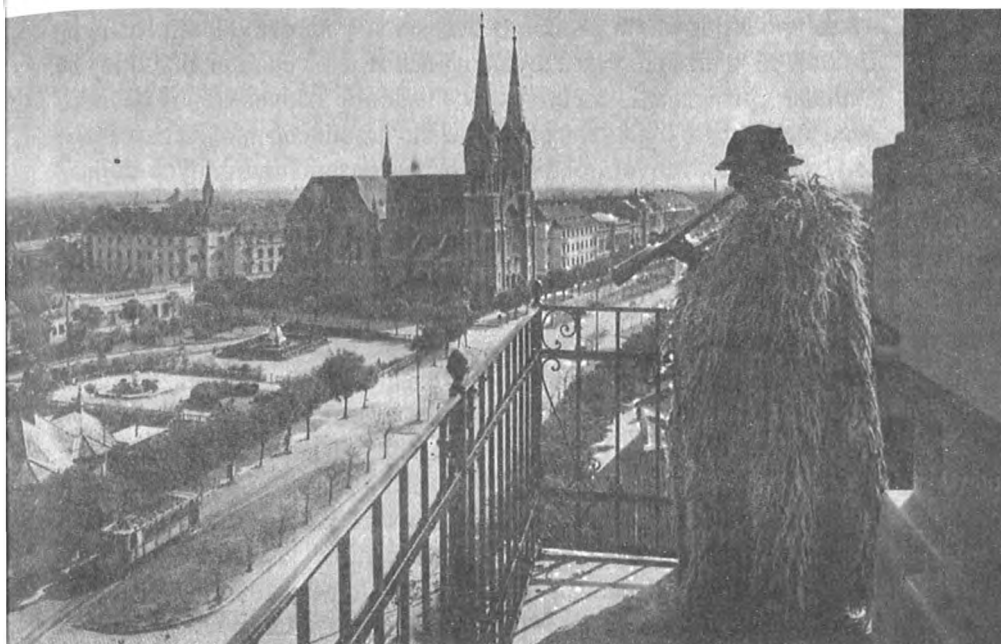
	Podľa slovenského kalendára	Podľa maďarského kalendára
1. Piatok	Denis, Denisa, Sviatok všetkých svätých	Marianna
2. Sobota	Pamiatka zosnulých	Achilles
3. Nedeľa	Hubert	Győző
4. Pondelok	Karol	Károly
5. Utorok	Imrich	Imre
6. Streda	Renáta	Lénárd
7. Štvrtok	René	Rezső
8. Piatok	Bohumír	Zsombor
9. Sobota	Teodor	Tivadar
10. Nedeľa	Tibor	Réka
11. Pondelok	Martin, Maroš	Márton
12. Utorok	Svätopluk	Jónás, Renátó
13. Streda	Stanislav	Szilvia
14. Štvrtok	Irma	Aliz
15. Piatok	Leopold	Albert, Lipót
16. Sobota	Agneša	Ödön
17. Nedeľa	Klaudia, Deň študentov	Hortenzia, Gergő
18. Pondelok	Eugen	Jenő
19. Utorok	Alžbeta	Erzsébet
20. Streda	Félix	Jolán
21. Štvrtok	Elvíra	Olivér
22. Piatok	Cecília	Cecília
23. Sobota	Klement	Kelemen, Klementína
24. Nedeľa	Emília	Emma
25. Pondelok	Katarína	Katalin
26. Utorok	Kornel	Virág
27. Streda	Milan	Virgil
28. Štvrtok	Henrieta	Stefánia
29. Piatok	Vratko	Taksony
30. Sobota	Ondrej, Andrej	András, Andor

11. *Patinovaná budova hlavnej ulice z roku 1886 - niekdajší hotel Nádor, ktorý slúžil svojou elegantnou a pohodlnou výbavou, ako reštaurácia a hotel, viac ako pol storočia.*

	Podľa slovenského kalendára	Podľa maďarského kalendára
1. Nedeľa	Edmund	Elza
2. Pondelok	Bibiána	Melinda, Vivien
3. Utorok	Oldrich	Ferenc, Olívia
4. Streda	Babora, Barbara	Borbála, Barbara
5. Štvrtok	Oto	Vilma
6. Piatok	Mikuláš	Miklós
7. Sobota	Ambróz	Ambrus
8. Nedeľa	Marína	Mária
9. Pondelok	Izabela	Natália
10. Utorok	Radúz	Judit
11. Streda	Hilda	Árpád
12. Štvrtok	Otília	Gabriella
13. Piatok	Lucia	Luca, Otília
14. Sobota	Branislava, Bronislava	Szilárda
15. Nedeľa	Ivica	Valér
16. Pondelok	Albína	Eteleka, Aletta
17. Utorok	Kornélia	Lázár, Olimpia
18. Streda	Sláva, Slávka	Augusztá
19. Štvrtok	Judita	Viola
20. Piatok	Dagmara	Teofil
21. Sobota	Bohdan	Tamás
22. Nedeľa	Adela	Zénó
23. Pondelok	Nadežda	Viktória
24. Utorok	Adam a Eva, Štedrý deň	Ádám, Éva
25. Streda	1. sviatok vianočný	Eugénia
26. Štvrtok	Štefan, 2. sviatok vianočný	István
27. Piatok	Filoména	János
28. Sobota	Ivana, Ivona	Kamilla
29. Nedeľa	Milada	Tamás, Tamara
30. Pondelok	Dávid	Dávid
31. Utorok	Silvester	Szilveszter

Na fotografii na balkóne veže Malého evanjelického kostola hrá na píšťale zvonár oblečený do kožucha. Pískal každú štvrtú hodinu, naznačujúc takto mŕňanie sa času. Dole sa rozprestiera námestie Kossutha a dve štíhle veže Katolíckeho kostola, vybudované z červených tehál, vzpínajúce sa k nebu.

Fotografie a texty sú vybraté z výstavného materiálu výskumníka minulosti mesta Bélu Gécsa "Caba anno..."

Preložila A. Ištvánová

Zvláštnosti kultúry zahraničných Slovákov

– úryvky –

Odhadujte sa, že zhruba jedna štvrtina až jedna tretina Slovákov žije v zahraničí. Bez ohľadu na presnosť tohto odhadu, podstatná je skutočnosť, že život značnej časti príslušníkov nášho národa sa začal odvíjať mimo územia Slovenska a v inonárodnom prostredí. Dokiaľ sa u našich vystáhovalcov uchováva vedomie národnej či etnickej príslušnosti, alebo aspoň vedomie slovenského pôvodu, chápeme ich ako organickú súčasť nášho národného spoločenstva. Ich osudy sú prirodzeným pokračovaním slovenských národných dejín a kultúrne tradície ich materiálneho, sociálneho a duchovného života sú neodmysliteľnou časťou národnokultúrneho vývinu Slovákov. Zahraniční Slováci sú pre nás významní nielen tým, že sú nositeľmi slovenskej národnej kultúry. Zaujímaví sú hlavne tým, že oni uchovávali a rozvíjali rozmanité prejavy a hodnoty tejto kultúry špecifickým spôsobom, odlišným od pomerov na materskom etnickom území.

Hlavnou príčinou slovenského vystáhovalectva boli ťaživé hospodárske a sociálne podmienky, značná preľudnenosť a nedostatok existenčných možností v rodných krajoch a v domácom prostredí Slovenska. Do sveta odchádzali predovšetkým sociálne najslabšie vrstvy, teda tí, ktorým sa doma nedarilo dorobiť dostačujúci kus chleba. Okrem toho odchádzali aj takí, ktorí doma nemali šancu prežiť nezmieriteľný ideový a politický zápas. Avšak drvivá väčšina Slovákov odchádzala do sveta za chlebom.

V doterajšej, už takmer tri storočia trvajúcej histórii masového slovenského vystáhovalectva, možno vyčleniť dve hlavné obdobia a dva základné prúdy smerovania. Staršia vlna odchodu Slovákov do sveta spadá do obdobia od začiatku 18. do prelomu 19. a 20. storočia, keď jednotliví zemepáni a neskôr aj štátna správa organizovali osídľovanie viacerých oblastí bývalej rakúsko-uhorskej monarchie, ktoré po vytlačení Turkov z krajiny zostávali vyľudnené a hospodársky nevyužitú. Keďže v tejto kolonizačnej vlne sa najväčší počet slovenských vystáhovalcov usadzoval v priestranstve tzv. Dolnej zeme (Alföld - Veľká uhorská nížina), rozprestierajúcej sa na rozhraní Maďarska, Rumunska, Srbska a Chorvátska, pre týchto

našich vystáhovalcov sa zaužívalo označenie dolnozemskí Slováci. Novšia vlna sociálneho vystáhovalectva spadá do obdobia konca 19. a začiatku 20. storočia. Smerovala do rozvinutých priemyselných krajín západnej Európy (Francúzsko, Nemecko, Belgicko, Rakúsko) a do zámoria (USA, Kanada, Argentína, Austrália a ďalšie).

(...) Jeden z celkových smerov vývinu našich vystáhovalcov reprezentujú dolnozemskí Slováci. Ako celok sa vyznačujú viacerými spoločnými črtami. Charakterizuje ich predovšetkým výstižné označenie sedliacky svet. Súvisí to so skutočnosťou, že slovenskí kolonisti na Dolnej zemi sa grupovali z radov roľníckeho obyvateľstva. Ich hlavným zdrojom obživy a základným zamestnaním aj po usadení sa v dolnozemskej priestrane bolo opäť poľnohospodárstvo, ktoré rozvinuli na vysokú európsku úroveň. Ďalšou črtou dolnozemských Slovákov bolo vzájomné zoskupovanie sa do väčších alebo menších etnicky homogénnych územných a sídelných celkov. Takýto spôsob etnoteritoriálneho zoskupovania migrujúcich skupín sa zvykne označovať ako jazykové ostrovy alebo etnické enklávy.

(...) Etnický a kultúrny vývin v týchto našich ostrovoch bol v mnohom zhodný s vývinom na materskom etnickom území. To znamená, že v živote dolnozemských Slovákov ani po usadení sa v novej domovine neboli rozrušené predpoklady pre kontinuálne pretrvávanie základných zložiek ich etnicity čiže ich slovenskosti, za aké sa považujú jazyk, národné vedomie, národné pomenovanie (etnonym) a rozmanité prejavy materiálnej a duchovnej kultúry.

Druhý z celkových smerov vývinu zahraničných Slovákov reprezentujú vystáhovalci do západoeurópskych a zámorských krajín. Príznačnou črtou tejto časti slovenského vystáhovalectva je zmena hospodárskej činnosti a životného prostredia, pretože z niekdajších roľníkov sa stali priemyselní robotníci a dovtedajší dedinčania začali žiť vo veľkomestách. So zmenou zamestnania a usadzovania a s usadzovaním sa v strediskách priemyslových a veľkomestských aglomerácií bola bezprostredne spätá aj vysoká miera rozptýlenia slovenských vystáhovalcov v inoetnickej majoritnej spoločnosti novej domoviny. Takýto spôsob etnoteritoriálneho osídlenia vystáhovalcov sa zvykne označovať ako etnická diaspora.

(...) V súvislosti so zahraničnými Slovákmi, ktorí sa natrvalo usadili v najrozličnejších krajinách sveta, za najpodstatnejšie treba považovať to, že prerušili dovtedajšie územné, sociálne, hospodárske, kultúrne a politické väzby s jadrom materského etnika, pričom súčasne vytvorili takúto spätosť s iným, resp. s viacerými etnickými spoločenstvami. Tým sa oddelené časti, v porovnaní s príslušníkmi jadra materského národa, dostali do odlišnej etnickej situácie, ktorá podmienila celý rad zvláštností v ich ďalšom etnickom a kultúrnom vývine.

Podstata zvláštností etnickej situácie zahraničných Slovákov spočíva v tom, že od okamihu trvalého usadenia sa v novej domovine začali v etnokultúrnom vývine vystaňovalcov pôsobiť procesy, pre ktoré sú príznačné dve základné, pritom navzájom protirečivé tendencie. Jedna z nich sa vyznačuje výraznými črtami etnokultúrneho pretrvávania a najzreteľnejšie sa prejavuje v pridržovaní sa kultúrnych hodnôt nadobudnutých v pôvodnej domovine, čiže v uchovávaní znakov pôvodnej kultúrnej a etnickej špecifickosti. Druhá vývinová tendencia sa vyznačuje výraznými prejavmi etnokultúrnych zmien a kultúrneho vyrovnávania sa s inoetnickým spoločenstvom, s ktorým tá ktorá skupina zahraničných Slovákov spojila svoje vystaňovalecké osudy. Jedna i druhá stránka naznačenej procesuálnej zákonitosti pôsobia vo vzájomnej spätosti, nemožno ich od seba oddeľovať. Pritom miera dominácie jednej či druhej tendencie je závislá od viacerých činiteľov, ktoré vstupujú do života tej - ktorej vystaňovaleckej kolektivity v konkrétnych podmienkach krajiny, v ktorej sa usadili, ako aj v konkrétnej vývinovej etape jej oddelenej existencie.

Pokiaľ ide o tendenciu etnokultúrneho pretrvávania, tá sa najvýraznejšie prejavuje v počiatočnom štádiu oddelenej existencie vystaňovalcov. V neskorších štádiách, resp. v ďalších generáciách vystaňovalcov sa táto tendencia uplatňuje predovšetkým v podmienkach kompaktných slovenských ostrovov a v spojitosti s agrárnym dedinským prostredím. Uplatňovanie tejto tendencie v etape počiatočných kontaktov a adaptácie vystaňovalcov v prostredí novej domoviny podmieňovala neznalosť spôsobu života, jazyka a kultúry obklopujúceho inoetnického spoločenstva. A tým aj nevyhnutnosť vystačiť si s kultúrnou výbavou a imaním, ktoré si vystaňovalci odnášali so

sebou z pôvodného domova. Prvá generácia vystáhovalcov vlastne ani nemohla uniknúť spod vplyvu kultúry, ktorú si osvojila v predchádzajúcom začlenení na materskom etnickom území. Vysvetliť to možno s tým, že človek sa vo všeobecnosti pridrižiava po celý život kultúrnych hodnôt, ktoré si osvojil v mladosti. Ľahšie je robiť tak, ako sme sa to raz naučili. Priučiť sa novým, hoci aj lepším vzorom je pomerne ťažšie. V dôsledku takejto psychickej intertnosti akoby fungovalo presvedčenie, že vlastné kultúrne tradície a spoločenské normy, ktoré boli z pokolenia na pokolenie odovzdávané, overované a obrusované, sú nielen osvedčeným, ale aj najprirodzenejším a najlepším kultúrnym imaním, čo sa považovalo za dostatočný dôvod jeho rešpektovania, kontinuálneho uchovávanía a ďalšieho rozvíjania. Uplatňovanie princípov etnickej, konfesionalnej a provenienčnej homogénnosti v osídľovacích procesoch slovenských vystáhovalcov na Dolnej zemi nevyklučuje, že sa v jednotlivých osadách poschádzali prisťahovalci z mnohých dedín i viacerých regiónov Slovenska. S tým súviseli početné rozmanitosti v ich jazyku (nárečí), aj v ich materiálnej a duchovnej kultúre. Keďže v tradičnom ľudovom prostredí dôležitou podmienkou normálneho, bezkonfliktového a bezporuchového fungovania dedinskej pospolitosti je jednoliatosť jej kultúrneho uspôsobenia, v dolnozemských slovenských dedinách dochádzalo k procesom kultúrnej konvergencie, čiže k vyrovnávaniu existujúcich kultúrnych rozdielov a k formovaniu novej kultúrnej homogénnosti. Vystáhovalci na Dolnej zemi vychádzali predovšetkým zo seba, z kultúrneho dedičstva, ktoré si prinášali z pôvodnej vlasti. Preukázali tým kultúru a etnickú životaschopnosť. Všetko to, čo tvorivým využívaním, výberom a prepracovaním zdedeného kultúrneho vybavenia vyrástlo do novej podoby materiálnej a duchovnej kultúry slovenských osád a slovenských ostrovov na Dolnej zemi, bolo zároveň rozšírením a obohatením kultúrnych tradícií Slovákov ako celku. V naznačených procesoch sa zrodili dolnozemske modifikácie, mnohoraké variácie i špecifickosti tradičnej ľudovej kultúry slovenských ostrovov na tomto priestranstve.

Ľudový život v Békéšskej Čabe v 19. stor.

Minulosť nám neraz poslúži príkladmi, ktoré - ak by sme nevedeli že sa stali pred 120-130 rokmi - by sme pokladali za súčasné. Tieto obrazy nám nepodávajú len tú skutočnosť, ktorá sa odohrávala vtedy - dávno, ale sú aj živým svedectvom toho, ako žili naši predkovia, ako si vytvárali životnú metódu, ako rozmýšľali o rodinnom a spoločenskom správaní a predovšetkým aké mali kladné, a pritom aj negatívne morálne názory.

Takéto a podobné myšlienky ma zaujali, keď som prečítal dva zaujímavé články v svojej dobe známeho čabianskeho učiteľa a pozorovateľa čabianskeho ľudu **Jána Pravdoľubu BELLU**, ktoré uverejnil v Slovenskom obrázkovom kalendári v rokoch 1887 a 1889 pod nadpisom *Kresťansko-mravná výchova služobnej a remeselníckej čelade, resp. Neresti slovenských dolniakov*. Hoci svoje state si dal uverejniť švabachom /ako vtedy Transcius, Funebrál ba i Bibliu/, populárnymi gotickými písmenami, ich jazykom je pekná slovenčina /hoci citované náboženské publikácie v tejto dobe boli vydávané v staročeštine - bibličtine/.

Ján Pravdoľub BELLA bol veľmi agilným a tvorivým pedagógom. Narodil sa v Liptovskom Mikuláši v r. 1836, tam aj zomrel v r. 1924. V Békéšskej Čabe pôsobil vyše dva desaťročia /1874-1896/. Jemu môžeme ďakovať za prvý historický opis v slovenčine o kolonizácii územia nášho mesta a rozvoji Slovákov v Békéšskej župe, a snád' on písal - tiež po slovensky prvýkrát - aj o vtedajších ľudových zvykoch a poverách v Békéšskej Čabe. Pritom bol úspešným autorom viacerých slovenských učebníc, abecedárov a iných učebných príručiek. Jeho hlavné štúdie som preložil do maďarčiny a vydal som ich dvojjazyčne v zborníku Slováci v Békéšskej Čabe - Szlovákok Békéscsabán /1980/.

V článkoch - o ktorých je teraz reč - BELLA vo všetkých v nich opísaných svojich názoroch nadšene a oddane vychádza z náboženskej etiky a výchovy. Obe jeho state podľa neho by mali byť ozajstným a kladným propagátorom týchto ideí. Ešte aj dnes sú platné

a osožné, aj pre terajšiu generáciu. V jeho úvahách všeobecného, náboženského morálneho a výchovného obsahu cituje mnoho reálnych údajov z dobového ľudového života. Priblížime našim čitateľom tieto fakty, aby spoznali činy, spoločenské správanie, myslenie predošlých generácií, ktoré sú nositeľmi aj prekvapivých udalostí a javov, a o ktorých som sa zmienil hneď v prvých vetách tejto state.

BELLA sa vyjadruje o prvých kolonistoch, ktorí prišli na Dolnú zem a "hľadali nový domov na zväčša močaristých pustatinách" s uznaním.

Podľa neho za poldruha storočie vytvorili "mohutné, kvitnúce osady, jichž osady zaujímajú veľké priestranstvá Békés-Čanádskeho kraja".

Ako prvú hlavnú charakteristickú črtu vyzdvihuje ich pilnosť a vytrvalosť v práci, prečo "pilných a statočných čabianskych "Tótov" prijímajú všade radi a vďačne". Pekne oceňuje ich druhú charakteristickú črtu povahy: kde sa usadili, dbali hneď aj o to, aby založili školy a ihneď zorganizovali aj svoju cirkev. Teda duchovná kultúra mala u nich veľký význam, čo je aj dnes osobitne úctyhodné.

Starý patriarchálny život však narušili civilizačné prvky, ale zároveň ponúkali aj možnosti na ďalšie materiálne vzťahovanie sa Čabanov: "premávka usnadnila sa železnicami a dorábanie obilia dobre vyplácať sa začalo, i ľud očividne sa zmáhal".

Následkom toho aj v sedliackom zvykovom systéme nastali zmeny. BELLA ako príklad cituje zmeny šatstva. Podľa neho do jeho doby oblek bol trváci, mohli ho nosiť aj pravníci. O konzervativizme odevu /napr. kožuch mladej nevesty/ sa zmienil aj Ľudovít HAAN. Lenže BELLA o tom píše opovrhujúco, lebo "jednoduchosť ustúpiť musela nádhre". V týchto desaťročiach začali v Békéšskej Čabe zanechávať nosenie jednoduchých číziem a bohatšie ženy si tiež vyzuli korodovány. Na ich miesto nastúpili drahé črievičky. Začali kupovať cenné "hodváby" a "báršoš" /zamatové materiály/. Kým predtým sa kúpila za toľko peňazí "jalovička" alebo "kravička", v jeho dobe vydávajú ľudia peniaze na novú módu. BELLA aj to presne spozoruje, že v tejto premene odevu sa zúčastňujú nielen bohaté vrstvy obyvateľstva, ale i chudobní. Podľa týchto údajov začiatok zanechania ľudového kroja - a to vo väčšej miere - môžeme datovať na roky 1880.

Je to veľmi cenný údaj.

Nepatrí k novým údajom, že všetky vrstvy obyvateľstva robia drahé svadby, lebo už aj Samuel TESSEDIK na konci 18. storočia píše, že gazdovia si odmrhajú celý majetok, zadžia sa, len aby mali ich deti bohatú svadbu. Konkrétne nové údaje prináša v tom, že BELLA presne podáva počet svadobníkov. Pozývajú vyše 100 párov, čo znamená, že spolu s deťmi sa zúčastnilo na jednej svadbe okolo 300-400 ľudí /vtedy bolo veľa detí!./

Pre mnohoraké príčiny v Békéšskej Čabe v tých desaťročiach "gazdovia staré vinice vykolčovali". Podľa neho preto, lebo boli "vysoké potravné dane". O nivočení filoxérie sa BELLA nezmienil, hoci v tom spočívala hlavná príčina. Následkom toho v týchto rokoch sa rozšírilo pitie pálenky. Toto podanie, tento údaj je zasa ohromne dôležitý. Predtým gazda podával len po maličkom poháriku pálenku sluhom, keď na konci týždňa sa vracali zo sálaša. Kým v jeho dobe už aj zmluva uzavretá so sluhami obsahovala bod, v ktorom sa dohodli na množstve pálenky, vyslúženej za rok! Na svadbách sa pilo už toľko pálenky, koľko vína. Čo je zaujímavé, na týchto hostinách dostávali pálenku aj deti, tak ako dospelí. S týmto paralelne sa objavujú mládenci, ktorí premrhávajú majetok, "nejednej materi srdce zožierajú". BELLA v spotrebovaní pálenky vidí príčinu aj "hustejšie vyskytujúcich sa vrážd i samovrážd". Akoby sa ozývali dnešné skutočnosti súvisiace s alkoholizmom!

BELLA zbadal aj ostré sociálne rozdiely. On však z tohto vyplývajúce morálne ťažkosti vidí v nesprávnom rodičovskom postoji, hoci vykorisťovanie detí sa vynára z nesmierej chudoby. Neresti bohatších detí zasa vyplývajú z majetných pomerov ich rodičov. Aby sme presne rozumeli o čo tu ide, musíme dlhšie citovať Bellu: "Sú rodičia, ktorých dievky rastú ako to drevo v hore, odrastajú ako to hoviadko do jarma zapriahnuté. Rodič niekedy pre chudobu a v nevedomosti, niekedy ale i ziskuchtivosti - odovzdá už útle dieťa svoje rukám cudzím. Keď len možno, vymkne ho spod potrebnej školskej výchovy, pošle do služby, rozumujúc: "nech vraj zavčasu učí sa sám si chleba zarábať, nech trápi sa, jako trápil som sa ja, kňazom i tak nebude." " Často sotva 10 ročné dieťa vystrčia ... do sveta ... odsúdiac ho takto najčastejšie na doživotnú nízku službu..."

BELLA opisuje aj to, že je na sálašoch slúžiace dieťa "na týždne, na mesiace, ba niektorá služobná čel'ad' temer na celý rok" odrezaná od rodičov a od spoločenského života. On pravda cituje tieto fakty z toho hľadiska, že táto mládež nechodí vôbec do kostola. Uvádza slová jedného gazdu: "Na to berem si čel'ad', aby v nedeľu ja a moji domáci mohli sme ísť do kostola a čel'ad' nech za ten čas stráži dom, sálaš a dobytok." Je to Bellova hmlistá túžba, aby sluhovia mohli ísť na bohoslužbu ročne aspoň 3-4 razy.

Prináša ďalej veľmi zaujímavý údaj o tom, ako sa správajú niektoré skupiny bohatých rodín. Jedna vrstva si už neposiela dieťa do práce, "nepridržujú ho ani k pilnej a vytrvalej práci, hovoriac: čo sa má drať, chúďatko, veď bude mať z čoho žiť!". Iní zasa tiež v tejto dobe "obeťujú na vyučenie dieťaťa za pána". Tieto javy dobre poukazujú aj na to, ako sa v zámožných vrstvách rozširuje spôsob meštianskeho života, ale že v pozadí ešte silne panujú feudálne názory, totiž vo vyššom štádiu dieťaťa im nešlo o získanie kvalifikovaného človeka, aby sa stalo osožnejším občanom, ale aby nemusel pracovať, jednoducho, aby len ležal: "Dám si - vraj - syna do škôl, aby bol vzdelancom a stal sa voľakedy pánom a nemusel mozoľovať tak, ako ja."

Nezvyčajne zaujímavé údaje podáva BELLA o situácii remeselníkov. Pravdepodobne v jeho čase sa objavili znaky rozširovania priemyselnej výroby, lebo v protiklade s vzráňaním sa sedliakov, remeselníci sa sťažujú na svoj zlý stav. Pred niekoľkými rokmi podľa nich "práca rúk bohatc sa odmieňala", "mohlo sa hovoriť: remeslo je zlatá baňa", "teraz ešte ani len tú nedeľu neodkladáme a predsa akosi nenapredujeme!". BELLA stavia vtedajší čas a predošlú dobu do protikladu:

Predtým "majster" s rodinou a tovarišmi spolu išiel do kostola, učeň ak nevedel, o čom bola kázeň, nedostal obed, pracovitý remeselník bol príkladom svojich učňov a tovarišov, "ba stal sa vítaným zaťom aj bohatého pána majstra". Pri opisovaní svojej doby akoby hovoril o dnešných charakteristických javoch: "...vo veľkých mestách by si bez kalendára práve ani nevedel, či je streda a či nedeľa. Múrajú, stavajú, vozia, ako čo by v pondelok už ani svať nemalo". "Za našich časov v nedeľu o zlomkrky dorábä z týždňa ešte pozostalú robotu."

Práve preto majstri nedovolia učňom, aby v stred týždňa chodili do

opätovacej školy. Oni len v nedeľu predpoludním a popoludní sa ponáhľajú do školy, hoci podľa BELLU by mali ísť v tom čase na bohoslužby. Uvádza aj to, že štátne nariadenie predpisuje, "aby učebné hodiny tak sa ustálili, žeby žiaci opätovacej školy v navštevovaní chránu hatení neboli." Zmenili sa názory živnostníkov, prvé miesto dostala práca: "Nadmietne síce nickto: že veď katechizmus učili sa šuhaji v škole /teda v základnej/, teraz nastáva jim učiť sa tomu, z čoho budú žiť!"

Rastie pomaly moderný život, objavujú sa prvky miemej kapitalizácie, dochádza k premene svetového názoru niektorých členov spoločenských vrstiev. Všetko to odrážajú - hoci inštinktívne - BELLU citované momenty. Práve preto sú cenné aj pre nás, lebo registrujú pomalé premeny patriarchálneho systému, prechod do novej éry, zmeny, ktoré pre vtedy žijúceho človeka boli nebadateľné.

BELLA napriek tomu, že vidí aj nepriaznivé javy, končí svoje state optimisticky: " ... budeme ... mať čel'ad' z presvedčenia dobrú, vernú a pilnú, ale vychovávame aj drahej vlasti našej užitočných, dobrých občanov!"

Tento nádejný, túžobný výrok má čo povedať aj nám.

Ondrej Krupa

Vyšivaný kožuch

Spomienky pitvarošskej rodáčky

Dom, v ktorom sme sa my potom všetky deti narodili, kúpili a zveľadili naša stará matka.

Mal veľký štvorhranný dvor. Hlavné stavenie, chyža bola koncom do ulice, čiže s dvoma oblokmi. Tá vpredu do ulice oblokmi bola "chyža na čistô", potom pitvor, ktorý vytehličkovali, zadnia chyža trošku menšia, tú vydláždili doskami a zafarbili. Potom nasledovala veľká komora s policami a lavicami dookola, kde boli poukladané popradené konope, lády s natkaným plátnom, povesené sukne dievok a šatstvo na každý deň. Na drevených hákoch viseli čižmy a v priesypoch perie pre dievky. V tom istom stavení, až na konci bola maštal' pre kone. Na druhej strane vrát bolo stavenie, kuchyňa veľká, priestranná s pecou na chlieb, potom komora a sýpka. Tiež dvere so schodmi na povalu. Tretie stavisko bola cieňa na koče a hospodárske stroje, dielňa s varšťaďou a tiež ešte komora. Medzi touto a maštal'ou s chlievmi bola veľká studňa váhová s dlhým válovom na napájanie dobytky. Dvor uzavierala maštal' pre kravy a chliev pre svine. Medzi chlievom a maštal'ou pre kone boli latkové vrátka, ktoré dedili dvor od holovne. Sama táto holovňa bola tiež aspoň taká rozľahlá ako dvor. Za holovňou nasledovala záhrada ohradená hlineným múrikom od susedov. Zarovno s kuchyňou a sýpkou, za cieňou na vozy bola druhá záhrada na zeleninu a kvety. Pozdejšie tu vysadili vinicu. Vo veľkej záhrade sme siali vždy len čalamádu - kukuricu na husto, aby bolo pre kravy krmivo. Na holovni boli stohy, slama, zhrabky, kukuričie, šúľky, všetko poukladané do úhľadných kôp. Tu mali raj aj sliepky. Každú jar a každú jeseň sme všetky staviská vybielili vápnom zvonku aj dnuka, aj maštale.

Keď nás už bola pekná kopa detí a ešte keď aj sestra Marka prišla k nám na návštevu, lebo u Rickov sa nemala s kým ihrať, zavše sme len niečo vyparátili a vtedy bol aj trest. Apouka nás po jednej zavolali do komory, tam pekne hlavu medzi kolená, gecel'ku hore a šidl'om 3-4 facli na zadôčok. Bola to len taká bitka, aby sa nepovedalo že nič, a dodnes neviem prečo som sa jej tak strašne bála. Raz o lámačkách sa to stalo.

Naši lámali kukuricu a robota išla veľmi plynne, lebo bola dômyselne organizovaná. Môj otec len vozili a nič iné. Kým oni dovezli domov, vysypali a vrátili sa naspäť, druhý voz už čakal plný, naložený neošúpanými šúľkami. Traja to lámali a jeden vozil. Taký plný voz to bola pekná kopa. Každý voz vysypal na jednu zvláštnu kopy na holovni - priestranstvo medzi dvorom a záhradou, kde boli stohy a kde sa mlátilo na koňoch. Večer sa potom ku každej kope posadil jeden a do polnoci to bolo ošúpané. Desať až dvanásť vozov denne. Po ukončení sa kukuričné šúľky ešte nechali na poňve presušať, keď bolo slnečno a kým to počasie dovolilo.

Pri tejto organizovanej robote sme aj my deti mali svoju úlohu. Otvárali sme vráta, keď došiel voz, aj tie od ulice, aj tie od holovne. Za istý čas to išlo ako po masle, ale potom raz, keď zastal voz, začali sme sa škriepiť, že ktorá je na rade otvárať vráta od ulice a ktorá od holovne. Škriepka trvala a môj otec nič nepovedali, len zišli z voza a sami si otvorili. My sme potom bežali otvárať tie druhé vráta a od ulice sme zatvorili. Potom sme videli, že apouka nezhadzujú kukuricu, ale idú k nám s bičom v ruke. Tie dve hneď ušli, ale ja som sa potkla a viac som sa nevládala ani pohnúť, strach ma celkom umŕtvil, bola som akoby omdletá. Matka pribehli a museli ma na rukách odniesť do domu. To bolo posledný raz čo môj otec zdvihol na mňa ruku. Mohla som mať vtedy asi tak sedem rokov.

*Pod horou ovos drobný,
kosí ho šuhaj hodný,
hej, kosí, kosí, nemá rosy,
hej, d'jovčatko mu vodu nosí.*

*Pod horou d'atelina,
hrabe ju Katarína
hej, hrabe, hrabe, čo nahrabe,
hej, všetko jej to vetor zhabe.*

Keď bola robota okolo kukurice hotová a tá okolo repy tiež, na Michala sa zniesli z povaly kolovrátky a začalo sa priasť.

Niekedy si aj mládež organizovala priadky, kde bolo ale viac zábavy ako napradenej priadze, lebo mládenci sa usilovali dievkam podpáliť kúdel' a vôbec šantili a pritom spievali. To sa robilo v niektorých domoch, kde zaplatili gazdinej za miesto a navarili si kukurice v hrnci a pomakovali, pocukrili, to bola lahôdka. Prišiel aj nejaký harmonikár alebo tamboraš a večerné priadky ukončili tancom. Prekáračky však boli tu najčastejšie. Hlavná a skutočná robota sa musela vykonať doma. U nás v dome tenké popriadli stará mamouka a to hrubšie moja matka a tiež aj my dievčence, ako sme dorastali. Klky priadla slúžka a keď sme ju už nemali, tak na klkách sme sa zaučali my dievky. Všetko však - aj to hrubé, aj to tenké - muselo byť napradené do Vianoc. Ešte do sviatkov sa muselo po pradení aj vyriaďiť.

Večer pri svetle petrolejky vždy len biele šili. Ináč všeličo sme sa podozvedali v tých čiernych hodinách. Stará mamouka spomínali ako to bolo, keď oni chodili do školy. "Deti moje, vtedy nemal každý žiak svoj vlastný šľabikár, ale celá trieda sa učila len z jedného spoločného. A písali sme na dvere školskej skrine, lebo sme nemali tabuľu, tá bola v triede, kde boli chlapci. Perá boli z husieho brka. Perom učili písať tiež len chlapcov, dievčence písali len griflou na tabuľky. Všeobecná povinnosť chodiť do školy tiež nebola, niekto vychodil 2-3 triedy a už bol školovaný. Hlavné, že si meno vedel napísať. V tretej triede sa učili čítať z Nového Zákona, to bolo dôležité, Vieru obecnú kresťanskú, Malý a Veľký katechizmus. Potom tesne pred konfirmáciou učili farári, ale boli aj takí žiaci, čo so šľabikárom išli na spoveď." Spomínali ďalej: "Keď som mala dvanásť rokov, v 1848 bola revolúcia, všade verbovali za vojakov. Keď sa mladí manželia pokarhali, hneď sa chlap vyhrážal, "Idem sa zverbovať!". Boli aj takí, čo to urobili, potom sa už len pilo a hulákalo v krčmách, ale keď si pre nich prišli, bolo že to náreku! Pozbierali si ich a odišli, potom už prechádzali cez obec huláni a kuruci a pozdejšie aj moskáli. Počas verbovačky sa razili nové bankovky Košúthovky, za ktoré nakúpili pre vojsko a pre kone potrebné veci, zásoby. Gazdovia ukladali tieto bankovky a potom keď prišiel chýr, že kurucov nabili

pri Világoši, že Košúth ušiel do cudziny a že peniaze sú neplatné, bolo že to preklínania. Boli aj takí, čo verili, že raz budú platné, dobre si ich odložili, opatrovali v skrýšach celý život, aj päťdesiat rokov, kým ich myši nezožrali. V tejto dobe vznikli aj nové pesničky o hulánoch a honvédoch:

*Na Kétfalve vyzvávajú
už honvédi utekajú.
Prečo oni stade ušli?
Že im mrcha chýry prišli.
Po uhorách balangovi
ešte lepšie utekali.*

**Spomienky pitvarošskej rodáčky Alžbety Dováľovej
Nadlak, 2001, Vydavateľstvo Ivana Krasku**

Gazdiná vo vyššivanom kožuchu a čižmách

Zložky identity v dopisovaní presídlencov z Veľkého Bánhedeša

- vybrané state -

Veľký Bánhedeš bol založený ako terciálna lokalita v roku 1841-42, vystaňovaleckými rojmi z Nadlaku, Slovenského Komlóša a Békešskej Čaby. V rokoch výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom opustilo svoje bydlisko 80 percent slovenského obyvateľstva. Korešpondencia, ktorá slúži ako východiskový materiál tohto referátu, sa dostala do môjho vlastníctva po smrti mojej tetky. Sú to dopisy, pohľadnice, ktoré okrem pozdravov obsahujú aj ďalšie informácie.

(...)Prvý dopis bol datovaný počas transportu, na poslednej maďarskej stanici v Szobe, nasledujúce krátko po príchode na nové sídlo. (...) Podľa svedectva dopisov, ktoré boli napísané asi tiež krátko po presídlení Bánhedešanov, tak aj moju tetu zaujímalo, ako sa presídlenci v novom bydlisku usadili, či sa dostali do jednej lokality blízki príbuzní, či bývajú v blízkosti jedného druhého, alebo či pôvodní susedovci zostali aj na novom sídle susedovcami. (...) Dopisy sú i dokladmi dvojakých postojov, ktoré kolektív delili v otázke presídlenia: ísť, alebo zostať. Podľa svedectva dopisov rozhodnutie Bánhedešanov pre presídlenie bolo motivované dvojakými faktormi: hospodárskym a citovým. Mnohých, hlavne mladších, lákala možnosť lepších pracovných, hospodárskych možností. K citovým faktorom sa napr. radia sľuby ženám, ktorým sa muži do výmeny obyvateľstva nevrátili z frontu: dá Československo doniesť domov zo zajatia ich muža. A boli aj takí, ktorí sa skutočne obávali asimilácii.

Presídlenci sa snažili socializovať v novom prostredí, vytvárať nový kolektív, nie bez všetkých ťažkostí. (...) Mierna sklamanosť sa vyjadruje prísloviami: *Nie je šecker zlatom, čo sa ľiskňuje, bez práci nie sú masné koláče, Čakav na slovenskom, že mu budú padať bez práce koláče...* Otvorene sa sťažujú skôr príslušníci staršej generácie: Aj doma mali taký dom a také hospodárske podmienky, do akých sa dostali, tí ktorí sa chceli vyhnúť asimilácii, si sťažujú na to,

že sa dostali medzi Maďarov. Dokonca jedna staršia pani píše: *A tu na slovenskon son sa naučila po madarski.* (...) Tí Slováci, ktorí išli s prvým transportom, si nemohli odniesť z poľa úrodu, preto ich miestni obyvatelia považovali za chudobných a vysmievali sa im. Zdá sa, nadarmo potom píšú, že nasledujúce transporty boli bohato nabalené, mienka miestneho obyvateľstva, že z Maďarska prišli samí chudobní Slováci, sa nezmenila, držala sa ešte i na konci 1980-tych, začiatkom 1990-tych rokov v regióne južného Slovenska.

(...)Presídlenci svoje nové podmienky, nové prostredie dlho prirovnávajú svojim pôvodným podmienkam, domácejmu prostrediu (*doma na Bánhedeši, ale objaví sa hneď od počiatku aj protiklad u vás- u nás*). (...) Prejavujú výraznú snahu uchovať svoju tradičnú kultúru. Porovnávajú nielen ich obydlia, ale aj spôsob obliekania sa, a ich maďarský jazyk (*pozastavujú sa napr. nielen nad tým, že pece majú inú formu, ale zdá sa im čudné, že pec volajú buboškemence*). Presídlenci sa snažia uchovať domáci odev, čomu neprospieva nedostatok textilného tovaru. V dopisoch si často prosia od Bánhedešanov látku na šaty. Neskôr len z estetických dôvodov (napr. *rietki čepčok* pre malé dievčatko, lebo doma sú krajšie). Nedostatok textilných výrobkov ich donúti tkať domáce plátno, čo sa môže ohodnotiť pozitívne z toho hľadiska, že na Bánhedeši táto činnosť na koniec 40-tych rokov výrazne ustúpila.

(...) Pri usporiadaní svadieb dávajú dôraz na elementy, s ktorými sa líšia bánhedešské svadobné zvyky od svadobných zvykov miestnych Maďarov, zdôrazňujú v prvom rade tie elementy, ktoré zvyrazňujú bohatstvo napr. dávajú upiecť veľké radostníky (*ako uvaz pjekli naša avenka zo 76 vajec a na vrchu bovbaran*). (...) Manželstvá uzavierajú v prvom rade medzi sebou, ale pomerne skoro sa dostávajú do rodín presídlencov z Bánhedeša *Horniačky*, alebo muži Maďari. V rokoch tesne po presídlení každé dieťa, ktoré sa narodí v presídle-neckej rodine, dostane od štátu do daru výbavu. (...)

V prvých rokoch po presídlení, prejavuje sa silná snaha udržiavať rodinné styky s tými, ktorí zostali na Bánhedeši. (...) Presídlenci naučia svojim deťom domáce sviatočné vinše - otázka praktizovania zvykov je iná vec. Aj gratulačné karty detí obsahujú

vinše, resp. gratulačné formuly k meninám typické pre región juhovýchodnej Dolnej zeme. Gratulačné karty preberajú v istom zmysle čiastočne funkciu vinšovania.

(...) Viac-menej cítiť z každého dopisu túžbu po rodisku, ale zároveň aj snahu vytvoriť harmonické vzťahy v novom prostredí. Snažia sa hľadať styky s presídlencami zo Slovenského Komlóša, ktorí sa dostali do Horných Salíb - je to motivované domácimi návykmi: usadil sa tam *farbiar a kušniar*.

(...) Spätosť s pôvodnou vlasťou, pôvodným domovom, pôvodným kolektívom, ako aj snaha vytvoriť harmonické vzťahy v novom prostredí sa prejavuje aj v jazykovej stránke dopisov. (...) Väčšina korešpondentov bola školského veku pred prvou svetovou vojnou. Podľa tradícií v tomto období deti chodili na Bánhedeši do cirkevnej slovenskej školy, ale učili sa aj po maďarsky. Vo všeobecnosti slabo ovládajú maďarčinu, predsa v ich písme sa nachádza najviac maďarských písmen napr.: *prikanyujen, zse akomozses bity taká, zsebi mohov zlye natkladaty*. (...) Maďarské slová sa vyskytujú v prvom rade v adrese, je nápadné, že maďarské é adaptujú ako í : *Bikis Megye* často i krátko *Bikis Megye*. (...) Všetci píšu skôr foneticky, málo dbajú na dodržiavanie pravopisných pravidiel. Diftongy píšu spojením spoluhlásky j + samohláska: *najpozdejsje*. (...) Príklon k pravopisu štúrovčiny, t.j. moderného jednotného spisovného jazyka, sa objavuje až v dopisoch druhej generácie presídlencov. (...) Zaujímavá sa používajú osobné a pomiestne mená. V adrese sa píšu spočiatku podľa pravidiel maďarského jazyka, napr. *özv. Makoviczki Mihályné*. (...) Nápadné je, že ženy sa podpisujú od počiatku podľa noriem na Slovensku, napr. *s*

(...)V spojitosti so slovami **priateľ**, **priateľka**, ktoré sa v osloveniach viackrát vyskytujú, sa žiada poznamenať, že v atlase slovenských nárečí v Maďarsku, v komentároch k tomuto heslovému slovu F. Gregor uvádza, že heslové slovo muselo byť zmenené na podobu **(ne)priateľ**, lebo slovo **priateľ** je vo väčšine výskumných bodov neznáme. Je nahradené iným výrazom, a kde je známe, má často význam "príbuzný", alebo sa skôr používa vo forme **nepriateľ**.

(...) Začiatkové formuly dopisov vznikli tiež na maďarský vzor, častá je napr. táto: *Pán Boh vám daj dobri deň alebo buď večer keď tento list doruči dostanete - a jej varianty. S tímato pár šorikami vám zasjelame srdečni pozdrav a stále spomjenku na vás. Či ste dobre zdravi...(...)* Podobné poučenie vyplýva zo záverečných formúl: *Lyisztok zatváran šeckih boskávam Zbohom, Zbohom vám dávam, Zbohom odpoveť čakam.* (...) Niektoré slová, ktoré patrili skôr do pasívnej slovnej zásoby Bánhedešanov, sa posunuli do aktívnej slovnej zásoby presídlencov. Napríklad z **podstatných mien**: *vjanoce, práca zo sloviac*: *mislim, zasjelam vám, operovali/vioperovali z prisloviac mnoho krát, blažeňe, záporovej častice: nie.*

Presídlenci si v niektorých prípadoch uvedomujú, že používajú slovo, ktoré je domácim neznáme, resp. málo známe, v takýchto prípadoch uvádzajú v zátvorke, alebo aj bez nej, domáce slovenské slovo, buď maďarský ekvivalent slovenského výrazu: *vela dobitka (statok), Doporučeňe alebo magyarskej reči Ajálva/ajályva.*

Slovná zásoba presídlencov sa v novom prostredí dynamicky mení, nové lexikálne prvky sa dajú zoskupiť do niekoľkých tematických okruhov: **spoločenský život, politický život, hospodársky život, zdravotníctvo, prostredie, životaspôsob, rodinná terminológia.** Do istej miery sa mení štruktúra ich slovnej zásoby, zvyšuje sa v nej počet **abstraktných pojmov.**

(...) K uvedeným tematickým okruhom slovnej zásoby sa viažu aj nové zvraty - aj s aktuálnymi bohemizmami. Niekoľko príkladov na ilustráciu: *žesatu drži strana močňe, čo sa tiče mňa, ja sa na to vikašľem, a dost' často v misli, som vám mnoho krát'...*

Stredoslovenské nárečia dôsledne zachovávajú rytmický zákon, zachováva ho aj spisovná slovenčina s niektorými výnimkami. V dopisoch sa nájdu v malom počte prípady, keď sa toto pravidlo nedodržiava, Možno pod vplyvom češtiny, západoslovenských nárečí, ale pripúšťam i možnosť, že korešpondent písal ako počul: krásné, zasieláme.

Mária Žiláková

Kultúrnohistorický význam Čabianskeho kalendára na Dolnej zemi

Poukázanie na kultúrno-historický význam čabianskeho kalendára na Dolnej zemi uvádzam citátom z románu Pavla Kondača *Hrboľatá cesta*: "Mladý redaktor časopisu *Naša sloboda* /1945/ navštívil v Békešskej Čabe báčika Havrana, aby sa ho opýtal, ako sa mu páčia slovenské noviny. Báčik sa priznal, že sú mu tie noviny cudzie, nečíta ich. Spomína si však na svoje dávnejšie obľúbené čítanie: "Vedia, čo som čítal naposledy v slovenskej reči veľmi rád? Čabiansky kalendár. Ej, boliže tam parádne historky. Oni sa naň nemôžu pamätať, veď hádam vtedy ešte ani nežili."

Aj uvedený citát dokazuje, aké dôležité miesto mal Čabiansky kalendár v živote vtedajších Čabanov. Bol adresovaný im, vyhovel ich záujmom a čitateľskému vkusu po obsahovej aj jazykovej stránke. Aj báčik Havran ho s nostalgiou spomína niekedy v 50. rokoch.

V čom mal spomínaný kalendár svoju silu a čaro? Prečo ho čítala čabianska Slovač? Prečo ho pozná každý zo starých Čabanov, a má z nich na polici pri almare aspoň niekoľko čísel? Prečo ho začali znovu vydávať v roku 1991?

Čabiansky kalendár bol ročenkou čabianskych Slovákov - evanjelikov. Vychádzal od roku 1920 - 1948, teda v období medzi dvoma svetovými vojnami a po druhej svetovej vojne. Ako vieme, po prvej svetovej vojne sa vytvorili nové štátne hranice, čo priviedlo Slovákov na južnej Dolnej zemi do izolovanej situácie. Ich dovtedajšie prirodzené kontakty s pôvodnou vlasťou oslabli. Dôsledkom toho bývalé obľúbené slovenské časopisy a kalendáre sa nedostali k svojim dovtedajším čitateľom. /Boli to: *Kalendár Tranovského, týždenník Posol z pod Tatier.*/ Oba vychádzali pred a počas prvej svetovej vojny v Liptovskom Svätom Mikuláši. /Zo svetských časopisov napr. obrázkový časopis *Vlast' a svet*, prvé jeho číslo vyšlo v r. 1886 v Budapešti./ Keďže čabianska Slovač odrazu ostala bez svojho obľúbeného čítania, bolo treba čosi podniknúť. Začiatkom 20. storočia záujem o náboženskú literatúru poklesol. Čabiansky Slováci už menej

čítali rozsiahlejšie knihy písané v bibličtine, skôr ich zaujímali vydania písané živou slovenčinou: noviny, kalendáre.

Dekan Ľudovít Žigmund Szeberényi - čabiansky, evanjelický farár - si uvedomil novú situáciu medzi prvými a už v roku 1919 zostavil kalendár a v Tevanovej tlačiarňi ho dal vytlačiť. Prvý ročník kalendára bol skromný, obsahoval len 20 strán. Aj z toho viac ako polovicu vyplnila kalendárna časť. Postupne však rozvíjal aj rozsahom aj obsahom. V r. 1921 mal už 47 strán, v 1922. 99 strán, v 1923. 93 strán, v 1924. už 130 strán a od roku 1925 - 145 až 155 strán. Prvé štyri roky možno hodnotiť ako obdobie hľadania špecifického charakteru. V tej počiatkovej fáze si Kalendár ešte nenašiel svoju tvár, čo sa odrážalo aj v tom, že do roku 1925 nemal stály obal. V tomto roku nadobúda ustálenú podobu, ktorú si zachová až do svojho zániku /1948/. Július Dedinský vo svojom rukopise opisuje obal nasledovne: "na ľavej strane po celej výške sa tiahne z črepníka vyrastajúci kvet, ktorý sa podobá zvončeku. Z toho na pravo vychádzajúce ornamenty rozdeľujú obálku na tri pod sebou ležiace polia. V hornom poli vidieť spoločný obrázok čabianskeho malého a veľkého evanjelického kostola, v strednom poli je názov kalendára a rok, a v spodnom poli je zobrazená typická časť čabianskeho chotára: dvaja sediaci kosci, z ktorých jeden kosí obilie a druhý so spustenou kosou stojí a pije z krčaha, ktorý drží v ľavej ruke. V pozadí je silueta Békéšskej Čaby s vychnievajúcim malým a veľkým kostolom."

Postupne aj v obsahovej stránke prebieha rozvoj. Neoddeliteľnou časťou Kalendára sú stále časti /rubriky/: po titulnej stránke sa nachádzajú hlavnejšie časomieri, zatmenie slnka a mesiaca, 12 znamení nebeských vo zvieratníku, znaky mesiaca, rozsah kalendára na daný rok, rozloha sviatkov, čiastky roka a o panujúcej planéte daného roka. Po týchto obvyklých údajoch sa nachádza ozajstný kalendár. Každý mesiac má dve strany. Na párnej strane hore je pomenovanie mesiaca. Pod tým nasledujú dni mesiaca spolu s menami /evanjelické, katolícke, pravoslávne/. Okrem toho na tej strane sú aj hviezdárske poznámky ako napr. dĺžka dňa, storočný kalendár, židovský kalendár. Na nepárnej strane hore pri každom mesiaci je božie slovo. Potom nasledujú dni mesiaca pri ktorých je uvádzaný

presný východ a západ mesiaca. Zaujímavosťou je, že na každý deň je uvedená dobrá rada pre čitateľov. Napr. 30. január - Chlieb obyčajne dražia, 30. marec - Čižmy do kúta, 11. júl - Uhorky na stole, 13. október - Všade veľké poľovačky, 19. december - Zlé časy pre dlžníkov atď. V rámci kalendárnej časti sú vynechané prázdnice strany, takzvané domáce zápisy, aby si gazda mohol zaznamenávať svoje hospodárske údaje a rodinné udalosti napr. "Kukuric zme sjalyi 4 ho Maja" "zvine zabuvkala 11 ho Aprila". Tieto ťažko čitateľné, ceruzkou písané konspekty nám veľa prezradia o vtedajšej úrode, gazdu, o jeho jazykových a pravopisných znalostiach.

Akými článkami vzbudili redaktori lásku k čítaniu? Ktoré boli obľúbené a opakujúce sa témy kalendára? V čom sa prejavoval obrovský vplyv kalendára?

Boli to životopisné články o známych veľikánoch ľudstva, ktoré rozvíjali všobecne vedomosti čitateľa.

J. Kant /Č.K.1925, str. 65-66/, Dord Ambrózius /Č.K.1925, 100-104/, J. Gutemberg /Č.K.1925, 114-116/, Jeden neúnavný dobrodinca evanjelický - Ján J. Srnka presbyter sarvašský /Č.K.1925, 118-121/, Kráľ Koloman /Č.K.1929, 43/, Vilém Tell /Č.K.1932, 50-54/, Juraj Neumark /Č.K.1932, 58-60/, Daniel Sartorius /Č.K.1932, 77-79/, Ján Egede /Č.K.1924, 65-68/, Samuel Tešedik /Č.K.1924, 72-75/, Napoleon /Č.K.1923, 51-62/, Mikuláš Horthy, gubernátor Uhorska /Č.K.1922, 20-21/, Vynálezenie Ameriky - Kristof Kolombus /Č.K.1932, 32-34/, Andrej Radič /Č.K.1922, 69-73/, Hviezdoslav /Č.K.1939, 39/, Gróf Leo Tolstoj /Č.K.1926, 43-46/, B. Musolini /Č.K.1926, 67-68/, Adolf Hitler /Č.K.1934, 78-82/, Naši starí pastieri /Č.K.1935, 56-60/, Vzpomenka na Michala Kutzkého /Č.K.1935, 68-71/, Dr. Tihamér Fabinyi /Č.K.1935, 86-87/, Viliam Shakespeare /Č.K.1935, 41-42/, T. Ševčenko /Č.K.1935, 64-66/, Ivan Hrozný /Č.K.1935, 96-98/, Tojohiko Kagava/Povaha jedného japonského sociálneho reformátora /Č.K.1937, 65-66/, Kráľ Šefan /Č.K.1938, 34/, II. Ferenc Rákóczi /Č.K.1927, 33-35/, Pestalozzi /Č.K.1928, 65-69/, Karol Linder /Č.K.1931, 72-74/, Juraj Tranovský /Č.K.1937, 33-37/.

Boli tu články o cudzích krajinách a mestách, o ktorých čabiansky roľník málo vedel, kde sa nikdy nedostal, bolo im to vlastne okno do sveta.

Švédsko /Č.K.1923, 21-25/, Dánsko /Č.K.1924, 22-30/, Nórsko /Č.K.1925, 20-30/, Švajčiarsko /Č.K.1926, 28-31/, Tibet /Č.K.1926, 50-51/, Anglicko /Č.K.1927, 30-32/, Čína /Č.K.1927, 57-58/, Marokko /Č.K.1927, 59-60/, Melbourne /Č.K.1928, 39-41/, Hollandsko /Č.K.1928, 30-33/, New York /Č.K.1928, 77-78/, Francúzsko /Č.K.1929, 34-37/, Nemecko /Č.K.1930, 34-36/, Taliansko /Č.K.1930, 34-36/, Kirgizia /Č.K.1930, 51-52/, Španielsko /Č.K.1932, 33-36/, Štedrý večer v New Yorku /Č.K.1932, 37/, Poľsko /Č.K.1934, 34-37/, Egypt /Č.K.1933, 36/, Portugálsko /Č.K.1936, 36-41/, Bulharsko /Č.K.1937, 37-42/.

Kalendár obsahoval pravopisné rady a uverejňoval aj príslovia a porekadlá.

Pravopis /Č.K.1926, 86-87/, Niektoré zvláštnosti slovenskej reči /Č.K.1929, 51-52/, O delení slabík /Č.K.1930, 42-44/, Porekadlá /Č.K.1921, 25/, Príslovia a porekadlá /Č.K.1922, 51-52/, Príslovia a porekadlá /Č.K.1926, 87/, Príslovia a porekadlá /Č.K.1927, 74/, /Č.K.1929, 102./, /Č.K.1930, 96/, Zo záhrady slovenských prísloví /Č.K.1930, 106-108/, Priateľ v porekadlách /Č.K.1936, 98/, Maďarské porekadlá /Č.K.1937, 59/, Roľnícke príslovia a piesne /Č.K.1938, 112-113/.

Zaoberal sa minulosťou mesta a jeho okolia.

Krónika Čabianská /Č.K.1921, 21-22/, Založenie mesta Čaby/Stavba chrámu. Samuel Tešedík 1745-1749 /Č.K.1922, 41-45/, Založenie mesta Čaby 1824-1846 /Č.K.1925, 37-41/, Svadobné zvyky na Čabe pred sto rokmi /Č.K.1926, 76-79/, Svadobné obyčaje a vinše na Dolniakoch pred sto rokmi /Č.K.1928, 41-45/, Národná umelná výstava v Békéšcabe /Č.K.1932, 61-67/, Spôsob stavby v starodávnej Čabe /Č.K.1934, 73-76/, Čo som ja počúv od mojich otcov o starej Čabe? /Č.K.1935, 61-63/, Duliansky zámok /Č.K.1935, 103-107/, Kosba na Čabe /Č.K.1936, 85-92/, Evanjelická ženská diakónia v dolnozemských evanjelických cirkvách /Č.K.1938, 35-38/, O pilišskej cirkvi /Č.K.1938, 66-70/.

Okrem toho so svojimi príspevkami hospodárskeho, lekárskeho, zdravotníckeho charakteru pomáhal aj hmotnému a svetskému napredovaniu čitateľov.

Odkiaľ pochádza obilic? /Č.K.1922, 50/, Odkiaľ pošlo hrozno? /Č.K.1922, 56/, Rady pre gazdov a gazdinky /Č.K.1922, 63-64/, Zo zdravotníctva: Čo zapríčini kazenie sa zubov? Proti padaniu vlasov a šupinám... /Č.K.1922, 65-66/, Včelárstvo /Č.K.1932, 72/, Včelárstvo /Č.K.1923, 50-53/, Zdravoveda /Č.K.1924, 89-91/, Pre domácnosť: Ako napravíme zažltlé maslo? Kozie mlieko, Nemoce sviň... /Č.K.1924, 92-93/, Včelárstvo /Č.K.1925, 77-79/, Zdravoveda /Č.K.1925, 122-124/, Hospodárstvo /Č.K.1925, 126-127/, Včelárstvo /Č.K.1926, 80-81/, Zdravie /Č.K.1927, 48-50/, Hospodárstvo /Č.K.1927, 66-69/, Hospodárstvo: Včelárstvo, Moľ kukuričný, O kľokách... /Č.K.1928, 101-106/, Ochrana proti červivosti ovocia /Č.K.1929, 83-84/, Včely a vinohradníctvo /Č.K.1929, 84-85/, Aký má byť strom, ktorý si zasaďť mienime? /Č.K.1930, 99-101/, Výroba masla /Č.K.1930, 101-106/, Ako orú v Amerike? /Č.K.1930, 110/, Jedzte ovocie a zeleninu /Č.K.1931, 48-49/, Ocot ako liek /Č.K.1931, 90-91/, Hospodárstvo /Č.K.1931, 96-101/, O ľudskej koži /Č.K.1932, 106-108/, Hospodárstvo /Č.K.1932, 109-116/, Aké hospodárske plodiny pestujú v cudzích krajinách? Podľa "The National Geographic Magazine" /Č.K.1932, 109-116/, Domáci lekár /Č.K.1937, 81-93/, Domáci lekár /Č.K.1936, 119/, Čo vedia včelári? /Č.K.1937, 70-72/, Dobré rady /Č.K.1938, 116-118/, Kozie mlieko /Č.K.1939, 119/, Ako sa zbaviť múch? /Č.K.1939, 119/.

V kalendári nájdeme aj povesti, bájky, porekadlá, žarty a samozrejme na konci sú vymenované miesta a čas výročitých jarmokov. Zemepisné, dejepisné, pravopisné články a životopisy pochádzajú z pera L. Žigmunda Szeberényiho. Nábožensko-mravné úvahy zväčša píše Martin Morháč, peštiansky evanjelický farár. V roku 1932 do kalendára píše národopisné články aj čabiansky farár z Viníc, Ladislav Linder.

"Národná umelá výstava v Békéšskej Čabe" /Č.K.1932, 61-67/, "Slzy Starých" /Č.K.1932, 69-70/, "Skryté poklady" /Č.K.1932, 70-71/.

V tridsiatych rokoch znamenalo pokrok verejné vystúpenie ľudových tvorcov. Boli to jednoduchí sedliaci, ktorí milovali svoj jazyk. Ich mená a práce sú vymenované pod názvom "Dolnozemski slovenski spisovatelia" /Č.K.1936, 49-64/ a "Peštianski slovenski spisovatelia" /Č.K.1937, 42-46/. V roku 1934 v pätnástom ročníku

kalendára pod nadpisom "Čabiansky Kalendár pätnásťročný" Michal Francisci píše takto: "Smelo môžeme povedať, že kto má všetky pätnásť sväzkov, ten má v rukách akýsi jednoduchý, ľudový lexikón."

Francisci dobre vystihol svojrázny charakter Čabianskeho kalendára, keď ho definoval ako jednoduchý ľudový lexikón. V ňom totiž si našli dolnozemskí Slováci rôznorodé informácie o svete a zaujímavé príhody či kratšie literárne ukážky, ktoré si pamätali aj po rokoch. Keď berieme do ohľadu historickú skutočnosť, že vychádzal práve v období, v ktorom prebiehala maďarizácia hlavne na poli školstva a vzdelávania, jeho význam aj z hľadiska udržiavania slovenského ducha je nepopierateľný.

Literatúra:

- Z histórie slovenských kalendárov
In: Slovenské pohľady 1924.č.4.
- J. Sirácky: Sťahovanie Slovákov. Bl., 1966
- Š. Tóth: Rozšírenosť slovenských časopisov...
In: Slováci v Maďarsku. Bratislava, 119
- J. Dedinský: Spomienky na Čabiansky kalendár
In: Čabiansky kalendár 1991
- .- M. Potemra: Kultúrny život Slovákov na južnom Slovensku v r. 1938-45. Košice, 1993

Tünde Tušková

Pôvod slovenského obyvateľstva dediny Čorváš

V dedine Čorváš žije dnes približne iba 100 ľudí slovenskej národnosti. Najzávažnejšou príčinou tohto stavu bola absencia národnostného školstva a organizovaného národnostného života.

Prví usadlíci sa prisťahovali vo väčšom počte do Čorvášu druhou vlnou presídľovania, po roku 1870. Po prvej svetovej vojne, následkom nacionalistickej politiky v obci nebola možnosť na založenie národnostnej organizácie.

Po druhej svetovej vojne v roku 1947 v rámci výmeny obyvateľstva značná časť Slovákov sa presťahovala na Slovensko.

Existencii Slovákov v Čorváši bola venovaná pozornosť len po zmene spoločenského režimu. V roku 1994 bol založený slovenský klub, aktivisti však čoskoro zistili, že nestačí len spievať a zachovávať tradície, je potrebný vyšší stupeň organizovanosti. V roku 1998 bola zvolená slovenská samospráva.

Dejiny

30 % čorvášskych priezvisk svedčí o slovenskom pôvode. Dejiny Slovákov sa začínajú v 18. storočí, problematikou žúp Uhorska. Obyvateľstvo z Novohradu, Gemeru a Hontu prenikalo do južnejších žúp z rôznych príčin: protireformácia, pánsky útlak, veľká koncentrovanosť obyvateľstva.

Zemepán békéšsko-čanádskej oblasti, Ján Harruckern, zabezpečil slovenským poddaným výhodné podmienky a slobodné vierovyznanie. Usádzal ich v Čabe, Sarvaši a Poľnom Berinčoku zvlášť, oddelene od iných národností.

Druhá veľká vlna migrácie prebiehala po revolúcii 1848-49, keď sa v Békéšskej župe usadili poddaní katolíckeho vierovyznania zo oblastí Šariš, Orava, Spiš a Trenčín.

Evanjelickí Slováci

Prvé slovenské evanjelické rodiny sa usádzali v obci od polovice šesťdesiatych rokov 19. storočia. Počet obyvateľstva spolu s maďarskými evanjelikmi z Orosháze vzrástol na 250 osôb. Sťahovali sa ľudia do Čorvášu aj z Čaby, Sarvaša, Kondoroša a Poľného Berinčoku. Svedčia o tom ich priezviská. Väčšina evanjelických

Slovákov nemalo pozemok. Pracovali ako nádenníci alebo želiari. Na začiatku rokov 1890 sa zo Sarvaša a Čaby v obci usadilo aj niekoľko remeselníkov.

Pribúdaním obyvateľstva požiadali miestni vedúci o učiteľa. Učiteľom a duchovným sa stal *Ján Freitág*, hovoriaci aj slovensky a nemecky. Do roku 1892 kázal na bohoslužbách aj po slovensky. Následkom uznesenia cirkevnej obce, ktorá pozostávala z orošházkych členov maďarskej národnosti, slovenské bohoslužby zanikli, pričom viac než polovica evanjelických detí školopovinného veku bola slovenská.

V školskom roku 1903-04 do šiestich ročníkov bolo zapísaných 199 detí. Z tohto počtu - podľa matriky - 48 detí s materinským jazykom slovenským, 40 detí rozpráva po slovensky. So slovenským priezviskom ale materinským jazykom maďarským bolo 52 detí, z ktorých jedna časť v predošlom školskom roku bola zapísaná so slovenským materinským jazykom.

Podľa údajov zo sčítania ľudu v roku 1900 žilo v Čorváši 723 Slovákov, behom desiatich rokov sa ich počet zvýšil o 250 osôb.

V roku 1919 bolo v Čorváši registrovaných 470 rodín, z tých 165 slovenských. V týchto rokoch hrala evanjelická cirkev z hľadiska udržiavania jazyka dôležitú úlohu, farári ešte vedeli po slovensky.

V roku 1933 sa farárom stal *Károly Tátrai*, Maďar z Orosházy. V roku 1941 sa za Slováka hlásilo iba 4 osôb. Malo to samozrejme aj politické príčiny.

Katolícki Slováci

Po zrušení poddanstva novou vlnou presídľovania prišli zo severných žúp Uhorska katolícke slovenské rodiny. V sedemdesiatych rokoch 19. storočia ich prišlo najviac zo Šariša a Zvolena. V roku 1878 sa zúčastnilo veľkonočnej spovedi 150 Slovákov. Kňaz *Béla Grócz* iste nemal ľahkú úlohu, veď neovládal slovenčinu. Značná časť katolíckych rodín sa po prelome storočia pomadžarčila, ako o tom svedčia aj školské matriky.

V rokoch 1905-08 sa zhoršila hospodárska kríza, následkom ktorej sa z Čorváša vysťahovalo do Ameriky 4,3 % obyvateľstva, 265 osôb. Počet slovenského obyvateľstva na rok 1910 klesol na 547 osôb /v roku 1900 žilo v Čorváši 723 Slovákov/. Niektorí z vysťahovalcov sa neskôr vrátili, svedčia o tom údaje v matrike.

Obdobie prvej svetovej vojny a medzi dvomi vojnami

Slováci v prvej svetovej vojne a v medzivojnovom období bojovali najprv na ruskom, potom na talianskom fronte, kde zahynulo 302 mužov /15 % všetkých dospelých mužov/, 62 boli Slováci. V období prvej svetovej vojny sa prisťahovali do dediny katolícki Slováci, predovšetkým z Trenčianskej župy.

Medzi dvomi vojnami sa Slováci aktívne zúčastňovali na politickom dianí. Evanjelici sa zapojili skôr do ľavicových hnutí, katolíci do činnosti Kresťanského robotníckeho spolku v Čorváši.

V tomto období, najmä po roku 1930, sa veľmi zrýchlila asimilácia, pomaďarčovali sa priezviská, následkom politických udalostí čoraz menej ľudí sa priznávalo k slovenskej národnosti.

Slováci po druhej svetovej vojne

Po vojne nejedna politická strana mala v obci 1-2 tisíc členov. Väčšina Slovákov podporovala ľavicové a agrárne politické strany. 27. februára 1946 bola podpísaná maďarsko-slovenská dohoda o výmene obyvateľstva. Boli založené presídľovacie komisie, ktoré začali propagačnú činnosť aj v Čorváši pod heslom: "Bratia Slováci! Mať Vás volá." Vo februári 1947 sa presídlilo na Slovensko z Čorvášu 158 osôb, 108 katolíkov a 50 evanjelikov. Bolo to ťažké obdobie, veď sa roztrhli často rodiny.

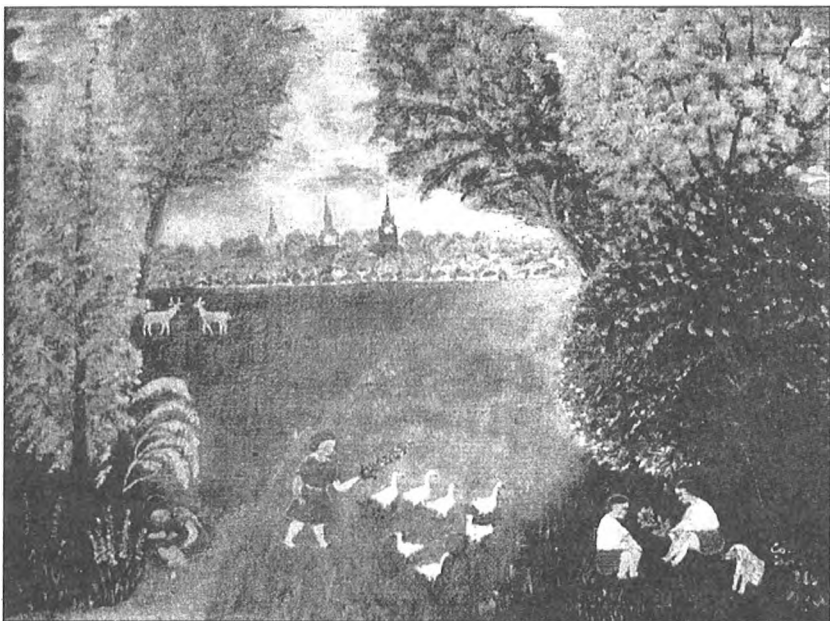
Do Čorvášu usadili 24 maďarských rodín - 150 osôb - zo Slovenska.

V roku 1949 sa k slovenskej národnosti hlásilo 18, v roku 1960 26, v roku 1980 15 ľudí. Ani evanjelická cirkevná obec nemala už svojho kňaza. Koncom osemdesiatych rokov 20. storočia bolo jasné, že politika v štátoch Východnej Európy národnostiam, medzi nimi Maďarom, nežičí. V Maďarsku sa tiež nedalo povedať, že je všetko v poriadku. V predchádzajúcich rokoch sa politici domnievali, že stačí, ak národnosti spievajú a tancujú. Slováci po zmene politického režimu, ako aj Slováci v Čorváši neprejavili záujem o slovenskú organizáciu. Situácia sa zlepšila, keď sa v dedine usadili mladí, ktorí svoje stredoškolské štúdiá skončili v slovenskej škole. Tiež pozitívny vplyv mala rodina Čarejšová, ktorá sa v päťdesiatych rokoch prisťahovala na Čorváš. Helena Čarejšová - Hrabovská svojou maliarskou, literárnou

a etnografickou činnosťou preslávila Slovákov v Čorváši. Pod jej vedením bol založený slovenský klub a spevokol. Odvtedy sa zúčastňovali Čorvášania slovenských podujatí v župe.

V roku 1994 neboli na Čorváši snahy o založenie slovenskej samosprávy, situácia sa vylepšila na rok 1998. keď piati kandidáti získali potrebné hlasy viacnásobne a oficiálne vznikla prvá politická organizácia Slovákov v Čorváši.

**Podľa práce Kasuba István - Csorvás lakosságának eredete -
preložila a spracovala Helena Albertiová - Kožuchová**

Krása prírody v čorvášskom chotári (1990)

Dedina v smiechu - Telekgerendáš

Pán rector Ján Laczo učil v sálaškej škole na Šoproni. Keďže mu bolo samému smutno, oženil sa. Zobral si za ženu dievku z okolia. Rodičia usporiadali rectorovi paradnu hostinu, na svadbu bol pozvaný celý Šoproň. Laczo pozval aj svojich kolegov. Schádzali sme sa v izbe, ktorá slúžila v dome školy ako jeho príbytok. Zrazu sme začuli divný škrabot z kasne. Otvorili sme ju, a hľa!, sedeli tam dve kvočky. Práve zakladali gazdovstvo novomanželov. Ozval sa kolega, citujúc Petófiho: "Ej, mi a kő! Tyúkanyó, kend a szobában lakik itt bent?"

Telekgerendáš mal aj ďalšiu vychýrenú sliepku. Počas letných prázdnin sa naučila vchádzať do učebne, kde ju nik nerušil a každodenné vajíčko vznášala do debny slúžiacej na kurivo. V septembri sa však vrátili do školy aj deti. Sliepočka sledovala krik a hurhaj detí na dvore zmätená, keď však zistila, že sa o ňu nikto nestará, vošla do učebne a vyhovela každodennému zákonu prírody. Denne vzniesla svojej gazdinej, pani rectorke, jedno vajíčko. Deti sa naučili ďalší riadok od Petófiho: "Itt szaladgál föl és alá, még a ládára is fölszáll. Eszébe jut, kotkodákol, s nem verik ki a szobából."

Úradníkov novej dediny zaúčali z okresu. Patrónom Juliany Szegedi bol pán Horányi. Keď už sobášenie nacvičovali dosť, rozhodol sa ju vyskúšať na ostro, pri príležitosti sobáša "mladomanželov", u ktorých k tejto významnej udalosti nedochádzalo po prvýkrát. Na sobáš sa prihlásil "urodzený pán" Pataj, s "mladuchou" nie najútlejšieho veku. Vívala ich novopečená matrikárka, rýchlo zohnali aj dvoch svedkov a začínal sa obrad. Marci báči sa postavil bokom, aby mohol vypomôcť, keby bolo treba. Obrad prebiehal bez problémov, až keď matrikárka pri slávnostnej reči sa nezasekla. Zbledla a nevedela pokračovať. Ešte predčím by sa bol Marci báči chopil slova, ozvala sa skúsená mladucha: "No iba nám podajte to pero. Podpíšeme matriku a hotovo." Uvedenie novej úradníčky sa teda skončilo dobre.

Učítelia sálašských škôl žili obyčajne v škole sami. Jedli to, čo sa práve našlo, čo im rodičia poslali. V Šoproni bolo zvykom pozývať pána rektora v nedeľu na obed. Aby sa vraj aspoň týždenne raz najedol poriadne.

Pozvali aj pána rektora Lindera. Pozvanie prijal, obed mu nesmierne chutil. Učil ináč dve deti rodiny, tretie dieťa sa učilo ešte iba chodiť. Gazdiná, kým obslúži rodinu, položila malé do chodidla. Keď sa dostali k zákuskom, dieťa začalo nahlas pýtať, čo jemu patrí. Matka, aby utíšila dieťa s holou rit'ou, zdvihla si ho na rameno. Nemluvniatko aj prestalo revať, ale celé natešené osikalo matkinu zásteru. "Pfuj, či smrdí!"- riekla matka, utierajúc si rukou vlhkosť zo zástery, potom uchytila zákusok - tou istou rukou, a srdečne ponúkajúc ním pána rektora, položila mu ho na tanier: - "Nech sa páči, jedzte!" Pánovi Linderovi friško zišlo na rozum, čo zabudol vybaviť a pobral sa rýchlo domov, ďakujúc pekne za obed.

Ján Janečko

Preložila A. Ištvánová

Učítelia niekdajších sálašských škôl

Posledné desaťročie slovenskej literatúry v Maďarsku

Autori, ktorých Vám predstavujem, sú všetci Dolnozemčania, ktorí hlboko zapustili korene do tohto prostredia a svoj vzťah k nemu vyjadrujú v poetickej forme, v próze, či poézii.

"Dolná zem predstavuje svojrázny kultúrny fenomén - a slovenské menšinové literatúry v ňom osobitný duchovný organizmus, ktorý sa vyvíja a mení." - ako to písal Michal Harpáň v Slovenských pohľadoch. Dolnú zem a tam žijúcich Slovákov s ich tvorbou, nemôžeme chápať ako nejaké exotikum. Treba by bolo ich dôkladne spoznať, nielen ako umelcov, ale aj ako ľudí. To jediné umožňuje pochopiť problematiku dolnozemskeho literárneho života, ktoré zvyknú charakterizovať trojkontextovosťou.

Čo znamená trojkontextovosť dolnozemskejších slovenských spisovateľov? Peter Andruška píše takto: "Trojkontextovosť dolnozemskejších slovenských spisovateľov vyplýva zo skutočnosti, že tvoria vlastný národnostný - "menšinový" - literárny kontext, ich tvorba súčasne pôsobí v kontexte literatúry (kultúry) krajiny, v ktorej žijú, a napokon je determinovaná - alebo determinuje, hoci len čiastočne a väčšinou veľmi okrajovo - kontext literatúry materinského jazyka, a či starej "domoviny"... "Trojkontextovosť ako spoločný znak slovenskej národnostnej literatúry v Maďarsku, Rumunsku a vo Vojvodine (v istom zmysle spájajúci tieto literárne spoločenstvá do kontextu štvrtého, dolnozemskeho) má v každej krajine aj špecifické črty." Situáciu slovenských autorov v Maďarsku z hľadiska ich vlastného "menšinového" kontextu presne charakterizovala Anna Divičanová: "Naša doterajšia literatúra čerpá priamo z národnostnej problematiky... Myslím, že z toho aspektu je naša domáca poézia nositeľkou istých svojráznych črt..." Nemáme zabudnúť na to, že spomínaná literatúra vzniká v prostredí, kde otázka slovenského národného povedomia je výraznejšia, ako na Slovensku.

Básnikov a prozaikov v Békéšskej a Čanádskej župe nie je veľa. Predsa vyrástli ďalší tvorcovia, ktorí právom upútajú našu

pozornosť. Medzi prvými Vám predstavím básnika zo Slovenského Komlóša **Juraja Antala Dolnozemskeho**, ktorý sa narodil v Slovenskom Komlóši v roku 1928. Písať začal ako päťdesiatročný, ale ako rodený, prirodzený talent rýchlo dozrel na originálneho básnika. Je pozoruhodné, že Dolnozemský ostáva nezávislým od literárnych vzorov. Jeho poézia sa zakladá predovšetkým na obsahu. Vo svojich veršoch využíva južné motívy Dolnej zeme. Má rád rovinu, svet nížin, blízka mu je ľudová kultúra (veď je známy aj ako zberateľ). Samozrejme všetky tie prvky preberá aj do svojej tvorby.

"Dolnozemský sa dobre číta. Svet jeho slov a obrazov je jasný. Vyjadruje sa priamo, bez okolkov, pýta sa, žaluje sa, obviňuje a hlavne vyzýva..."

Jeho zbierky v posledných 10 rokoch: *Ťarcha páperia a November* - vyšli v rokoch 1994 a 1995. Na 70. narodeniny autora bola vydaná jeho ďalšia zbierka pod názvom *Doma*, ktorá predstavuje výber z doterajšej tvorby. Jeho verše sú nesporným výnosom pre rozvoj slovenskej poézie v Maďarsku, keďže veľmi presvedčivo hovorí o živote, citení, myslení, národnostného básnika. Peter Andruška píše o ňom takto: "Sila a pôsobivosť jeho básnického slova, verša, básní plynie takmer výhradne z ustavičného nepokoja, ktorý ho núti zamýšľať sa nad rozličnými javmi života, ktorými sa vie vyrovnávať naozaj len prostredníctvom umeleckého slova."

Gratulujeme mu aj k vyznamenaniam "Pro Urbe Slovenský Komlóš", ktoré dostal v roku 2001.

Ďalším komlóšským rodákom je **Pavol Samuel**, ktorý sa narodil v roku 1927, základné vzdelanie získal v miestnej evanjelickej škole. V r. 1950 odišiel do Budapešti na Vysokú školu pedagogickú - odbor slovenčina. Už v druhom ročníku musel školu opustiť zo zdravotných dôvodov. Literárne začal tvoriť počas vysokoškolských štúdií. Svoje básne uverejňoval v týždenníku *Naša sloboda*. Bol nesporne talentovaný. Náš básnik, samotár sa ale postupne odmlčal. Znovu začal písať až v osemdesiatych rokoch, na podnet novej generácie mladých literátov. Začali mu uverejňovať básne v *Ľudových novinách*, v *Našom kalendári* a v ročenke *Zrod*. V roku 1984 desať jeho básní bolo zaradených do antológie *Chodníky* a o tri roky neskôr,

v roku 1987, sa tento autor uviedol aj samostatnou knižkou básní: *Perly ľadu*. Vysokoškolský profesor Aladár Králik výstižne takto charakterizoval jeho literárnu tvorbu: "Samuelove verše odvratom od spoločnosti v nich vyjadreným, vyvolávajú dojem celkom zvláštnej originality a svojou neobyčajnou formou, kultivovanosťou a ľahostajnosťou, sugestívnou náladovosťou kraskovského symbolicko-impressionistického charakteru vzbudzujú nemalú pozornosť."

V deväťdesiatych rokoch Pavel Samuel sa zasa odmlčal. V poslednej dobe bol bezradný a skeptický. Poznávacím znakom jeho poézie je meditatívnosť. Orientuje sa na intímnu lyriku, láska je ústrednou témou v celej jeho tvorbe. Láska, ktorú prijme skepticky, v ktorej hľadá čosi neprijemné, boľavé a falošné... Pavol Samuel zomrel pred nedávnom, v roku 2000.

Dolnozemský a Samuel - prežili podobný život, čerpali z toho istého komlóšskeho prameňa, predsa reagujú ináč na nás obklopujúci svet.

Michal Blaško sarvašský dolnozemský Slováč, sa narodil v roku 1941. Svoje mladé roky strávil v údolí Kerešov. Dvojazyčnú básnickú zbierku *A čo novo na Kišsénáši, No és mi újság Kisszénáson* vydali v r. 2000. Svoje myšlienky vyjadruje aj po slovensky aj po maďarsky. Básne tejto zbierky svedčia o jeho láske k rodnému kraju aj o vernosti k materskému jazyku. Takmer všetky jeho básne verne potvrdzujú nasledujúce myšlienky, vyzdvižené z básnikovej Ars poeticy: "Keďže v reči môjho národa i ani v mojom jazyku nie sú také slová, ktoré by slúžili na vyjadrenie abstraktných myšlienok i hlbších citov, nedostatkom školského vzdelávania i nedostatkom kontaktov s materskou krajinou, niekedy som odkázaný - v rámci večnej básnickej licencii - na bezohľadné tvorenie slov, zavše čerpajúc z Transoscia". Slová, z ktorých sa skladajú strofy, odzrkadľujú špeciickosť jazyka sarvašskej Slovače.

Michal Bernula dolnozemský Slováč, rodák z čongrádskej župy, z Pitvaroša. Písať začal už veľmi dávno, ale zatiaľ publikoval iba v maďarčine. Román *Prekliate časy* - vydaný v roku 1998 - je jeho prvým slovensky vydaným dielom, ktoré sa môže klasifikovať ako malý román. Zaujímavosťou knihy je, že v dvoch variantoch - v slovenčine a maďarčine - vyšla v jednom zväzku. Takýmto spô-

sobom sa môžu zoznámiť s umeleckým spracovaním pitvaroškého osudu aj maďarskí čitatelia. Román Michala Bernulu je z rokov 1930 zrkadlom života jednej, Slováckmi obývanej, uzavretej spoločnosti na južnej nížine, dediny Pitvaroš. Autor spomienkami na detstvo autentickeým spôsobom zobrazuje minulosť, v ktorej obyčajný smrteľník sa stane hrdinom v krutom boji s biedou. V zrkadle verne zobrazovanej doby - v strede takých večných tém, ako láska a hriech - nezmieriteľnosť ohňa a vody - so svojim dramatickým pádom, a pestrým štýlom upúta pozornosť čitateľa.

Na záver Vám predstavím ďalšieho spisovateľa, i keď ho nezaraďujeme medzi slovenských spisovateľov, keďže píše po maďarsky. **Pavel Závada** sa narodil v roku 1954 v Slovenskom Komlôši, pôvodne sociológ. Jeho román *Jadviga párnája, Jadvigin vankúšik* vyšiel v roku 1997 a v slovenskom preklade v roku 1999. Zaradila som ho sem preto, lebo je to román zo Slovenského Komlôša. Závada nám predstavuje regionalitu, cez román môžeme spoznať svojráznosť, charakteristické črty dolnozemskej Slovákov. Oboznámime sa komlôškymi tradíciami: ako sa robí plnená kapusta (sárma) na Komlôši, ako sa chystajú ľudia na svadbu, aké sú komlôške zabíjačky, páračky, podáva presný opis výbavy a spoznáme aj život na tamjších sálašoch. Román *Jadvigin vankúšik* zvyknú nazvať aj ako román rozpadu. Táto deštrukcia sa prejavuje v troch rovinách:

1. V asimilácii Slovákov (ved' apovka rozpráva po slovensky, Ondriš je už dvojjazyčný, svoj denník píše ale väčšinou po maďarsky a syn Mišo už vie len po maďarsky).
2. V rozpade veľkorolníckeho spôsobu života (keďže apovka ešte má 300 jujerov pozemku a Mišovi už z toho neostalo nič).
3. Nakoniec charakteristický je aj rozpad citového života (ved' ani apouka s mamoukou, ani Ondriš s Jadvigou, ani Marci s Erkou Ročkárkou neboli šťastní).

Je to jeden z najúspešnejších románov maďarskej literatúry. My, Slováci žijúci v Maďarsku, sme vďační autori, že cez tento román predstavil nás, dolnozemskej Slovákov aj maďarskému obecenstvu.

U každého hore uvedeného básnika a spisovateľa sa prejavuje dolnozemskej špecifickosť, a to priestorové, antropologické a

obradové paradigmy cez ktoré nás dolnozemských Slovákov v Maďarsku predstavujú čitateľom. Sme im za to veľmi vďační, lebo všetci vieme, že nemajú ľahkú úlohu. Odporúčam všetky horc uvedené diela na čítanie, ved' slovenská literatúra vzniká aj za hranicami Slovenska, v inom prostredí a v iných podmienkach, predsa prispieva k šíreniu slovenského slova, slovenskej kultúry, je prínosom pre celoslovenskú literárnu tvorbu.

Literatúra:

- P. Andruška: Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme Odkaz 1994
- Cestou k slovám ZSSUM - Budapest 1996
- J. Sirácky a kolektív: Slováci vo svete I., Matica Slovenská
- Michal Hrivnák: Dolná zem ako kultúrnohistorický pojem
In.: Dolnozemský Slovák č.1.-2. ročník 1997
- M. Harpáň: Svetlo posledného desaťročia ešte nezhasína
In.: Dolnozemský Slovák č.1.-2. ročník 1997
- P. Andruška: K problematike literatúry národnostných menšín
In.: Dolnozemský Slovák č.3.-4. ročník 1996
- I. Fuhl: Stretnutie dolnozemských spisovateľov v Békéšskej Čabe
In.: Dolnozemský Slovák č.3.-4. ročník 1996
- O. Štefanko: Slovenské periodiká na Dolnej zemi
In.: Dolnozemský Slovák č.3.-4. ročník 1996
- P. Andruška: 10+1 slovenských kníh z Dolnej zeme
In.: Dolnozemský Slovák č.3.-4. ročník 1996
- O. Štefanko: O gramotnosti dolnozemských Slovákov
In.: Dolnozemský Slovák č.2. ročník 1996

Tünde Tušková

Juraj Dolnozemský: Predčasne odpísaní

Tak naši, ako aj iní
len posmešne posudzujú
stále
a neberú nás vážne.

Trpíme bez slov...
Zbavme sa okov
menejcennosti rázne!

Blúdime, putujeme
za právami, pravdou,
často, však márne.
Lenže my
ešte živí sme,
nie odpísaná skutočnosť
k vytúženému cieľu?

Pracovali sme
vždycky nadmieru.

Prečo nás nepustia
k vytúženému cieľu?

Úspešné stáročia
máme už za sebou.
Je toho dost?...
Prečo zápasit' musíme
práve my
s takouto biedou?
Aká to budúcnosť?

Dávajte pozor
falošní sľubci,
Dávajte pozor
falošní sľubci,
čo z našej núdze žijete!
Príde ten čas
hriešni mudrci,
keď' ťažko vo svete
'cestu si hľadat' budete!

Pavel Samuel: List knižnej moli

Ako mi zvestujú
čítaš Letorosty.
Piloti odborne
bombardujú mosty.

Rozkaz je vojenský:
Bi! Bombou bo kyjou.
Novotisícročnou
civilizáciou?

Jedno je, s kým držíš:
Alexom bo Lexom.
Ľudstvo prehrýzť sa má
etickým kódexom...

Prípis

Pacifizmus kde je? Viera?
Zahryzni si hamburgera.
Radím Ti s Bohom daj
hvezdárstvu a svárom,
usiluj sa prehrýzť
aj dnešným scenárom.

Vedz, že tu sa živí
nostalgická chasa
a na štátne hymny
večne opiera sa.

Juraj Blaško: K starej Inteligencii

*Ja viem, že je to ňi tak ľachko,
Tajit' šecker, čo bolo svatuo.*

*Čo bolo svatuo, dokonálo,
Nam hľadiac mocnuo, večne stálo.*

*Vidiet' bielím, čo bolo čierno,
Cez tisíc rokou dou zhlad'enuo.*

*Od čoho sa aj hrdí páňi,
Ako od čerta, ohňa báli.*

*Zabudnuť reči naklamanie,
Verit' lem našej krásnej pravde.*

*Každí edom človek je rouni,
Neje lem tem, kto je daromní.*

*Česť je každimu svoja práca,
Spravodlive sa za ňu pláca.*

*Skapala bieda, zlost', ňerest'e,
Nehrozia sa už tvrdie pest'e.*

*Pre šecok svet sa toto chistá,
Ťi je, ak veriš, duša cistá.*

1961, Sarvaš

Michal Bernula: Prekliate časy

- úryvok z románu -

" - Len opatrne. Veľmi opatrne.

O niekoľko minút ženská mŕtvola vo farebnej sukni bola na povrchu. Na zelenom trávniku ju položili na chrbát a dívali sa na ňu. Zrazu nastalo také ticho, akoby boli všetci ľudia zadržali dych. Potom sa viacerí naraz ozvali.

- Ved' to je Anna.

A skutočne to bola ona. Anna Rekeňová, manželka Štefana Zelenáka. Plet' tváre mala hladkú, akoby len hlboko spala. Kruh ľudí okolo mŕtvoly a žandárov sa zvieral čoraz užšie, až jeden v uniforme začal rozhodne konať.

- Prosim - povedal nie príliš hlasne - už ste videli dosť, choďte pekne domov!

A ľudia sa pomaly pustili so smerom do dediny. Bolo ich asi sto, možno i viac. Mali o čom hovoriť aj cestou, a tiež aj doma. Stalo sa, na čo nemyslel nikto. sotva vyše dňa po smrti Paľa Repku Anna Rekeňová si siahla na život. Prečo sa zriekne dobrovoľne života, a či mala vôbec niečo do činenia s ohňom, to už navždy zostane tajomstvom. Možno, že bolesť nad tragickou smrťou Paľa Repku bola príčinou jej samovraždy, ale možno aj strach z trestu, čo sa už nikdy nikto nedozvie. Ako ani to nie, kto podpálil dom Paľa Repku, v ktorom zhorel aj majiteľ. O tomto župné noviny Friss Újság písali nasledujúce:

"Romantické pozadie a tajomstvo požiaru.

Fantáziu ľudu silne zaujíma tragicky končiaci ľubostný román Pavla Repku a Anny Rekeňovej."

Druhú obeť ohnivej drámy, Annu Zelenákovú - Rekeňovú sprevádzala na poslednej ceste úprimná sústrast'. Jej tragickou smrťou sa včerajší nočný oheň nielenže nevyriešil, ale sa ešte viac zauzdl. Vyšetrenie bezpochybné zistilo, že šlo o podpaľačstvo, lebo na štyroch rôznych častiach budovy v ten istý čas vzplanul oheň, kvôli čomu sa žandárstvu stala podozrivou rozvedená manželka Štefana Zelenáka, krásna Anna Rekeňová. Zdá sa to prirodzené z toho vzťahu, ktorý už roky spájal v ohni zahynutého Pavla Repku a samovraždu spáchajúcu Annu Rekeňovú."

Pavol Závada: Jadvigin vankúšik

- úryvok z románu -

"Pán Szilágyi sa do ôsmych kapustných závojev nezastavil, ba ani nemukol. Až potom sa oprel dozadu, aby s uznaním cmukol smerom k mamovke, ktorá, samozrejme, neprepustila zásluhy starej Blahovke.

Ani naša čerstvo pečená klobása nebola o nič horšia, i keď my ju nerobievame veľmi ostrú (na kapitánovom výraze však bolo zrejmé, že by nebol proti). Nato som vyrozprával tú milú anekdotu (a poprosil som o prepáčenie hosťa, že najprv po slovensky, lebo táto povrávka si tak vyžaduje), v ktorej Muchovci¹, prenáramne lakomí, zakaždým namiešali takú štiplavú klobásu, že z nej, obzvlášť ak bola ešte i horúca, i za cenu ukrutných múk sotva dačo vládali hostia zjesť a i to málo len "postojáci a dupkajúci". Kapitán sa chechtal a masné fúziská si furtácky vykrúcal do neba. No Jadviga, znudená a znechutená mojím príbehom a rehotom hosťa, len zdvihla zrak k lustru a ani ostatní sa nasmiali.

Szilágyi aj pozrel na zamĺknutého krstného otca a neokróchane poznamenal, vraj čo sa deje, že jedia tak bez nálady ako na kare. A vtedy som v rozpakoch chcel brániť krstného otca tým, že vravím, im ide lepšie besedovanie po slovensky. No tým som si vyslúžil nielen káravý pohľad krstného otca, ale i Szilágyiho nevôľu, že ho upozorňujem nato, že kvôli nemu sa príbuzenstvo necíti ako zvyčajne. Ale čo je hlavné: nabralo tým² začiatok Szilágyiho vypytovanie.

¹ To je len taká prezývka, že Mucha. Lebo inak sú to Istvánovci. Ale je aj rodina, ktorú volajú, že Blchovci. Lenže tí nezabijajú svine, lebo Blchovci nemajú nič, še kuťája še mačkája, nič.

² Pravda je, že nebolo ľahké mať v láske rodinu báčiho Jana Racsku. Na mňa sa vždy dívali ako na nejakú zafúľanú špinavú handru, ako na hulladək rond'. Nikdy mi nič nedali, ani vtedy, keď som bol ešte malý.

Lebo od tej chvíle ho už nič iné nezaujímalo, len to, ako to u nás vlastne je s tou našou slovenskosťou. Kto všetko hovorí materinským jazykom, kto nevie alebo nechce hovoriť po maďarsky, ako sa k tejto veci stavajú gazdovia a ako čel'ad', koľkí posielajú svoje deti do slovenskej evanjelickej školy, či je dôvod na národnostnú nespokojnosť, a tak ďalej. Väčšiu časť sme prediskutovali už vo dvojici, popíjajúc vinko pri malom stole, lebo Jadviga, obťažovaná dotieravosťou mojej sesternice Erky, sa medzitým začala zhovárať s mojou krstnou mamou, a Mamovka v kuchyni vyprobovala, ako jej padne rozkazovať novej slúžke Anke.

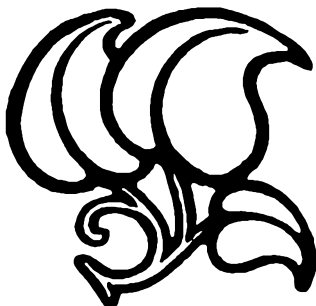
Ja presné čísla neviem, vravím, to možno skôr pán direktor a pán farár, no ale - a vtedy som mu začal rozprávať o jazykových zvyklostiach.

Ale, že napríklad kto.

Čo akože kto?

No akože kto, napríklad ako môj krstný otec, Racsko (Ján, všakže áno?, vravím) neradi z úst vypúšťajú maďarské slová.

Napríklad starší, vravím, a potom tí menej vzdelaní, čo ešte nevzali do rúk maďarské noviny a nepohybujú sa v úradných kruhoch. Lebo tu i židovský obchodník radšej osloví zákazníka po slovensky, ak vidí, že sa mu tak väčšmi páči."

Slováci! Nepredajte si dedičstvo!

Keď sa človek po čabjanskom placi prechádza, veľaráz sa stretne s takov predávačkov, čo starje čabjanske tkaňini, prekrásne preberanje obrusi a u'ëráče predáva. Tjeto najvjac taki pokupuje, čo nemá nijakje stiki zo Slovákmí, len je móda starje veci zbjerat', a chváliť sa svojim kamarátom zo zbjerkov.

Mňa naveki bolí srce, keď takvoto vidím alebo počujem. Tak si hútam, že je taki chudobní predávač, že sa mu na chleba način peňaze, preto sa mu pod nohými starje tkaňini položenje.

Tu, na Békéscsabe v 1800 a 1900 rokoch Slováci, čo mali zem, pestovali konope a tje si samí prichistali na tkaňja. Močili, trepali, priadli a bielili jich k tkaňju. Slovenské ženi šeckje textílie, čo rodina potrebovala, zo svojími šikovnými rukami spravile. Natkale aj vrecja, pokróce, stroche, čo hospodárstvo potrebovalo. Tkale aj Rumuňke, aj Maďarke, ale tu, v Bikiskej župe najkrajšje, najceňnejšje sa aj podňes slovenskje tkaňini. Tjeto tkaňini najvjac rodin veľmej chráňja, ako veľmej hlavnje, hodnotnje pamjatki. Teraz sa už nepoužívaju, len v skriňach sa chráňja. Ale napríklad, ač volak zomrje v rodíne, obleču celí dom do veľmej krásnich, zos čierníma nitkámí - preberanich textílií.

Aj ja chráňím takjeto starje rodinje tkaňini. Njekodi jich pohládkam, tento obrus moja mama, tento stará mama tkala. Tjeto starje tkaňini rozprávaju aj o tom, že v evanjelickéj alebo katolíckej rodiňe sa hotovile. Vravja aj o tom, že rodina bola bohatá, či chudobná, vzorki a farebnosť nám to prezradja. Prezradja aj to, v kerom storočí sa tkale, a na každí d'eň, či na svjatok sa používale, každá rodina mala alebo má aj podňes taki z čjernov vzorkov preberani u'ëráč, čo sa na zrkadlo zavesí ač omrvec jesto v dome.

Čo pre nás znamenaju tjeto starje slovenskje textílie a ostatnje ľudovje predmeti? Znamenaju dedičstvo našich predkov, bohatstvo našej kultúri. Znamenaju naše slovenskie vezbi a našu čabjansku rodnú zem. Poznám veľacich takich, čo žiju d'eľeko v cudziňe, keď sa

vrátja domov, beru si zo sebov takjeto ľudovje pamjatke. Tjeto tam, d'elako znamenaju pre ňich domov, našu Čabu, rod'isko, slovenskje koreňe.

Čabaňja, Slováci!

Nepredávajújte si svoje d'edičstvo, mozole vašich materi a starich materi ! Nešmjerajte jich do smeti, merkujte na ňe! Ač ňemáte na ochraňovaňje mjesto, darujte jich do múzea, žebi sa v jich kráse mohl'i čudovať aj naše d'eľi a vnučke, žebi mali na čo biť hrdí!

Judita Ledzéniová

*Oblasťný dom v Békésskej Čabe na ul. Garai
Zbierka národopisných predmetov*

Pamiatke naše

*Každý človek inak cíti,
starie veci pamätá.
Viem, že po ceste na Čabu
človek sálaše vizerá.*

*Stoja naše rodnie dome
Trošku sa už opúšťajú.
Naše peknie mladie roke
Už pomaly prechádzajú.*

*Rodičia sa pomínuli,
Už je nám svet ni taký.
Láska a úctivosť
Sa celkom inak učí.*

*Zachrániť a zadeliť
Neučia už mladých.
Večerom pri stole
Nima jich kto pochváliť.*

*A keď pamiatke mladým rozdávam,
Nazdajú sa, že poviecku rozprávam.*

*Neveria mi, že pri mesiaci,
sa kukuriča rúbalo.
Žeby sa nelámalo,
zaviazať sa miselo.*

*Každý groš sa zachrániť
A v záhradkách trávu nik nepáliv.
Šecko, čo nám Pán Boh dav
Užívať sa miselo.
Darebák bov ten,*

*Čo sa mu robiť nechcelo.
Z ústami robiť veľkvo klamstvo
Kupec v jarmoku robiv len,
Dobry kresťan s prácou
Obrábav svoju zen.*

*Dnes sa to mieša,
Nie je to dobre
Keď peniaze stoja
Pred láskou v rodine.*

*Ondrej Zeleniansky
20. nov. 2001*

Dnešný sálaš v Čabe

Na Mót'ovskich sálaši

Añi ñi tak dávno, pred peďesjaťma - šesďesjaťma rokma ñeboľi kombajni, obilja kosámi kosili, do snopov vjazali, a pred tlačbou do stohov pozvážali. Ďe bolo nazvážanvo, tam misela biť aj stuňa, lebo k parovím mašinám (kazánom) bola način voda. Tjeto mašini chodili zo sálašu na sálaš, z holovñi na holovñu. Dvaciaťi štirja, dvacjati pjaťi robotñici vislúžili enu tlačjarsku mašinu (mlátačku). Čo boľi starši, skúseni, tí dávali do mašine, kládli slamu, zrabke, plevu a cistvo obilja vážili. Zrabke aj plevu mladje d'jovčence, ženy nosili.

Velmej zavčasu sa chitali. Keď sa rozviñjevalo, už hučala a mladí, kerí v ñeďelu boľi na prjadkach, na zábave, ver sa jim krivilo hor stáť.

Tak bolo aj tú istú sobotu, keď sa Franciscich mašina pret'jahla do Mót'ovskich. Bolo poluñja, už sa nechitali do roboťe, len sa odkloñili: "ved' na pond'elok prid'eme". Mladí narážali: "Báči Paľo, robte jej voľačo, žebi len napoluñja hučala. Pójďeme v ñeďelu na bál (ples)". Gépési, mašinstovja viprášili mašinu, spustiľi vodu a potom aj oni sa pobrali domov odichovať.

V ñeďelu rano, keď sa Mót'ovskovci vispali, báči Paľovi zišlo na rozum, čo tí mladí vraeli v sobotu, keď tašli domov. Maľi dvoch birešov (sluhov), vpravja jim "No, vjete čo? Tito mladí si odichnu zajtra rano", a začali nosiť vodu do kazána, zapáliľi ho, a začli ho kúriť. Pravdaže, oñi sa rozumeli doñho. Keď bola dost' para, pekñe višli s ñim zo sálaša, po strñisku, asi na dobrí kilometer na druhje úvratja, spustiľi vodu tak ako sa patri a tam ho nahali. Čakaľi pond'elok. Rano pred rozviñjevañím už tí zafúľani gépési aj etetovja tam boľi, a strach velki - kazána si ñenajšli. Zobud'ili Mót'ovskovcov. "Paľo, a ěe je kazán?" A tí vpravja "Hát, čo ja vjem, ved' včera večer ešte tam bov! No, ved' nám dá Jano Francisci". Začalo sa rozviñjevať, tak pekñe, po koľaji našli kazána. Si predstavte, že kelko času bolo način zaprjahanuť koñe, navozit' tavo do kazána vodu, nabrat' slamu a tam tánvo ho vikúriť, kím bolo telko pare, žebi ved'eli príť tanu s ñim. Takže bolo

dveť hodín, kým začala mašina hučať. Mladí si za ten čas okolo stohov dobre podržovali a s veselým spevom robili celí tíždeň.

Keď prišla víplata, tak báči Paľo vravja "No len hod' tje šesť vrjec, žebi ste ňeboľi uškodovani!". Ešte za roke spominali, ako Franciscich kúrjar hľadav kazána v pondelok rano.

Ondrej Lopusný

Oblasť dom v Slovenskom Komlóši

Ička a Pavko

Pavko bó moj koma, bó odomňa o pár rokó starší, a ženáč. Na sálaši bívali, pracovali. Mali uvjérike, čo oňi obrobili, koňe dva, dojnú kravu, t'ela, jalovicu čo o rok-dva buďe dojná. Prasačke dve, praste čo maju biť brave, na užitok, a druhje sa predaju. Dvór plní, sl'jepke, kačice, kurence pobehávajú, robota od rana do večera, po cel'i rok.

Pavko bó mocní chlap, ako dub. Ťichí a robotní, statoční sel'jak. Keď je robota veľa, sjačka, kopačka, kozba, lámačka, v Pavkovich rukách robota horí. Šecko je v porjatku na čas.

Inakodi sa von ta popustí a poseďi, varuje v ruke novinu, taki čas je povolní.

Ička ako vhen, cel'i d'en je na nohách, ruke si pluje, robí. Pavko sedí na stóčoku, v rukách novine.

"Pavko! Naprav tú metlu, teraz ta stačíš, iba sedíš." - kričí naňho. A Pavko: "Ička moja, ved' ňemóžen naveki len robiť." Ni, ni, ale ti ňemisi biňevňica husto opálat!" Inokedi sa takto tešili. Pavko aki mocní, taki ťichí, doma sedí, motká sa po sálaši, statok mu dá naveki robotu. V roku edoráz - dvaráz sa pridá, že sa málo zamešká, najvjac pri biliárd'e. Edon čas šó do d'ed'nihe d'ejakú starost' skončiť. Aj sused tatan šó na koči, tak naraz zos susedon sa zafčas rana púšťali. Zafčas večer vraj prídu domó. Prišó večer, aj sused je doma a Pavko ňigde. Prid'e aj pónoc, aj rano, Ička už nachovala, ponapájala, už je aj raňajka hotová a Pavko je eš'te ždi ňidoma. Na tento d'en sme sa dovraveli, že mu pomóžen burgu zakriť, čas je už mrchaví. Bolo bi ju zakriť zos zemó. Ička a ja čakáme, edoraz počujeme spev, volakto vo dvóre má dobrú vôľu. Ideme tavo, a na vrchu, na burgi sedí moj koma. Z holó hlavó, ruke do ňeba, a celin hlason krika: Keď bi si sa seba hambiv, po nocjach bi ňik ňechod'iv.

A Ička v ruki s metló, ako v pitvóre zametala: "Pavko! Ako ti kjažeš, hibaj dó stej burgi, ako tam kjážeš?" A moj koma: "Ička moja milá doňes ten hášó, nak zakrijen túto burgu!" A Ička: "Ved' t'a ja zakrijem stóto metló, trep sa dó!" Moj koma dó ňi, iba rukó do ňeba a

scelin hlason b'lači: "Ti peň, ňihambliví, každimu si oškliví!" Nasilu keev burgu zakrivat'. Navel'a-zavel'a sme ho zmikal'i dó stej burge. Tam do pitvóra, Ička ho vizíula, vizljekla, a moj koma hlavu na vankúš a už aj spav, ako sedló mléko. Na druhí d'en rano dvošó čas na to, že zakri-jeme tú burgu. Ička už šecko pokončila, raňajka na stole, krump'le, pečená slaňinka h'lebika nakrájanvó, v miski kislá kapusta. Zindeme do chiže a moj koma tedi skáče z post'ele. "Ej, ta je už večer, načín táď ta spať." A Ička na to: "Večer je v tvojej hlave, ved' je už druhí deň rano, si prespav celi d'en a celú noc!"

Studená voda v pitvóre a Pavko dopole hol'i čapoce ako vrabec. Sadá si za stó, je ozaj lačni, do ruke chítá viličku, kapustu miká pred seba a zapína ju ako ked petrence sa kladu.

Ička ho ponúka, Pavko jec aj krom'le, aj slaňinku. Moj koma iba kapustu zapína. Vihrabav miskú, vipiv aj kislú vodu. "No, koma moj, tak pome tú burgu zakriť."

A Ička: "Aspon povec, že d'e si bó celi d'en, celú noc!" Pavko si škrabe hlavu. "Ale Ička moja milá, bolo načín tje gul'ke postrčá!" (Sa rád hrav na biliárd'e.) A Ička z jedu: "Fene vám tje gul'ke zedó.!" "Ale, Ička moja, čo bi si robila, ač bi sa tak stálo?" "Čo bi son -čo bi son? Bi son mala pokoj!"

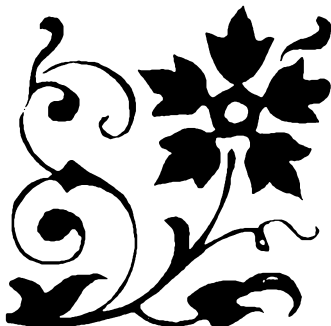
Moj koma robiv stin hášovon a či bi pre dvoch. Ale okolo poluňa aj husto vizerá na pitvórne dvere. Kodi nás bude už volat' táto Ička. Bov od tej kapuste raňajkovej vel'mej lačni.

Prišlo poluňa, Ička volá, obed je na stole, poťe poluňovat' ako to v zime na sálaši býva, v peci črepanki, uvarila sa pasula z úđenim mesom. Pavko si nabrav do taňjéra, nadrobiv chleba a jedó ako vlk. Črepanki vihrabav do spodku, ten hášó aj tá kapusta spatku raňajková ho viprázňila. Iľa skoro pozabúdala, a žil'i, pracoval'i zdraví a na pokoji d'alej.

Juraj Bagyinka

Aforizmy

Milá moja, keď si v plači, to moje srdce veľmej tlačí.
Maj si na zdravja starosť, aby si mala na starosť radosť.
Kto na teba brehá, ten ti nikdy ňedá chleba.
Kto si od seba mekí chlieb odhodí, tomu aňi suchí ňechodí.
Kto mňa dľačne ňedá radu, k tomu ňepojďem na poradu.
Kto na veľkých nohách žije, ten si šecko zmárňi, prepíje.
Komu sa ja ňepácin, za to ja mu to vďačne prepáčim.
Múdri človek sa poňižuje, a sprostí sa vždi vivišuje.
Prechádza nám naša mladosť, a približuje sa k nám starosť.
Kim žiješ, ži vesele, cit' sa dobre, prejde ťi to šecko v truhle.
Ten, kerí ňemá silu a moc, tak nak sa prosí za pomoc.
K životu je aj šťastja treba, pracuj za to, tak našťívi aj teba.
Mládenci sa učte - mučte, a falešné slová sa ňenaučte.
Kto sa zmladí učit' boji, toho v starom veku veľmej bolí.
Ten, kto naďalej ňepíše, špori, to som ja,
Juraj Šóti!

Stravovanie Slovákov na Komlóši

Keď sa naši predkovia usadili na Dolnej zemi, boli nútení sa prispôbiť k tunajším okolnostiam. Pri stavbe svojich domov miesto kameňa a dreva použili zem a na pokrytie domu trstinu. Vytvorili bydliská, útulky pre svoju rodinu, taktó vznikli ulice, celá osada. Pracovali ťažko a veľmi usilovne, boli skromní a statoční, ale aj nároční vo svojej práci práve tak, ako v okrášľovaní svojho domu, nábytku, nástrojov - vôbec celého prostredia kde bývali. Do nového domova priniesli svoje zvyky a kultúru. Medzi iným aj kultúru stravovania. Keďže prišli z viacerých stolíc severnej časti Uhorska - viac krajov, viac zvykov - svoje zvyky a kultúru si navzájom obohatili.

Ako sa stravovali, čo jedávali?

Pán Gajdáč - evanjelický farár - v História Slovenského Komlóša poznamená, že pre namáhavú prácu tu žijúci sa stravujú výdatnejšie. Najviac užívajú bravčové mäso a kuracinu, ale na jedálnom lístku majú aj hovädzie a baranie mäso. Okrem mäsa varia jedlá zo strukoviny (fazuľa, šošovica, čičer) a z cesta.

To že kedy čo pripravovali, záviselo od toho, či bol všedný, alebo sviatočný deň, či bola zima, alebo jar, leto..., či bolo ráno, popoludnie, alebo večer.

V zime k raňajkám (v dobe zabíjačiek) prichystali pečené zemiaky s pečenou klobásou a hurkou (jaternicou).

V dňoch, keď piekli chlieb, na raňajky urobili *lepničky*. Pripravovali ich z cesta na chlieb. Naliali na ne smotanu, alebo plnili ich kapustou či lekvárom.

Častým jedlom na raňajky bývali *ziarenice*. Krajec chleba napichli na nôž, strčili pred plameň, potom ponatierali masťou a cesnakom.

Niekedy pripravili kukuričné jedlá - *máľa*, *gerheňa*. Oboje robili približne rovnako. Kukuričnú múku večer zaliali teplou vodou, dobre rozmiešali a na noc pozakrývali vankúšom. Máľa potrebovalo viacej vody, gerheňa menej. Redšie cesto na máľa naliali na dobre vymastenú ťapšu /plech/. Z hustejšieho narobili pagáčiky a vypiekli, to bolo gerheňa.

Na jar, v lete, v jeseni bolo práce na poli viac a času na vyváranie menej, ale raňajky aj tak boli sýte. Častým jedlom bola kyslá polievka, ktorú zaprážali s cibuľou a pridávali srvátku, mlieko, alebo smotanu. Aby lepšie zaľahla, nadrobili si do nej chlieb. Jedli k tomu trochu vysmaženej slaniny.

Iným častým jedlom bolo čerstvo nadojené mlieko. Nepili ho, ale jedli - zalievali ním nadrobený chlieb v tanieri. Často raňajkovali len slaninu s chlebom a k tomu si zajedli cibuľu, papriku, paradajky - potom ovocie.

Na obed varili predovšetkým rozličné polievky. Pestovali veľa strukovín a pripravovali z nich jedlá na všelijaký spôsob. Polievky varili zo žltej a bielej fazule i zo zelených strukov na zeleno. Varili polievky zo šošovice a čičeru. Zaprážali ich, varili s klobásou, údeným mäsom s chudou mäsnatou slaninou a jedli s nadrobeným chlebom. Od dnešných polievok boli hustejšie. Jedálny lístok ďalej zahrňoval "krumpľové" polievky obyčajné a na kyslo. Do kyslej dávali vajcia.

Varili *rostovku* s vajcom a klobásou alebo slaninou. Kapustná polievka bola dvojaká - sladká z čerstvej kapusty a kyslá z kyslej (kvasenej) kapusty. Ani z nich nechýbalo mäso. Obľúbená bola kyslá kapusta s baraninou.

Na obed pripravovali aj omáčky - rajčinové, ovocné - poľčové, jablkové, višňové. Pridávali ich k varenému alebo pečenému mäsu.

Obedom bola - na ťapši /na plechu/ pečená kyslá kapusta s pečenou slaninou a klobásou, paprikáš - hovädzí, bravčový, baraní, kurací, zemiakový.

Keď čas súril, nebolo času na varenie a bolo dosť vajec, robili si na obed praženicu.

Tieto základné jedlá dopĺňali sezónne. Napr. na jar často varili polievky zo šalátu, hrachu a jedli so škvarkami alebo údeným mäsom. V lete a v jeseni výber polievok rozširovali tekvicové. V období dozrievania sliviek pripravovali *geledine* (slivkové gule). Často varili s čerstvou zeleninou tarhoňové, trepancové, štipancové polievky. Keď robili tarhoňu, varili polievku zo strateného kura.

Jedlá na večeru boli podobné obedňajším (často zvyšky). Často patrili k nim polievky, praženica, zemiaky usmažené na cibuľke.

V deň, keď piekli chlieb, na večeru jedli opekance s makom, tvarohom a bryndzou.

Občas bola večerným jedlom kukuričná kaša. Varili ju z preosiateho šrotu hustú, pomastili ju, posypali škvarkami alebo poliali mliekom.

V **nedel'u** patrili na stôl slávnejšie jedlá. Obed sa začínal mäsovou polievkou. V zime, na jar ju varili z bravčového mäsa, v lete a v jeseni zväčša z hydiny. Ďalším chodom bolo varené mäso. Po ňom nasledovalo

- pečené bravčové alebo pečená hydina
- kurací paprikáš so zemiakmi alebo s cestom
- zriedkavejšie baraní alebo hovädzi paprikáš.

K nedelňajším obedom podávali všelijaké zavárané ovocie, ale i uhorky, kvasenú kapustu, *gerečky*, kyslú papriku. Nakoniec si zajedli *pampúšiky* (šišky), *tarkedle*.

Štedrovečerným jedlom boli makové plížiky sladené mäsom. Urobili cesto na ne ako na halušky, šúľkali rukou na lopári a vo vriacej vode vyvarili. Boli o niečo väčšie a hrubšie ako halušky.

Na štedrovečerný stôl ďalej patrili - makovník, orechovník, koláč, jablká, orechy. No jedli aj mäsité jedlá podobné ako v nedel'u.

Na **Silvestra** piekli rejteše (štrúdle) - makové, lekvárové, orechové, tvarohové, kapustové, jablkové, višňové.

Veľkonočné jedlá boli - varená klobása, šunka, vajcia, studenia (huspenina) a koláče, ktoré nechýbali na nijaké väčšie sviatky.

Zabijačkovým jedlom bola plnená kapusta - *sárma*, čerstvo pečená klobása, *hurka* (jaternica), paprikáš, pečené mäso.

Na **sálašoch** dochovávali holuby. Vítanou pochúťkou bola holubacia polievka a plnené holuby. V zimných mesiacoch hladné zvieratá sa priblíži ku sálašu, v takom prípade sa občas do pasce dostal bažant, alebo zajac, zriedka srna. Mäsom divín sa potom spestrila strava sálašanov.

Lahôdkou bola kukurica. Mladú šúľkovú varili, alebo piekli v pahrebe. Mrvenú varili tiež a posypali makom, medom. Pochutnávali si na nej na väčších priateľských posedeniach, na páračkách. Oblúbená bola aj pukaná kukurica.

V zime piekli v peci tekvice, tekvičné semä. Jedli sušené ovocie, ktoré nasušili v lete, najmä jablká, slivky.

Chlieb bol základnou potravinou. Patril medzi jedlá, ktoré si najviac cenili a vážili. Pripravovali ho doma v peci. Pečenie chleba malo svoj obrad, bolo sviatkom v každej rodine. Piekli ho z kvalitnej pšeničnej múky - večer zakvasili pred svetom (na svite) zamiesili, nechali kysnúť, vyváľali a upiekli. Keď bola žena šikovná a pec dobrá, upiekol sa chlieb vysoký, biely ako sneh, že sa na čelust' z peci nepratal von.

Pán Gajdáč vo svojej spomínanej histórii píše, že komlóšske ženy pri pečeni chleba boli veľmi náročné. Výsledok - upечený chlieb bol taký výborný, že aj na kráľovskom stole by bol obstál.

Z chlebového cesta ženy pripravovali rôzne jedlá - *lepničky, opekance, posuchu*.

Ľudia s chlebom zachodili opatrne, zúžitkovali ho do poslednej omrvinky, do škody nesmeli ísť, lebo je to "hriech".

Časom sa nielen história zmenila, zmenili sa aj zvyky a kultúra nášho národa. Jedlá, ktoré pripravovali a jedli naši predkovia sa zväčša zachovali, ale na niektoré sme zabudli. Nechystáme jedlá zo žinčice (vznikne pri výrobe syra), z prosa, nevieme aká bola polievka *frcka, stratené kura*, aké je kukuričné jedlo *mála a gerheňa, ani plžiky*. Členky Organizácie komlóšskych Slovákov, vybrali a pripravili recepty jedál, ktoré sa robia z našej dobrej múky a sú ešte aj dnes na jedálnom lístku Komlóšanov.

Prajeme Vám k nim Dobrú chuť!

Anna Molnárová

Jedlá pripravované z chlebovej múky

Saladgáňa

1 kg múky a 25 dkg masti dobre rozmiešame, pridáme 25 dkg cukru, 3 celé vajička, štipku soli a v 1 dl mlieku rozmiešanú 2 dkg salajky a toľko mlieka, aby sme dostali mäkké cesto. Cesto cez noc necháme oddýchnuť. Na druhý deň na 1 cm hrúbku rozvalkáme. Rôznymi formami povykrajujeme, cesto natrieme rozmiešaným vajcom, posypeme mletými orechmi a krištáľovým cukrom. Pokladíme na vymastený plech a do zlatista upečieme.

Lepníky

Pripravovali ich naše staré mamy a mamy, keď piekli chlieb. Z chlebového cesta rozvalkali 20-30 cm lokše, ktorých kraj povyhýnali a na vrch cesta dali s cukrom a múkou rozmiešanú smotanu. Pred pecou pri plameni cesto upiekli, pomastili. Lepníky piekli aj lekvárové alebo kapustové. Vtedy rozvalkané cesto naplnili dusenou kapustou, alebo lekvárom, len do polovice lokše, druhou polovicou zakryli a kraje cesta dobre zatlačili, aby plnka nevytiekla. Potom ich upiekli. Hotové potreli roztopenou masťou.

Posucha

Pripravovali ho tiež z chlebového cesta, z ktorého rozvalkali 5-6 kusov 2-3 mm hrubé lokše štvorcového tvaru, veľké ako plech, na ktorom posucha piekli. Lokše mastili alebo potreli oškvarkami, a na drobné kúsky pokrúšanou klobásou. Vo vykúrenej pecc pri chlebe upiekli.

Posucha na iný spôsob

Chlebové cesto z 1 kg múky rozvaľkáme na 2-3 mm hrúbku, pomas-tíme, keď máme oškvarky alebo klobásu, tie na drobné pomelieme, rozkrájame, cesto nimi potrieme. Potom pozohýname na tvar a veľkosť plechu na ktorom cesto upečieme. Teplé ho podávame k fazuľovej alebo gulášovej polievke.

Tarkedle

2 vajcia, 20 dkg múky, asi 4 dl mlieka, 2 polievkové lyžice práškového cukru, 3 dkg kvasníc (drožde), štipka soli, marhuľový lekvár, masť na praženie.

Kvasnice v letnom mlieku necháme dokysnúť, pridáme k nim múku, žĺtky vajec, cukor, soľ a najprv s málo mliekom (letným, teplým) do hladka rozmiešame. Potom postupne pridáme aj zvyšok mlieka. Cesto na hladké rozmiešame (má byť hustejšie ako na palacinky). Do rozmiešaného cesta pridáme z bielkov rozšľahaný sneh. Cesto na teplom mieste necháme kysnúť.

V pekáči na tarkedle na vriacej masti pečieme, tak, že cesto po jednej polievkovej lyžice dávame do masti. Pri miernom plameni pražíme cesto najprv z jednej, po tom z druhej strany do ružova. Hotové tarkedle podávame s marhuľovým lekvárom, alebo škoricou a práškovým cukrom posypané. Teplé sú najchutnejšie.

Mlieková pita

1 l mlieko, 8 kusov vajec, cukor (podľa chuti) a toľko múky, aby sme od palacinkového cesta hustejšie dostali, rozmiešame na hladké cesto.

Zo sednutou (studenou) masťou hrubo natrieme plech (aby cesto plávalo v masti). Za 3 naberačky (varece) cesta vylejeme na plech (menší ako do plynového sporáku) s vysokým krajom. Vo vriacej rúre pečieme.

Ak je rúra nie dosť horúca, cesto nám vyschne, stvrdne. Pri pečeni novšej dávke cesta pridáme 1-2 lyžice masť. Pitu teplú dávame na stôl.

Kysnutá pita

40 dkg múky, 2 vajcia, 2 dkg kvasníc (drožde), 5 dkg masla (margarín), pol litra mlieka, 4 dkg cukru, citrónová kôrka, štipka soli.

Kvasnice v 1 dl mlieka dáme kysnúť. Potom žĺtky vajec rozmiešame s cukrom a maslom, pridáme kvasnice, polovicu mlieka, múku, soľ a ešte zvyšok mlieka. Dobre vypracujeme cesto s drevenou vareškou. Nakoniec pridáme z bielkov vyšľahaný sneh, rozmiešame. Cesto na 3 hodiny na teplom mieste necháme kysnúť. Potom za 1-2 minúty znovu roztrepeme. Cesto vylejeme do plechu s vysokým krajom, natretého studenou masťou a za 20 minút necháme znovu kysnúť. Potom vrch cesta natrieme mliekom, posypeme krištáľovým cukrom, orechmi. V rúre pri miernom ohni za pol hodiny upečieme. Z plechu vyberieme, necháme chladnúť, potom na kocky pokrájame. Podávame po obede.

Šúlance

1 kg zemiakov, 30 dkg múky, 1 vajce, soľ, 8 dkg orechov (alebo maku), 8 dkg práškového cukru.

Zemiaky uvaríme v slanej vode. Vodu zlejeme, zemiaky podrobíme, pridáme múku, vajcia, soľ. Cesto dobre vymiesime. Na pomúčenom lopári na hrúbku malého prsta tyčinky našľapeme, ktoré rozkrájame na 2 cm kúsky a v slanej vode uvaríme. Šúlance ocedíme, roztopenou masťou polejeme. Cukrom pomiešanými mletými orechmi, makom posypeme. Teplé ponúkame za zemiakovou polievkou.

Slivkové guľky (gombóce)

60 dkg zemiakov, 15 dkg cukru, 15 dkg múky, soľ, 4-5 polievkových lyžíc masť, 4-5 hrsti strúhaniek, 1 kg sliviek (bez jadier).

Zemiaky uvaríme v slanej vode, scedíme a hneď podrobíme s múkou zamiesime, necháme trošku oddýchnuť. Slivky rozkrájame na polovicu, jadro vyberieme. Strúhanku na masť upražíme do ružova a pocukrujeme. Cesto na múčnom lopári na 1 cm hrúbku rozvaľkáme, na štvorce pokrájame, do každého štvorca dáme 1-1 slivku, urobíme guľe.

Vo vriacej slanej vode guľe vyvaríme, dierkavou varecou povyberáme, strúhankou posypeme a ponúkame po polievke na obed.

Môžeme ich plniť aj lekvárom.

Opekance

1 kg múky, 2 dkg kvasníc (drožde), soľ, mlieko (voda), 2 dkg cukru (do mlieka), 20 dkg maku, 20 dkg práškového cukru, alebo 25 dkg tvarohu (bryndza, syr).

V letnom mlieku rozmiešame kvasnice, pridáme múku, a toľko mlieka, aby cesto nebolo tuhé. Cesto na teplom mieste necháme dokysnúť, potom narobíme (našúľame) kvaky hrubé na prst. Nakladáme ich na masťný plech (niekedy ich piekli v peci a z chlebového cesta), upečieme.

Hotové kvaky pokrájame na 1-2 cm kusy, vriacou vodou oparíme, vodu scedíme. Oparené opekance dáme do mise, polejeme roztopenou masťou, posypeme mletým makom, orechmi, cukrom, alebo tvarohom (osoleným), bryndzou, syrom. Dáme ich na stôl ešte teplé. Výborné sú aj v rúre zabezpečené do červena.

Buchty

1 l vody, 1 kávová lyžica soli, 1 l múky, 3 polievkové lyžice krupicu - počítame na dve osoby.

Vodu so soľou položíme na sporák, keď vrie, dáme do nej krupicu a múku, za stáleho miešania navaríme tuhé cesto. Ešte vriace (horúce) cesto masťou lyžicou potrháme na halušky (trepane). Halušky pomastíme a posypeme makom alebo tvarohom. Dáme na stôl teplé. Buchty pripravujeme, keď máme málo času na varenie.

Herovke

3-4 vajcia, toľko múky, koľko naberie, málo pálené alebo ocot.

Z vajec a múky zamiesime mäkké cesto, pridáme trošku pálené, aby bolo ľahšie, rozsypacie. Vymiesené cesto na 2 mm rozvalkáme, so železkom rozkrájame na 3 cm široké pásy, dlhé 15-20 cm. Vo vriacej masťi ich vypražíme, s práškovým cukrom posypeme. Ponúkame ich teplé. Studené sú rovnako chutné.

Piratuty

Koľko vajec, toľko plných lyžíc smotany a toľko múky potrebujeme (na osobu 1 vajce).

Cesto vymiesime, natenko rozvalkáme, potom ho pierkom pomastíme a pozahýname. Trošku ho necháme stáť. Znovu ho rozvalkáme, so železkom na štvorce pokrájame. Vo vriacej masťi upražíme, s práškovým cukrom posypeme. Hotové cesto má byť listkové a tvarom ako vankúšik. Ponúkame teplé alebo studené.

Ťahaný koláč

1 l mlieka, 1 dl vody, 15 dkg cukru, 1 kávová lyžica soli, 3 polievkové lyžice roztopenej masť, 1 celé vajce, 3,5 dkg kvasníc (drožde) a múku koľko poberie. (Tuhšie cesto zamiesime ako na pampúšky.)

Cesto dobre vymiesime, potom ho rozdelíme na 4 buchnice, 25 minút necháme oddýchnuť. Buchtičky rozťahujeme na tenké lokšičky. Roztopenou masťou pierkom potrieme, hrozienkami posypeme a lokšičky zošúľame ako makovník. Zapletieme ho ako koláč. Na plechu (ľapši) necháme kysnúť za 1 hodinu.

Pred pečením koláč potrieme s roztrepaným vajcom a v rúre za 1 hodinu upečieme.

Zemiakové pagáčiky

Príprava: 25 dkg uvarených, pretlačených zemiakov, 25 dkg margarínu, 25 dkg múky, jedna šľahnutá lyžica soli, 1 sáčok prášku do pečiva, k natreniu vajce.

K uvareným a pretlačeným zemiakom pridáme margarín a soľou a práškom do pečiva pomiešanú múku. Dobře spracujeme, vyvaľkáme cesto na 1 cm a pokrájame na formy. Potrieme vajčkami, dáme do horúcej rúry.

Ľudové zvykoslovie z Turca

Od Ondreja do Vianoc

Konečne bolo Martina. Ten vraj chodí na bielom koni. Preto sa očakávalo, že napadne sneh. A naozaj, kopce obeleli, dolinu schladil mráz. Zima bola tu! Najviac sa tešili deti. Hneď vytiahli sánky, korčule. Ženy začali spríadať ľan. Chlapi rúbali drevo a obkladali ním chyžc. Obdobie od Ondreja do Vianoc malo bohaté tradície, ktoré vám chcem priblížiť.

30. novembra je Ondreja. Toto meno bolo na Slovensku veľmi časté, o čom svedčí aj ľudová veršovanka:

"Niet krajšieho mena
ako je Ondrejko,
akoby vystúpil
z orecha jadierko."

Večer na Ondreja vydaja chtivé dievčence išli triasť ploty pri dome, pričom odriekali:

"Plote, plote trasiem ťa,
svätý Ondrej prosím ťa,
daj mi tejto noci znat',
s kým ja budem
pred oltárom stáť.
Trasiem, trasiem les,
kde šteká ten pes,
tam je milý dnes."

Potom počúvali, z ktorej strany pes zašteká - na tú stranu sa vydajú.

4. decembra - Barbara

Dievky odrezali prútiky z višne, alebo čerešne. Tieto dali do vody, ktorú priniesli zavčas ráno z potoka. Ak vetvička na Štedrý deň rozkvitla - do roka bolo treba chystať svadbu!

6. decembra - Mikuláš

Deti sa ho nevedeli dočkať! V predvečer kládli vyčistené čižmy na obločnú dosku, aby v nich ráno našli jabĺčko, orech, zemiakový cukor - ale nezbedníci aj uhlie. Inde večer chodil Mikuláš s čertom - ten, štrkotajúc reťazou naháňal deťom strach.

"Deti ja som Mikuláš,
modlite sa Otčenáš.

Mrcha deťom nesiem korbáče,
Dobrym orechy a koláče."

Deti kľáčiac prosili Mikuláša:

"Mikulášku, dobrý strýčku,
modlím sa tí modlitbičku,
zlož si svoju ťažkú nôžku
a daj z tvojich darov trošku.

Či koníka dreveného,
či koláčka medového,
veď ty milý Mikuláš,
veľa krásnych darov máš."

13. decembra - Lucia

Toto meno bolo opradené legendami z možného prinesenia nešťastia do domu. Ženy v tento deň nechodili nikde na posiedky.

Ráno prišli chlapci - opásani reťazou, na ktorej mali povešané kľúče a podkovy. Nimi štrkotajúc odriekali vinš:

"Doniesli sme vám ocele,
aby ste mali hrnce celé,
aby sa vám sekery
a motyky nelámali,
reťaze netrhali,
aby ste boli stále zdraví.

Dobré ráno vinšujem!"

Gazdiná sa poďakovala a dala chlapcom groš, alebo inú odmenu. Večer sa skupinka dievčat zahalila do bielych plachiet, zobrala si krídlo z husí a sviečku. Takto obchádzali známe príbytky. Tu vymetajúc všetky kúty trikrát odriekali:

"Od Lucie do Vianoc,
každá noc má svoju moc."

Inde liali dievčatá roztopené olovo cez kľúč do vody a podľa tvaru ktorý vznikol sa snažili uhádnuť čím bude ich muž.

* * *

Konečne prišli sviatky najkrajšie.

24. decembra - Štedrý deň

Už od polnoci sa gazdinky chytali práce. Bolo treba pec vymiestiť, koláče zamiesiť a napiecť chleba. Picklí sa kysnuté záviný s makom, orechmi a lekvárom, ale aj pletený koláč - vianočka - s hrozienkami a opkance.

Chlapi išli do hory na drevo a pre stromček. Deti už od rána sedeli na prípecku. Keď vôňa koláčov naplnila dom, darmo sa ich domáhali. V ten deň sa držal pôst a mamky sľubovali malým hladošom, že ak to do večera vydržia, uvidia na stene zlaté prasiatko!

Poobede sa robil stromček. Vešali sa naň malé červené jabĺčka, orechy a iné papierové ozdoby. Neskoršie kockový cukor v pozlátkach. Stromček sa postavil vzadu v izbe, kde bol do Troch kráľov.

Keď vyšla prvá hviezda, pripravil sa štedrovečerný stôl. Gazda priniesol reťaz a obkrútil ju okolo stola:

"Túto reťaz dávam,
aby sa nám rodina
držala pokope."

Na stôl položil peniaz:

"Tento peniaz dám na stôl,
aby nám počas roku nikdy nechýbal."

Potom gazdiná zakryla stôl sviatočným obrusom a poukladala na stôl misu s ovocím - jablká, hrušky, cibuľu, cesnak a ak rodina siala obilie - aj vrecúško so znom - to preto, aby bola na rok dobrá úroda. Na stôl sa položil celý chlieb, pohár s medom, oplátky, spevník. Svieca horela počas celej večere. Jej plamienok sledovali všetci, veď ku komu sa obrátil, s tým sa do roka mali rozlúčiť. Svieca sa opatrovala celý rok a zapalovala pri živelných pohromách, alebo v ťažkej chorobe členov rodiny.

Tanierov sa prestieralo o jeden viac ako bolo členov rodiny, to pre počestného ak by zaklopal na dvere. Potom sa evanjelické rodiny pobrali do kostola. Katolícke rodiny chodili po večeri na "polnočnú omšu".

Vianočná večera sa začala odriekaním modlitby a vinšom gazdu:

"Vinšujem vám, vinšujem
na toto Božie narodenie,
ten starý rok prežiť,
nového sa dožiť,
pokojnejšieho, hojnejšieho,
od Boha lásku,
od ľudí priateľstvo.
Šťastné sviatky vinšujem."

Rodina si pripila "hriatym". Potom sa na stôl priniesli "opekance" s makom. Mak je symbolom hojnosti.

V evanjelických rodinách sa potom jedla mäsová polievka s rezancami, vyprážené mäso, zemiaky a kompót zo sušeného ovocia.

V katolíckych rodinách sa jedla kapustnica, ryba so zemiakmi. Po tomto hlavnom jedle sa začali obrady - matka, ak boli v dome dievčatá, dala im na čelo krížik medom - to preto, aby boli pekné a páčili sa chlapcom:

"Dávam vám na čelo
krížik maličký,
aby ste boli usilovné
ako včeličky.
By ste toľko krásy mali,
ako tie kvietky čo na ne
včielky sadali.
Aby vás mal každý rád
ako tento sladký med."

Potom sa rodina pohostila oplátkou s medom. Každý člen rodiny si zobral orech a jablko.

"Rozlúskneme orech - jadro
je zdravé aj v našej rodine
bude slúžiť zdraviu.
Teraz rozpolíme jablko.
Ukázala sa krásna hviezda.
Aj jablko nám ukazuje,
že celá rodina bude zdravá."

Večera sa ukončila spoločnou modlitbou a spievaním vianočných piesní. Potom sa už deti mohli pozrieť, čo im priniesol Ježiško. Zo stola sa nespratávalo, len zvyšky z večere sa vyniesli domácim zvieratám. Po večery chodili popod okná spievať koledníci. Na druhý deň ráno chodili deti vinšovať:

"Prišli sme vám zaspievať,
zdravia, šťastia vinšovať.
Nech sa vám vždy dobre darí,
nech vás obídu čary.
Na tieto vianočné sviatky
vinšujeme život sladký."

* * *

"A ja malá vinšovnička
zdravia, šťastia prajem,
ak mi dáte makovnička
veselo si zajem.
Keď zjem kúsok posledný,
poviem prosbu takú,
majte toľko šťastných dní,
čo v ňom bolo maku!"

Jastrabanová Eva

Ivan Krasko (1876-1958) zakladateľ Slovenskej literárnej moderny

Je hlavným predstaviteľom *moderny* v slovenskej poézii. Vlastným menom **Ján Botto** sa narodil 12. júla 1876 v *Lukovištiach*. Po stredoškolských štúdiách v *Rimavskej Sobote, Sibini a Brašove* navštevoval chemickú fakultu v Prahe. Ako chemický inžinier pôsobil na viacerých miestach. Neskôr pracoval ako poslanec a štátny úradník. Po odchode z činnej služby žil v *Piešťanoch*. Zomrel v *Bratislave* a pochovaný je v *Lukovištiach*.

Na začiatku 20. storočia sa uviedol do literatúry s pseudonymom **Janko Cigáň**. Nadväzoval a čerpal z bohatej tematickej a výrazovej tvorby **P.O. Hviezdoslava**. Svoje verše uverejňoval v časopisoch *Dennica, Slovenské pohľady a Prúdy*. I. Krasko je tvorcom *moderny*, ktorá položila nové vývinové tendencie v slovenskej poézii. Hoci vydal iba dve básnické zbierky **Nox et solitudo** (1909) a **Verše** (1912), je zakladateľom slovenského *symbolizmu*. Jeho symboly "*otcova rola*", "*topole*", "*otrok*", "*zmráka sa, stmieva sa, k noci sa chýli*" sú mnohovýznamové a nadčasové. Krasko na rozdiel od starších básnikov vyslovoval svoj vzťah ku skutočnosti, svoje pocity a myšlienky formuloval do symbolov. Intenzívne prežíval prírodné javy, zamýšľal sa nad zmyslom života (*Quia pulvis sum - pretože som prach*), uvažoval o národe a ľudstve. Hlavným motívom jeho zbierky *Noc a samota* boli ľubostné zážitky (*Aminke, Už je pozde, Plachý akord*). V zbierke *Verše* vyjadruje básnik svoje city a postoje k svetu, reaguje aj na sociálne otázky.

Krasko napísal tri lyrické novely (*Naši, Sentimentálne príhody, List mŕtvemu*), ktoré významne dokresľujú tvorivý profil autora a zároveň naznačujú hľadanie významovej jednoty medzi lyrickým sebvýjadrením a epickým rozprávaním. Záslužná je aj jeho *prekladateľská činnosť* z nemeckej a z rumunskej literatúry. Literárna osobnosť I. Krasku patrí stále k najprekladanejším slovenským básnikom. *Slovenský literárny fond* každoročne udeľuje *Cenu I. Krasku* za najlepší literárny debut.

P.J. Šafárik - otec slavistiky

Vedecká a umelecká osobnosť Pavla Jozefa Šafárika (1795 *Kobelieravo v Gemeri - 1861 Praha*) priniesla veľa kladných podnetov do literárneho, jazykovedného a umeleckého života. 26. júna sme si pripomenuli 140. výročie jeho smrti. Osud Šafárika bol zložitý, protirečivý, naplnený strastami, ale aj úspechmi. Študoval na *Gymnázii v Rožňave, Dobšinej*, neskôr na lýceu v *Kežmarku*. Myšlienky romantizmu, s ktorými sa stretol na štúdiách v Jene, ho priviedli k hlbokému štúdiu slovanskej minulosti. Počas pobytu v Jene si jasne uvedomil význam ľudovej slovesnosti pre rozvoj literatúry. Od básnikov žiadal poéziu, v ktorej mali zaznieť čisté tóny, teda osobné presvedčenie a precítenie. Konkrétnu podobu svojím názorom dal v česky písaných veršoch *Tatranská Múza s lyrou slovanskou* (1814). Zo zbierky vynikajú najmä verše s jánošíkovskou tematikou, s ideou národného uvedomenia a slobody.

V *Dejinách slovanskej reči a literatúry* (1826) sa Šafárik uprial na históriu a kultúru Slovanov. Na tomto diele pracoval s veľkým osobným zánietením, usilovne študoval rôzne pramene a pamiatky slovanských literatúr. Dejiny slovanskej reči a literatúry, napísané po nemecky, zobrazujú cesty ľudského ducha a svet Slovanstva. Cenný je jeho kritický pohľad na *utlačanie menšín národnosti - "ratolesti"*.

Od r. 1819 bol riaditeľom a profesorom na srbskom pravoslávnom gymnázii v *Novom Sade*. Od roku 1833 až do svojej smrti žil a pracoval v Prahe, kde spôsobil ako redaktor *Časopisu českého musea a Světozoru. Slovanské starožitnosti* (1937) sú spracovaním dejín Slovanov od najstarších čias do konca 10. str. Je to vrcholné dielo autora, ktoré neskôr doplnil *Slovanským národopisom*, v ktorom zachytil mapu osídlenia slovanských národov. Významné sú aj jeho čiastkové štúdie venované českej literatúre a literatúre južných Slovanov.

P.J. Šafárik aj v nepriaznivých spoločenských podmienkach vytvoril diela, ktoré sa stali základom a vedeckým podnetom pre ďalšie generácie. Jeho *Dejiny slovanskej reči a literatúry* poskytli Európe prvý pohľad na život a účasť Slovanov pri vytváraní európskych dejín a kultúry.

Dr. Kornélia Resutíková, CSc. (Ľudové noviny)

Osemdesiatiny filmu Jánošík z roku 1921

V roku 2001 sme si pripomínali 80. výročie nakrútenia a premiéry prvého slovensko-amerického dlhometrážneho filmu *Jánošík* z roku 1921, režiséra Jaroslava Siakeľa, základného piliera slovenskej národnej kinematografie.

Film *Jánošík* z roku 1921 bol zaradený UNESCO-m do svetového kultúrneho dedičstva. Slovensko sa radí medzi prvých desať krajín sveta, kde boli v nemom období kinematografie nakrútené dlhometrážne filmy. Takmer päťdesiat rokov ležal film zabudnutý v chicagskej garáži Jána Závodného, ktorý film v roku 1970 priviezol na Slovensko a venoval ho Slovenskému filmovému ústavu.

Takmer zničenú horľavú filmovú kópiu sa podarilo zachrániť. Prekopírovali 89 000 políčok filmu a zachránili z neho 1681 metrov (1 hod. a 2 min. premietacieho času). V roku 1975 bol film rekonštruovaný a ozvučený na dĺžku 1947 metrov (1 hod. a 8 min. premietacieho času).

Mgr. Štefan Vraštiak

<h1>JÁNOŠÍK</h1> <p>SLOVENSKÉ DRAMA</p> <p>Jánošík je symbolom odboja proti maďarskému zemanstvu, ktoré slovenský ľud utlačalo a držalo v putách. Dnes, keď slovenský národ púšťa sa na voľných krídlach k voľnému letu, aby sa dostal na svetové závody, naši americkí bratia pomáhajú i v tejto práci. Na novou silou idú za vytknutým cieľom. Jánošík je propagačným filmom slovenským, ktorý znázorňuje bývalé utratenie slovenského ľudu a odpor Jánošíkov proti násilliu. Jánošík je hrdinom národa, ktorého ospevujú básnici a ľud ten nosí svojho syna v srdci!</p> <p>TATRA FILM</p> <p><i>Jaroslav Siakel</i></p>	<p>TATRA FILM CORPORATION</p> <p><i>Leták slovenského filmu Jánošík z roku 1921 s pozoruhodným textom</i></p>
--	---

Kus Slovenska sa prest'ahovalo do Čaby

1. septembra 2001 pri účasti predsedu vlády Slovenskej republiky Mikuláša Dzurindu a predsedu vlády Maďarskej republiky Viktora Orbána bol otvorený Generálny konzulát Slovenskej republiky v Békéšskej Čabe.

Čitateľom Čabianskeho kalendára prinášame prejav predsedu vlády SR Mikuláša Dzurindu, ktorý odznel pri tejto príležitosti, ako aj niekoľko fotografií z udalosti.

„Vážený pán predseda vlády, excelencie, rodáci, priatelia,

mám úprimnú radosť, že som mohol opäť zavítať do Békéšskej Čaby. Rovnako ma teší, že sa presne po týždni stretávam so svojim kolegom a priateľom Viktorom Orbánom. Dôvod mojej dnešnej návštevy rovnako ako vysoká frekvencia stretávania sa oboch premiérov našich krajín demonštrujú zmenenú kvalitu slovensko-maďarských vzťahov. Naše národy žijú popri sebe stáročia a nebude to inak ani v budúcnosti. Intenzívna komunikácia, vzájomný rešpekt, ale aj potrebná dávka empatie a partnerský prístup posúvajú obe krajiny dopredu a vytvárajú predpoklady aj pre širšiu regionálnu stabilitu. Dlhodobé strategické ciele, perspektívu členstva v Európskej únii máme spoločnú. Som presvedčený, že tieto ciele dosiahneme spolu rýchlejšie.

V roku 1998 sa vytvorili na oboch stranách predpoklady pre prechod k praktickej spolupráci. Príkladom sú podpisy konkrétnych dohôd, obnova mostu Márie-Valérie spájajúceho Štúrovo s Ostrihomom, naša spolupráca v obnovennej višehradskej štvorke ako aj fakt, že takto približne pred rokom sme spolu s premiérom Orbánom v Košiciach slávnostne otvárali budovu Generálneho konzulátu Maďarskej republiky. Pozitívna bilancia činnosti košického konzulátu Maďarskej republiky patrí medzi argumenty v prospech rozhodnutia našej vlády o otvorení Generálneho konzulátu Slovenskej republiky na území Maďarskej republiky mimo jej metropoly Budapešti.

Novozriadený Generálny konzulát práve tu v Békéšskej Čabe nepochybne prispeje k posilneniu slovensko-maďarských vzťahov a k rozvoju politických, hospodárskych a kultúrnych kontaktov medzi Slovenskou a Maďarskou republikou, z čoho bude prirodzene profitovať aj početná slovenská krajská komunita, žijúca v tomto regióne.

Aj keď rozhodovanie o umiestnení Generálneho konzulátu v Maďarsku nebolo jednoduché, v prospech Békéšskej Čaby hovorí viacero argumentov. Čaba je dávny osvedčeným župným sídlom na juhovýchode Maďarska, je spoločenským sídlom slovenskej národnostnej komunity a sídlom jediného slovenského vedecko-výskumného ústavu v MR, sídli tu tiež Dom slovenskej kultúry (zriadený za podpory oboch vlád - SR i MR), vysoká škola pre prípravu slovenských pedagógov, gymnázium s vyučovacím jazykom slovenským a 9 ďalších škôl. Relatívne neďaleko Békéšskej Čaby sú aj ďalšie významné strediská, v ktorých žijú naši krajanovia - Slovenský Komlós, Sarvaš, Segedín.

Dostať sa na prahu 21. storočia z ktorejkoľvek časti Európy do Békéšskej Čaby je otázkou hodín a minút. Cesta vrtuľníkom nám trvala z Bratislavy dve hodiny. Akiste by nám ju závideli znovu-osídľovatelia Čaby a budúci Čabania. V prvej polovici 18. storočia prešli dlhou púťou z Horného Uhorska, územia dnešného Slovenska, kým dorazili do vyľudnených končín močaristej Dolnej zeme. Viac ako rukolapne dokumentuje dlhú a neľahkú cestu slovenských rodákov. Nešlo by to bez vôle žiť a spolunažívať s prírodným a spoločenským prostredím. Len tak sa podarilo vytvoriť materiálne a duchovné hodnoty, ktoré sú základňou spolupráce a ďalšieho rozvoja prosperujúcich slovensko-maďarských vzťahov. Netreba zabúdať, že aj cez slovensko-maďarské súžitie v čabianskom regióne vedie cesta k širšej európskej integrácii. Príklad našich predkov či už v zápase s prírodou alebo v tolerantnom spolužití Slovákov a Maďarov, by mal predstavovať jednoznačné povzbudenie na tejto spoločnej ceste.

Dnes otvorený Generálny konzulát, najmladšie slovenské diplomatické pôsobisko v zahraničí, je ďalším kameňom v mozaike vzájomných slovensko-maďarských vzťahoch a konkrétnym krokom na spoločnej ceste do Európskej únie. Prajem jeho pracovníkom veľa

zdaru a verím, že ešte viac posilní slovenskú prítomnosť v tomto nádhernom kraji a uľahčí styk našich krajanov s domovinou. Staré čabianske príslovie hovorí: "Kde sa dobre vodí, tam sa dobre chodí". Chodím sem rád a budem aj naďalej chodiť."

Premiéri pri odhalení tabule Generálneho konzulátu

Budova Generalneho konzulátu Slovenskej republiky v Čabe

Dolná zem v Bratislave

V roku 2001 sme zavítali do hlavného mesta krajiny našich predkov s veľkolepou akciou, ktorá sa konala pod záštitou ministra kultúry Slovenskej republiky Milana Kňažka.

Postavili sme v priestoroch budovy Domu zahraničných Slovákov výstavu živej ľudovej kultúry na Dolnej zemi, na grafikách a fotografiách sme predstavili obecnstvu naše mesto, sídlo Generálneho konzulátu Slovenskej republiky.

V rámci pekného podujatia sme sa popýšili s množstvom nových, dvojjazyčných a slovenských publikácií, ktoré boli vydané v poslednom desaťročí na Dolnej zemi. Na slávnosť svojimi programami zavítali aj skupiny zo Slovenského Komlóša, zo Sarvaša ako aj z Békéšskej Čaby.

Na otvorení dní predseda Celoštátnej slovenskej samosprávy Ján Fuzik mal nasledujúci prejav:

Vážení prítomí, milé dámy a páni!

"Hľadia na Vás štyri tisícročia" - povedal údajne Napoleon svojim vojakom pred gizajskými pyramídami v Egypte. Nám, Slovákom v Maďarsku doprial osud o čosi skromnejšie dimenzie, tak že na Vás tu hľadia dnes, milí hostia v Dome zahraničných Slovákov, tri stáročia dolnozemských krajanov. Lenže kým napoleonskí dobyvatelia žasli pred výdobytkami kultúry cudzieho národa, my sa Vám predstavujeme dedičstvom vlastným, ktoré je - musí byť! - samozrejme blízke aj Vám.

Sú to kropaje potu a krvi slovenských kolonistov, ktorí neľudskou drinou zúrodnili dolnozemské pustatiny, ale aj jemné vyšívané motívy šikovných ženských prstov,, zádumčivé alebo temperamentné melódie citarových strún a je to medenými plátkami obrúbený hrubý Transcius, čo sa chveje v starnúcich, mozoľnatých rukách našich prababičiek. A sú to aj odkazy niekdajších slovenských mysliteľov a učiteľov nášho dolnozemského pospolitého ľudu: Tešedíkovcov a Seberiniovcov, Haana a Walanského, či slávneho sedliackeho kráľa, pýchy Čabanov Ondreja Likera Áchima. Ale mohli

by to byť postrehy významného slovenského polyhistora z prvej polovice 18. storočia Mateja Bela, ktorý ako prvý oboznamoval svojich rodákov so slovenským osídľovaním mimo Slovenska, najmä v dolnozemskej oblastiach. S veľkou láskou a uznaním písal o ich pracovitosti a tiež rozmnožovacej sile - citujem: "Rod Slovákov v rozmnožovaní sa prevyšuje Maďarov, a tam kde raz vstúpili, tak rýchlo nadobúdajú na sile, že sa ti zdá, že sa ani nenarodili, ale urodili ako obilie."

Ale nie sú to tu dnes iba spomienky, milí naši hostia a hostitelia, a nie je to všetko len minulosť, ako ani dolnozemskí Slováci nie sú akousi suchou ratolesťou slovenského národa. Húževnato živilí a rozvíjali svoju kultúru po tie tri stáročia, aj keď im to časy a spoločenské pomery čím ďalej, tým menej žičili. Neraz si tí naši podali pomocné ruky s tými svojimi najbližšími, Slováckmi v Rumunsku a vo Vojvodine, s ktorými ich spájajú stáročné rodinné väzby a spoločenské tradície. Snáď v jedinom sa nedokážu zhodnúť, kto spomedzi nich vyrába tú pravú a najchutnejšiu slovenskú dolnozemskú klobásu?

Ale zhodli sa prededávnom napr. na spoločnom obnovení vydávania niekdajších populárnych novohradských novín, Dolnozemskeho Slováka. Treba s potešením dodať, že sme to urobili a robíme to aj dodnes za pomoci našej materskej krajiny, Slovenskej republiky. Za pomoci na ktorú sme odkázaní, za ktorú sme vďační a s ktorou rátame aj v budúcnosti.

Dvakrát dáva, kto zavčas dáva, vraví slovenské príslovie a myslím si, trikrát dáva, kto dáva zavčas a na správne miesto. Podpora krajanov je bezpochyby takýmto účelom a veľmi správne bolo určené napr. toho času napomáhanie výstavby a zriadenia Domu slovenskej kultúry v Békešskej Čabe. Táto inštitúcia sa stala duchovným centrom našej slovenskej dolnozemskej, békeško-čanádskej oblasti, o ktorej tu dnes hovoríme, a vo veľkom sa pričínila o náš terajší pestrý program v Bratislave. Samozrejme spolu s miestnymi slovenskými samosprávami, spolkami, školami, kultúrnymi telesami, médiami, výtvarníkmi, ktorým patrí úprimná vďaka.

Sme vďační našim hostiteľom, Domu zahraničných Slovákov, ktorý poskytol priestor našej prezentácii, našim výstavám a kultúrnym

programom. Dúfame, že svoju zásluhnú činnosť môže rozvíjať i naďalej, posilnení tiež v dohľadnej dobe zriadeným Úradom pre zahraničných Slovákov. Veríme, že sa upravia vzťahy s Maticou slovenskou a že sa vôbec skonsoliduje politická situácia na Slovensku, čo prospeje nielen nám Slovákom v zahraničí, ale aj našej materskej krajine.

My v Maďarsku sme si vedomí toho, čo všetko sa zmenilo, čo všetko sme stratili za uplynulé stáročia, ale vytvorili sme a vytvárame i nové hodnoty, ktoré Vám dnes a zajtra tu predstavíme a na ktoré môžete byť aj Vy, naši rodáci v Bratislave a na Slovensku právom hrdí. Uvidíte tu napríklad vo viacerých podobách Veľký evanjelický kostol v Békešskej Čabe, ktorý bol nielen v Uhorsku najväčším, ale patrí medzi najmajestátnejšie evanjelické chrámy v celom svete. Jeho výstavbu prerušili toho času práve vojny už spomenutého Napoleona. No Napoleonove slávne víťazstvá rýchlo pominuli a naši predkovia pokračovali vo výstavbe svojho veľkého kostola, ktorý hlása dodnes nielen slávu boha, ale aj ich pracovitosť. Dalo by sa povedať, že čabianski Slováci zvíťazili tiež svojim spôsobom nad Napoleonom.

Prečo by sme nemohli potom aj my, dolnozemskí Slováci svojou pracovitosťou a odbornou pripravenosťou - o ktorých svedčí i naša terajšia prezentácia v Bratislave - prečo by sme nemohli zvíťaziť nad ortielom národnostného zániku, ktorý je nám vraj nenávratne súdený?

V znamení úprimnej nádeje nášho ďalšieho pretrvávania otváram teda Dni dolnozemských Slovákov z Maďarska v Bratislave, a prajem Vám príjemné, poučné a pamätné zážitky!"

Dievčatá slovenského gymnázia v Čabe na vernisáži

Postavenie výskumného ústavu sa stabilizuje?

Kto sleduje život Slovákov žijúcich v Maďarsku, činnosť ich združení, organizácií a rôznych inštitúcií, isteže pozná i osud ich jediného vedeckého ústavu. Ani nie tak pre jeho výsledky, hoci aj tie si zaslúžia, aby sa hovorilo, písalo o nich.

Slovenský výskumný ústav v posledných rokoch z finančných dôvodov sa dostal do takej krízovej situácie, že mu hrozilo nebezpečie zániku. Predovšetkým jeho spolupracovníci ho zachránili tým, že aj bez materiálneho zabezpečenia činnosti ústavu pracovali ďalej. V podobnom postavení možno iní by sa boli vzdali, a ústav by bol zanikol na radosť tých, ktorí mali s ním iba starosti. Nemyslím teraz ani na Zväz Slovákov v Maďarsku, ktorý ho v roku 1990 založil vďaka mu zato, ani na nového majiteľa na Celoštátnu slovenskú samosprávu, ktorá ho zachránila. Myslím jednoznačne na úrady, ktorých povinnosťou je oficiálne ho financovať, ale to nerobia, lebo je to pre nich obtiažou. Podotýkam, že z hľadiska materiálneho zabezpečenia fungovanie ústavu štátom ani v súčasnosti ešte nie je perspektívna.

Zhrňme si teraz stručne už viac než desať ročné pôsobenie Slovenského výskumného ústavu.

Založený bol Zväzom Slovákov v Maďarsku v roku 1990, prvý z domácich menšinových vedeckých dielní, iniciovaný čabianskou slovenskou inteligenciou. Do roku 1993 ho finančne vydržieval Zväz, odvtedy garancie materiálneho zabezpečenia nariadením prevzal štát (skôr Ministerstvo vzdelávania, potom Ministerstvo školstva).

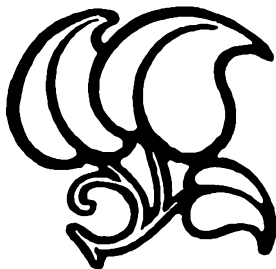
Samozrejme okrem štátnej podpory sme sa vždy usilovali získať na konkrétne programy peniaze z rôznych programov a nadácií. Doteraz najviac pomoci nám poskytli Verejná nadácia Pre národné a etnické menšiny v Maďarsku a Ministerstvo národnej kultúrnej starostlivosti. To však veľmi jednoznačne treba vyhlásiť, že žiadny oficiálne fungujúci ústav by nemal pôsobiť len z finančnej podpory nadácií.

Do roku 1997 činnosť ústavu bola zabezpečená, vtedy suma štátnej podpory činila ešte ročne 6 miliónov forintov, ktorá kryla

všetky naše výdavky. Odvtedy do roku 2001 táto podpora systematicky a radikálne iba klesala. Bolo aj také obdobie, keď spolupracovníci ústavu až pol roka nedostávali plat. V takejto neblahej situácii, samozrejme obracali sme sa na všetky kompetentné úrady, aj na tie najvyššie, ale nielen že pomoc nejako nedochádzala, ale ani odpoveď na naše listy, sťažnosti. Keď sme už strácali nádej, prišla záchrana, začiatkom roka 2001 prevzala ústav Celoštátna slovenská samospráva. Pomocou najvyššieho orgánu Slovákov žijúcich v Maďarsku teda Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku sa zachránil. Nielen prežil viacročné krízové obdobie, ale sa aj obnovil, zamestnaním dvoch nových spolupracovníkov (historika a sociológa) mohol aj rozšíriť svoju činnosť. Naproti pozitívnym zmenám, ktoré nastali v živote ústavu, tešiť sa zo súčasného jeho stavu by sme sa ale nemali, lebo záchrana prišla predovšetkým so strany Celoštátnej slovenskej samosprávy a nie zo strany štátu. To znamená, že jedine zo štátnej finančnej podpory ústav ani v súčasnosti nevie bezvadne fungovať. K tomu sú potrebné ďalšie peniaze, ktoré v tomto prípade dáva samospráva z vlastných.

Požiadavka financovania ústavu z ústredných, zo štátnych zdrojov je oprávnená, nakoľko Slováci žijúci v Maďarsku, tento štát pokladajú za svoj, sú jeho štátnymi občanmi, tu vykonávajú svoje povinnosti, podieľali sa v minulosti a v súčasnosti sa tiež podieľajú na jeho budovaní, tu odvádzajú dane, teda tu majú byť splňané aj ich oprávnené požiadavky.

Ján Chlebnický

Čabiánska klobása - hungarikum ?

V roku 2001 Festival čabiánskej klobásy v poradí bol už piaty a čo sa týka zúčastnených tímov a záujemcov o jeho štvordňový program doteraz najväčší. Naproti tomu v súvislosti s ním ešte stále prežívajú také nepresnosti, ktoré by si boli zaslúžili upresnenia už pri prvom jeho organizovaní.

Prvý problém sa týka pomenovania dotyčného mäsového výrobku a ten ani nie je natoľko otázný. Keďže myšlienka zorganizovania festivalu typickej klobásy skrsla v Čabanoch, môžeme ho menovať Festivalom čabiánskej klobásy. (V zátvorkách však pripomínam, že podľa mojich informácií nápad pred užšou verejnosťou odznel z úst Nečabana a omnoho skôr, ako otázka usporiadania festivalu začala zrieť v hlave iných.)

I keď festival sa začal organizovať v Békéšskej Čabe, nie je isté, či sa jedná jedine o čabiánsku klobásu. Podľa mojej mienky ide o dolnozemskú slovenskú klobásu. Dôkazom toho je skutočnosť, že podľa podobnej receptúry sa vyrába klobása v Békéšskej Čabe, v Sarvaši, v Slovenskom Komlóši, v Nadlaku, vo Vojvodine a v iných Slovákmi obývaných dolnozemských osadách bývalého Uhorska. (Podotýkam, že dolnozemská slovenská klobása sa vyrába už aj na Slovensku, a to v tých rodinách, ktoré sa z Maďarska presídlili na Slovensko.) Rozdiely, pravda, môžu byť medzi klobásami robenými v rôznych osadách, ale podobné rozdiely jestvujú aj medzi klobásami tej istej osady, ba čo viac, i medzi klobásami tej istej rodiny. Teda Festival čabiánskej klobásy je vlastne festivalom dolnozemskej slovenskej klobásy.

Že je čabiánska klobása hungarikum, s týmto výrokom vôbec nemôžeme súhlasiť. Nie je tomu tak ani v tom prípade, keď klobásu robí maďarský politik alebo vyhlasuje to o nej.

Hungarikum je totiž produkt, výrobok - duševný alebo materiálny -, ktorý sa vzťahuje na niečo maďarské (nie uhorské!) Naproti tomu čo je slovenské, to je slovacikum.

Dolnozemská slovenská klobása je tradičným výrobkom tých

Slovákov, ktorí sa po vyhnaní Turkov v rámci vtedajšieho Uhorska z jeho severnej časti, z územia dnešného Slovenska, pred tromi storočiami sťahovali na Dolnú zem a tu, v súčasnosti už v Maďarsku, žijú a opatrujú svoje tradície dodnes. Kde sa začal vyrábať prvýkrát tento typický dolnozemský slovenský mäsový výrobok, či na Čabe, či v Sarvaši, Komlóši a či inde, to je veľmi ťažko dokázať. Čabianska, komlóšska atď., - teda dolnozemska - klobása je typickým slovenským výrobkom.

Na základe toho môžeme jednoznačne vyhlásiť, že aj čabianska klobása - ako aj ostatné dolnozemske - je slovacikum a nie hungarikum.

Ján Chlebnický

Primátor Čaby János Pap hodnotí dĺžku naplnenej klobásy v hre o richtára festivalu

Naša identita - čabianska klobása

Koncom septembra, začiatkom októbra sa občania Békésskej Čaby a jeho okolia, dostávajú do zvláštnej nálady netrpezlivého očakávania októbrových sviatočných dní, očakávania Festivalu čabianskej klobásy. Každý začína vymýšľať: akú zásteru si opáše, čím ozdobí stôl, v čom na stôl vyloží svoju - tú najkrajšiu a najlepšiu červenú papriku, čo ponúkne svojim známym...

Počas hry dobre vychádzajú medzi sebou vedúci mesta, politici rôznych strán, vysoko postavení funkcionári, ako aj občania mesta - lekári, robotníci, obchodníci, umelci, učitelia atď. Spoločenské vrstvy sa prelínajú, rozdiely sa stierajú. Každého spája do jednej veľkej rodiny klobása. Klobása, ktorá je síce toľkoraká, koľko ľudí ju namiesi, je predsa vždy tá istá - štiplavá, krásna červená. Je naša, na ktorú sme všetci hrdí, ktorú dokážeme všetci robiť a ktorú každý z nás ľúbi. Kvôli nej na tri dni zabudneme na nedoriešené problémy, na každodenné ťažkosti života, zabudneme na všetko. Zostáva iba jediné - veselá a dobrá nálada, hra a pohostinstvo. Na tretí deň festivalu sú už aj ploty z klobás. Všade zaváňa dobrá dolnozemská slivovica, paprika a pečená klobása! Tí, ktorí nechcú súťažiť, sa zabávajú na programoch známych hercov, humoristov, sólistov a speváckych skupín, alebo posedávajú v kruhu priateľov iba tak, pri poháriku vína. Nálada už prvý večer vrcholí, tancuje sa aj na stoloch.

Podujatie za uplynulých piatich rokov prerástlo hranice župy, ba aj hranice štátu. Navštevujú ho čoraz viacerí aj zo Slovenska, zo zámoria, z rôznych štátov Európy, dokonca aj z Ďalekého Východu. V tomto roku počet účastníkov hry v robení klobásy prerástol všetky sny organizátorov - prihlásilo sa totiž viac ako dvesto trojčlenných mužstiev, všetci odhodlaní na smrť dokázať svetu, že sú najlepší a vyhrajú!

Bez ohľadu na posudky poroty (ktorá asi ťažko dokáže z vyše dvesto chutných vzoriek vybrať ten najchutnejší kúšтик) patrí k pravde, že vyhrávame všetci. Vyhráva každý, kto sa dokáže na niekoľko dní pustiť do pátraniu príťažlivosti a tajomstiev čabianskej klobásy, kto je

ochotný si zahrať trošku a pomastiť si ruky - pred verejnosťou. Vyhrávame všetci. My, pre ktorých tá klobása je tak samozrejماً, ako kúšтик chleba... Veď v tom spočíva to najväčšie tajomstvo!

Hajnal István

Mužstvo, pripravujúce konzulsko - krajanskú konzumnú klobásu.

Súťažiaci majstrovské diela - nakladané kyslé zeleniny na výstave

"Tót" či "Slovák" ?

Je to otázka, na ktorú sa vo všeobecnosti veľmi ťažko odpovedá. Ale je to aj otázka, na ktorú máme jedinú a jednoznačnú odpoveď: nie "Tót", ale "Slovák".

V minuloročnom aprílovom čísle **Čabäna** (Ročník IV. číslo 4.) v článku od H.K. *Myšlienky mladých Slovákov o uplatňovaní slovenského jazyka* okrem iných sa hovorí aj o rozdiely medzi výrazmi "Slovák" - "Tót" toto:

"...Chcela by som poznamenať, že "tót" znamená svojráznu, aj maďarskými slovami popretkávanú slovenčinu, presnejšie slovenské nárečie, v čom spočíva aj jeho bohatosť..."

Autorka citovanej myšlienky sa práve tak mýli, ako napr. Maďar (Čabiansky politik, novinár, jednoduchý človek), ktorý Slovákov nazýva "Tót"-mi, ako Slovákov žijúci v Maďarsku, ktorý keď hovorí po maďarsky (výnimočne aj po slovensky), sám seba menuje "Tót"-om.

K tejto problematike by som mal niekoľko poznámok - bez nároku na úplnosť, na komplexné vysvetlenie tejto otázky.

Otázka, problematika pomenovania etnika, národa "Tót" - "Slovák" (v maďarčine "szlovák") je veľmi zložitá. Zaoberalo sa ňou už aj množstvo vedeckých štúdií, z ktorých spomeniem len dve; obidve sa týkajú vydavateľskej činnosti Slovenského výskumného ústavu Zväzu Slovákov v Maďarsku (dnes už Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku, ktorého gazdom je už Celoštátna slovenská samospráva).

Otázku "Slovák" - "Tót" rozoberá riaditeľka ústavu Anna Divičanová vo svojej knihe *Jazyk, kultúra, spoločensvo* (Békéšska Čaba - Budapešť, 1999) v časti Národnostné a etnické povedomie, jeho obsah a formy prejavu. (Kto by túto časť chcel preštudovať v maďarskom jazyku, nech berie do rúk knihu Gyivicsán Anna: *Nyelv, kultúra, közöseg. A magyarországi szlovákok. Budapest, 1993.*)

V zborníku *275 rokov v Sarvaši* (Békéšska Čaba, 2001) štúdia Pétera Királya „A szlavista Melich János” tiež vysvetľuje pojem "tót". Podľa

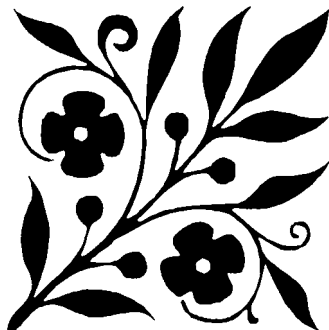
neho pomenovanie "tót" nie je vlastné, vnútorné pomenovanie spoločenstva ľudí, etnika, národa, ale jeho vonkajšie, susednými etnikami, národmi používané označenie. (Podobne aj Maďari okrem svojho vlastného pomenovania "magyar" majú svoje vonkajšie, susedmi a inými národmi používané pomenovanie: Uhor, Ungari, Ungroi atď.)

Vonkajšie pomenovanie "tót" v minulosti malo viacero obsahov. Medzi dvoma svetovými vojnami napr. slovo "tót" sa používalo na oficiálne, úradné označenie Slovákov žijúcich v Maďarsku.

Skôr v rámci Uhorska tento termín pre celý slovenský národ sa používal. Ale v minulosti slovo "tót" označovalo aj ďalšie niektoré slovanské národy Uhorska. Keby sme sa ešte viac vhlbili do minulosti, tak by vysvitlo, že hláskoslovne podobným výrazom v rôznych jazykoch boli označovaní aj ľudia iných dávnych spoločenstiev.

Pomenovanie "tót" (vo význame Slovák) v maďarskom jazyku okrem úradného malo aj svoj hanlivý, urážlivý obsah (ako i "oláh" vo význame "román"). Predovšetkým preto ho nepoužívajme na pomenovanie samých seba, ani nedovoľujme, aby nás takto nazývali iní. Nepoužívajme ho ani preto, lebo už nie je oficiálnym medzivojnovým pomenovaním Slovákov žijúcich v Maďarsku a Slovákov bývalého Uhorska. Používajme teda slovo "Slovák"!

Ján Chlebnický

Prečo sa učia dospelí po slovensky?

(počiatočné výsledky výskumu)

Úvod

Témou príspevku sú počiatočné výsledky prieskumu o motiváciách učenia sa slovenského jazyka v dospelom veku. Výskum hľadá odpovede na otázky, prečo sa učia v súčasnosti dospelí po slovensky. Čo je príčinou toho, že sa prihlásili v peknom počte na jazykové kurzy organizované vysokou školou v Békéšskej Čabe?

Na vysokej škole už po druhý rok prebiehajú pri podpore slovenskej menšinovej samosprávy a Čabianskej organizácie Slovákov jazykové kurzy, ktoré sú otvorené aj pre občanov mesta a okolia.

Vlani (v r. 2000) sa prihlásili skoro šesťdesiati, v tomto roku (v r. 2001) päťdesiati začali resp. pokračovali vo svojich štúdiách v slovenskom jazyku v malých jazykových skupinách pre začiatok, mierne pokročilých a pokročilých.

Motiváciu pokladá každý pedagóg za najdôležitejší faktor úspešného učenia sa jazyka. V odbornej literatúre je táto téma hlavne z teoretického hľadiska dobre vypracovaná, na našom národnostnom poli však chýbajú konkrétne výskumy z praxe, z terénu.

Z čabianskeho prieskumu

Prieskumu sa zúčastnilo 33 ľudí, 25 žien a 8 mužov. Poprosila som kurzistov, ktorí sa prihlásili na jazykový kurz v školskom roku 2001/2002, aby vyplnili dotazník.

Z osobných údajov by som teraz vyzdvihla len dva: najvyššie vzdelanie a predošlé štúdiá v slovenskom jazyku. Vysokoškolské vzdelanie z opýtaných má 40%, stredoškolské 59%, základnú školu 1%. Treba poznamenať, že prevažná väčšina účastníkov so stredoškolským vzdelaním pokračuje vo svojich štúdiách na rôznych vysokoškolských školách. Mnohí navštevujú aj ďalšie vzdelávacie kurzy. Ukazovatele najvyššieho vzdelania odzrkadľujú úmyselný výber slovenského jazyka u väčšiny. 57% sa učilo po slovensky v škole alebo v rodine pred týmto kurzom, 43% nie. Tento údaj dokazuje, že motivačná sila rodiny a školy je veľmi silná.

Dotazník okrem osobných údajov obsahoval 10 otázok, ktoré môžeme rozdeliť do troch skupín.

Do prvej skupiny patria priame otázky týkajúce sa na motiváciu, ako napr. "Prečo pokladáte za dôležité učiť sa po slovensky?"

Otázky druhej skupiny vyzvedajú slovenskú väzbu, slovenské kontakty, ktoré sú zároveň skrytými otázkami motivácie. Napr. "Máte slovenské kontakty, slovenskú väzbu? Ak áno, akú?"

Do tretej skupiny patria otázky vzťahujúce sa na podmienky študovania slovenského jazyka. Napr. "Podľa Vás sú zabezpečené vo Vašom meste podmienky k učeniu sa slovenského jazyka? Ak áno, predstavte ich stručne, ak nie, napíšte, čo by ste pokladali za potrebné."

Z počiatočných výsledkov výskumu v tomto príspevku mám možnosť si vybrať len jednu otázku. A to: "Prečo ste sa prihlásili na jazykový kurz? Odpovede - motivácie - môžeme rozdeliť do troch skupín:

1. emocionálne príčiny, 2. pragmatické príčiny, 3. miešané: emocionálne a pragmatické príčiny. Emocionálne príčiny môžeme ďalej deliť na slovenskú väzbu (1/a) a na slovanskú väzbu (1/b). Pragmatické príčiny delíme ďalej na jazykovú skúšku (2/a), pracovisko (2/b) a na túžbu o vedomosti, o dorozumievanie sa.

Príklady z odpovedí:

1. **Emocionálne príčiny** - 40%

1/a emocionálne príčiny - slovenská väzba - 30%

"Chcela by som lepšie ovládať svoj materinský jazyk. Kvôli silnej väzbe k mojim koreňom."

(36 ročná žena, vysokoškolské vzdelávanie)

"Kvôli rodiny a slovenským tradíciám mesta pokladám za dôležité, aby som aj ja vedela po slovensky."

(42 ročná žena, vysokoškolské vzdelanie)

1/b emocionálne príčiny - slovanská väzba - 10 %

"Jednoducho ma zaujímajú slovanské jazyky. Predtým som sa učil po rusky 9 rokov, ale žiaľ nemal som možnosť pokračovať vo svojich štúdiách."

(23 ročný muž, stredoškolské vzdelanie)

"Pokladám za dôležité ovládať jazyk jedného susedného štátu."

(18 ročná žena, základné vzdelanie)

2. **Pragmatické príčiny** - 43 %

2/a pragmatické príčiny - jazyková skúška - 23%

"K získavaniu diplomu je potrebná jazyková skúška."

(45 ročná žena, stredoškolské vzdelanie)

"Chcel by som zložiť základný alebo stredný stupeň jazykovej skúšky."

(19 ročný muž, stredoškolské vzdelanie)

2/b pragmatické príčiny - pracovisko - 7 %

"Nútili ma, lebo som riaditeľom školy, kde sa vyučuje slovenčina."

(46 ročný muž, vysokoškolské vzdelanie)

2/c Pragmatické príčiny - túžba o dorozumievanie sa, o vedomosti - 13 %

"Aj pomocou tohto sa obohacujeme, budeme vedieť viac o rozdieloch našich kultúr."

(22 ročný muž, stredoškolské vzdelanie)

"Keď som na Slovensku, chcela by som sa rozprávať, chcem aby ma porozumeli."

(49 ročná žena, vysokoškolské vzdelanie)

"Aby som vedela dobre, aby som nemala problémy ozvať sa po slovensky, aby som smela používať to, čo viem."

(45 ročná žena, vysokoškolské vzdelanie)

3. **Miešané: emocionálne - pragmatické príčiny** - 27 %

"Mám rada tento jazyk, viem ho používať pri svojej práci... Chcela by som zložiť jazykovú skúšku."

(48 ročná žena, vysokoškolské vzdelanie)

"V mojej rodine sa rozprávajú po slovensky, mám slovenských príbuzných, známych. K vysokoškolským štúdiám je potrebná jazyková skúška."

(39 ročná žena, stredoškolské vzdelanie)

Zhrnutie, závery

Podľa výsledkov prieskumu môžeme konštatovať, že v kruhu dospelých, ktorí sa učia po slovensky v Békéšskej Čabe spomedzi motivácií sú skoro v rovnakej miere zastúpené emocionálne a pragmatické príčiny. Emocionálnu príčinu, nejakú slovenskú /slovanskú/

väzbu naznačilo 40 % + 27 % (miešaná skupina) opýtaných, spolu 67 %. Nejakú pragmatickú príčinu uznalo 43 % + 27 % (miešaná skupina), spolu 70 %. Tí ktorí sa učia po slovensky kvôli pragmatickým príčinám, sú dôkazom toho, že znalosť slovenského jazyka aj v súčasnosti má v Maďarsku v živote jednotlivca aj konkrétny, praktický osov.

Na záver

Študovanie slovenského jazyka napomáhajú aj očakávania Európskej Únie. Podľa jazykovej politiky únie jazyky členských štátov sú rovnocenné a od vzdelávaných európskych občanov sa očakáva znalosť dvoch cudzích jazykov. Preferujú, podporujú učenie sa malých jazykov a predovšetkým jazyky susedných štátov.

Alžbeta Hornoková Uhrinová

Budova vysokej školy v Békéšskej Čabe

Činnosť slovenskej samosprávy v Békésskej Čabe

Slovenská samospráva Békésskej Čaby má za sebou bohatý rok plný udalostí. Samospráva spolupracuje s inštitúciami, organizáciami, cirkvami, ktoré sa venujú národnostnej kultúre tiež. V oblasti školstva ide o spoluprácu s vysokou školou, slovenskou školou a materskými školami.

V oblasti kultúry spolupracujeme s kultúrnym domom v Mederi a vo Viniciach, Kultúrnym domom Železničiar, so Spoločenskými domami na ul. Békési, s Domom slovenskej kultúry, Múzeom M. Munkácsyho, so Župnou knižnicou, Národnostným folklórnym súborom Čaba a televíznou spoločnosťou Čaba.

Samospráva zo svojho rozpočtu finančne podporuje slovenskú národnostnú činnosť organizácií a inštitúcií.

Pri plnení svojich úloh úspešne spolupracuje so samosprávou Békésskej Čaby, predovšetkým prostredníctvom výborov.

V rámci dohody o spolupráci sa realizujú každý rok vzájomné návštevy delegácií mesta Martin a Békésskej Čaby. V roku 2001 hostia z Martina pod vedením primátora Stanislava Bernáta sa na Festivale čabianskej klobásky zapojili aj do hry v plnení klobásky.

Pozvali z Martina do našich materských škôl hosťujúcu učiteľku. Naša iniciatíva zásluhou Evy Jastrabanovej prospela a tak plánujeme pokračovanie aj v nasledujúcich rokoch.

Mladí divadelníci z Martina aj v tomto roku vystúpili na Čabe s rozprávkovou hrou Dubkáčik a Bubkáčik.

V prítomnosti predsedov vlád Slovenskej a Maďarskej republiky bola podpísaná dohoda o spolupráci medzi Slovenskou menštinovou samosprávou Békésskej Čaby, Múzeom Mihálya Munkácsyho a Vlastivedným múzeom v Trebišove.

V Trebišove bolo usporiadané priateľské stretnutie pri príležitosti 10. výročia spolupráce medzi Trebišovom a Békésskou Čabou. Organizátori sa poďakovali za prácu Gyulovi Tökésovi, ktorý v uplynulom desaťročí v oblasti kultúry pracoval v záujme udržiava

nia kontaktov medzi Békéšskou Čabou a Trebišovom.

Slovenská samospráva prevzala od župy do vlastníctva slovenský oblastný dom. Bolo tu usporiadaných viacero podujatí. Víтали sme v tomto roku prezidenta Maďarskej republiky Ferenca Mádla. Informovali sme ho aj o problémoch vyskytujúcich sa pri plnení národnostných úloh. Víтали sme ministra kultúry Slovenskej republiky Milana Kňažka.

Tiež v oblastnom dome bolo usporiadané pohostenie slovenských pedagógov.

V roku 2001 bola usporiadaná v Bratislave prezentácia dolnozemskej slovenskej kultúry. Výstava štyroch čabianskych výtvarníkov - László Lonovics, János Gnandt, Lajos Slezák, Géza Széri Varga - bola okrem Bratislavy predstavená aj v Trenčíne.

V roku 2001 prebiehalo sčítanie ľudu. V príprave tejto činnosti sme tiež spolupracovali s mestom.

V rámci výstavy a jarmoku Csaba Expo sme informovali záujemcov o činnosti našej samosprávy a o kultúre čabianskych Slovákov. Bola zabezpečená možnosť aj na stretnutie slovenských a maďarských podnikateľov.

Na Martina sme zorganizovali veselicu a priateľské stretnutie, kde sme pozvali všetkých tých, ktorí s nami spolupracovali v záujem Slovákov a slovenskej kultúry mesta.

Úspešnejšiemu plneniu úloh v oblasti národnostnej kultúry nám naďalej bránia nedoriešené problémy národnostného zákona a financovania. Očakávame takú modifikáciu zákona, ktorá zabezpečí lepšie podmienky pre skutočnú národnostnú činnosť.

Udalosti roka 2001

Január

- Stretnutie účastníkov táborov "Trať mládeže" v DSK
- Stretnutie bývalých učiteľov sálašských škôl v DSK
- Výstava László Lonovicsa a Jánosa Várkonyiho v DSK
- Výstava o živote a diele Juraja Tranovského z Liptovského Mikuláša v DSK
- Výtvarná výstava v stredoškolskom internáte v organizovaní Spoločenských domov na ul. Békési

Účastníci výstavy o J. Tranovskom v spoločnosti riaditeľky a spolupracovníkov múzea J. Kráľa v Liptovskom Mikuláši

Február

- Čabianske zvyky na Mateja v Slovenskom klube
- Oživenie fašiangových zvykov v skupinách
- Tradičný slovenský bál v Kultúrnom dome Tégla
- Fašiangy najmenších v rámci sobotňajšej škôlky v DSK
- Kongres Zväzu Slovákov v Maďarsku
- Výstava diel Slovenskej galérie v stredoškolskom internáte v organizovaní Spoločenských domov na ul. Békési
- Zasadnutie Kultúrneho výboru CSS
- Stučková študentov 4. ročníka v slovenskej škole

Fašiangy najmenších

Tanec na slovenskom bále

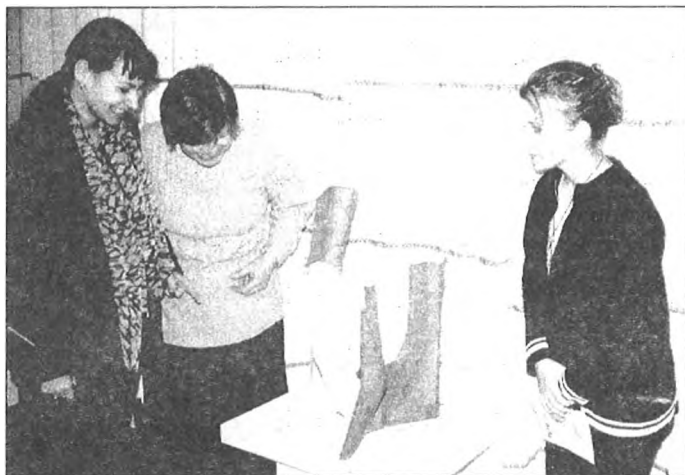
Fašiangy dospelých

Marec

- Prednáška o prvých katolíckych rodinách v meste
- Výstava fotografa Igora Boháča a sochára Andrása Csillaga zo Šali v DSK
- Stretnutie gitarových skupín v DSK
- Stretnutie evanjelických speváckych zborov
- Literárne pásmo Petófi u Slovákoch
- Spomienka na Ondreja L. Áchima
- Hodnotenie Čabianskeho kalendára a mesačníka Čabän
- Fotovýstava zo Slovenského Komlóša v DSK - Priateľský kruh Komlóšanov

Spevácky zbor mladých z Nadlaku

Obdivovanie vystaveného diela A. Csillaga zo Šale

Čorvášania na stretnutí citarových skupín

Apríl

- Slovenské KTO ČO VIE? dospelých
- Návšteva z Komárna
- Návšteva z Utečeneckého tábora v DSK
- Čabianske veľkonočné zvyky v Slovenskom klube
- Stretnutie slovenských speváckych zborov z regiónu
- Sobotňajšia škôlka

Čabianske spevokoly na javisku slovenskej školy

Návšteva v Oblastnom dome a malí citaristi

Máj

- CSS preberá Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku do svojej správy
- Deň slovenských škôlkárov
- Dni dolnozemskej Slovákov v Bratislave
- Nakrúcanie relácie MTV 1 - V jednej vlasti - v Oblastnom dome
- Výstava Zuzany Hajkovej v DSK
- Výstava Tamása Herczega a Gustáva Boldoga v Trebišove v organizovaní Spoločenských domov na ul. Békési

Citarový súbor Boleráz v Bratislave na námestí

Katarína Mikľová na výstave v Bratislave

Jún

- Celoštátny gitarový tábor
- Medzinárodná výstava detských kresieb
- Radničné večeri - Trenčiansky večer
- Seminár Umeleckej besedy BSS v DSK
- Návšteva štátneho tajomníka SR Jaroslava Chlebu
- Výstava z tvorby Ľudmily Lakomej - Krausovej v Poľnom Berinčoku v organizovaní Spoločenských domov na ulici Békési
- Dokončenie akreditovaného kurzu slovenčinárov v organizovaní vysokej školy

Štátny tajomník SR J.Chlebo a predseda ČOS M.Lásik

Júl

- Výstava ľudových umelcov Anny Illéšovej a Sándora Tótha
- Výlet mladých v údolí Váhu. Návšteva Trenčína a Žiliny v organizovaní Spoločenských domov na ul. Békési
- Druhý národnostný výtvarný tábor v organizovaní Spoločenských domov na ul. Békési

August

- Zenit - stretnutie dychových orchestrov - skupina z Trenčína
- Zbor Čabianska ružička na Slovensku
- Seberíniovské slávnosti na Slovensku v Kochanovciach
- Výstava Juraja Šótiho
- Výstava fotografií Mikuláša Jacečku
- Vystúpenie súboru Boleráz v Kisújszállási
- Predstavenie Divadla Jána Chalupku z Brezna
- Vystúpenie skupín Čabianska ružička a Boleráz v Kondorosi
- Výstava Ľudmily Lakomej Krausovej v DSK

Dychovka z Trenčína zaharala aj vo Viniciach

Ervin Sass (zľava) pri otvorení výstavy Juraja Šótiho

September

- Otvorenie Generálneho konzulátu SR v Békéscsabe
- Účasť súboru Kistabán na slovenských dňoch v Užhorode
- Vystúpenia Citarového súboru Boleráz v Trenčíne a v Budapešti
- Župný deň slovenského jazyka a kultúry v Kardosi
- Konferencia slovenského jazyka v organizovaní slovenskej školy
- Ženský zbor z Mederu zavítal do Malej Nány
- Výstava Lajosa Máriho v DSK
- Začína sa druhý kurz slovenčiny v organizovaní vysokej školy /50 prihlásených/

Mederčania so svojim riaditeľom Ferencom Mizó v Malej Náne

Súbor Kistabán v Užhorode

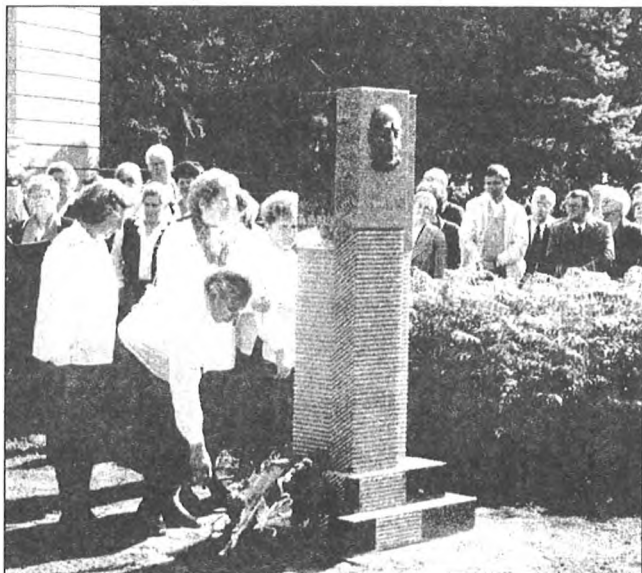
Spevácky zbor slovenskej školy

Október

- Účasť na medzinárodnej národopisnej konferencii
- Pamiatkové slávnosti rodiny Seberíniocov
- Prvé úspechy krúžku šikovných rúk Rozmarín na celoštátnych výstavách
- Výstava Sándora Szokolayho - Butélia v DSK
- Kvalifikácia súboru Boleráz - Zlatá cena
- Festival čabianskej klobásy
- Literárne pásmo "Aby zvony slov nezamkli"
- Prehliadka sólistov a recitátorov v Mederi
- Premietanie 80 ročného filmu Jánošík

*Prezident Ferenc Mádl v sprievode poslanca parlamentu
László Végha*

Nový pamätník v Čabe – pamätník Seberéniovcov

Poslanec parlamentu Károly Tóth a syn Sándora Szokolayho na výstave butélii

November

- Stretnutie vedúcich národnostných klubov
- Stretnutie u Slovákoch v Nadlaku
- Zvyky na Martina v Slovenskom klube
- Bál na Ondreja v Slovenskom klube
- Páračky v klube dôchodcov
- Návšteva ministra kultúry SR v Čabe
- Predstavenie publikácie OSMM v Čabe
- Kvalifikovanie ručných prác krúžkov šikovných rúk Rozmarín a Fajalka

Minister kultúry SR M.Kňazko v spoločnosti generálneho konzula SR Š.Daňa a generálneho riaditeľa odboru MK P.Marákyho

December

- Vystúpenie súboru Boleráz a klaviristu Petra Tótha v Bratislave
- Slovenský Betlehem
- Zvyky na Lucku
- Výstava Valérie Szécsi v DSK
- Vystúpenie Bobaletu z Košíc v Dome mládeže
- Mikuláš u škôlkárov
- Slovenské vianočné zvyky
- Slovenský týždeň slovenskej školy
- Deň menších

Tanečnícky Bobaletu z Košíc na javisku

Obsah

Kalendárna časť	4
- Béla Gécs: Čaba anno...	5
Z minulosti Dolnej zeme	
- Ján Botík: Zvláštnosti kultúry zahraničných Slovákov	28
- Ondrej Krupa: Ľudový život v Békéšskej Čabe v osemdesiatych rokoch 19. storočia	32
- Spomienky pitvarošskej rodáčky Alžbety Dováľovej	37
- Mária Žiláková: Dopisovanie prisídlencov z Veľkého Bánhedesa	41
- Tünde Tušková: Kultúrohistorický význam Čabianskeho kalendára na Dolnej zemi	45
- Štefan Kašuba: Pôvod slovenského obyvateľstva dediny Čorváš	51
- Ján Janečko: Dedina v smicchu - Telekgerendáš	55
Z dolnozemskej literatúry	
- Tünde Tušková: Posledné desaťročie dolnozemskej literatúry v Maďarsku	57
Ukážky z tvorby	
- Juraj Dolnozemský: Predčasne odpísaní	62
- Pavel Sámuel: List knižnej moli	63
- Juraj Blaško: K starej Inteligencii	64
- Michal Bernula: Prekliate časy - úryvok	65
- Pavel Závada: Jadvigin vankúšik - úryvok	66
V dolnozemskej náreči	
- Judita Ledzényiová: Slováci! Nepredajte si dedičstvo!	68
- Ondrej Zelenjansky: Pamiatke naše	70

- Ondrej Lopusný: Na Mót'ovskich sálaši	72
- Juraj Bagyinka: Ička a Pavko	74
- Juraj Šóti: Aforizmy	76
Dolnozemský receptár	
- Anna Molnárová: Stravovanie sa Slovákov na Komlóši	77
- Jedlá pripravované z chlebovej múky	81
Zaujímavosti zo Slovenska	
- Jastrabanová Eva: Ľudové zvykoslovie z Turca	87
- Komélia Resutíková: K dvom literárnym výročiam	92
- Štefan Vraštiak: Osemdesiatiny filmu Jánošík	94
Zo súčasnosti Dolnej zeme	
- Kus Slovenska sa presťahovalo do Čaby	95
- Dolná zem v Bratislave	98
- Ján Chlebnický: Postavenie výskumného ústavu sa stabilizuje?	101
- Ján Chlebnický: Čabianska klobása - Hungarikum?	103
- Hajnal István: Naša identita - čabianska klobása	105
- Ján Chlebnický: "Tót" či "Slovák"?	107
- Alžbeta Hornoková Uhrinová: Prečo sa učia dospelí po slovensky?	109
- Činnosť slovenskej samosprávy v Békéšskej Čabe	113
- Udalosti roka 2001	115
Obsah	130

